

Adrianna Hajduga

**KSZTAŁTOWANIE SIĘ KULTU
JEDNOSTKI W KOREI PÓŁNOCNEJ**

**Wydawnictwo Instytutu Bezpieczeństwa
i Rozwoju Międzynarodowego**

KSZTAŁTOWANIE SIĘ KULTU
JEDNOSTKI W KOREI PÓŁNOCNEJ

Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego

Adrianna Hajduga

KSZTAŁTOWANIE SIĘ KULTU JEDNOSTKI
W KOREI PÓŁNOCNEJ

Warszawa 2021

Recenzenci:

prof. dr hab. Bogusław Pacek

dr Karolina Rak

Skład komputerowy:

Róża Gudź

©Copyright by Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju
Międzynarodowego, 2021

ISBN 978-83-66676-09-1

Wydawnictwo Instytutu Bezpieczeństwa
i Rozwoju Międzynarodowego

<https://instytutbirm.pl>

Wyd. 1, ark. wyd. 6,7

Spis treści

Wstęp	7
1. Tradycja konfucjańska.....	11
1.1. Zarys historyczny idei konfucjańskiej na terenie Półwyspu Koreańskiego	11
1.1.1. Zarys modelu państwa w ideologii konfucjańskiej	20
1.2. Archetyp władcy konstruowany w idei konfucjańskiej.....	40
1.2.1. Władca – mędrzec.....	45
1.2.2. Władca – ojciec	46
1.2.3. Władca – półbóg.....	51
2. Komunizm rysu stalinowskiego	54
2.1. Geneza pojawienia się komunizmu na Półwyspie Koreańskim.....	62
2.1.1. Zarys i specyfika okupacji radzieckiej na północy Półwyspu	77
2.2. Zarys modelu państwa komunistycznego o rysie stalinowskim.....	87
2.2.1. Elementy konstytuujące bazę modelu państwa radzieckiego	89
2.2.2. Główne organy państwowe w modelu państwa radzieckiego.....	94
2.3. Kult jednostki w ZSRR	101
2.3.1. Cechy nowoczesnego kultu jednostki.....	103
2.3.2. Rozwój kultu jednostki w ZSRR.....	106
3. Specyfika kultu jednostki w Korei Północnej.....	112
3.1. Zarys modelu państwa północnokoreańskiego.....	112
3.2. Kult jednostki, a funkcjonowanie organizmu państwa.....	132
3.2.1. Styl przywództwa Kim Il Sunga.....	132

3.2.2. Kwestie ideologiczne.....	137
3.2.2.1. Ideologia Suryong.....	137
3.2.2.2. 10 Zasad Systemu Jednej Ideologii....	143
3.2.3. Kwestie quasi-religijne w państwowości północnokoreańskiej.....	146
3.2.3.1. Elementy transcendentne w kulcie rodziny Kim.....	153
Zakończenie	157
Bibliografia	159

Wstęp

Niniejsze opracowanie zatytułowane *Kształtowanie się kultu jednostki w Korei Północnej* stanowi próbę zbadania kultu jednostki obecnego w realiach polityczno-społecznych Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Jego celem oraz głównym zamiarem pozostaje ustalenie czynników, które ukształtowały obraz owego kultu oraz zaprezentowanie specyfiki kultu północnokoreańskiego. Już ze wstępnych ustaleń wynika, że obraz ten pozostaje zakorzeniony zarówno w doktrynie północnokoreańskiej jak i w sferach pragmatycznych, związanych ze sposobem prowadzenia państwa oraz życiem jego obywateli.

Analiza kształtowania kultu jednostki w Korei Północnej zawarta w kolejnych rozdziałach książki ma charakter kontynuacji próby zbadania i opisania rzeczywistości północnokoreańskiej, która rozpoczęta została stworzeniem przez autorkę szkicu konfucjańskich korzeni komunizmu Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

Komunizm o rysie historyczno-narodowym zauważalny w KRLD stanowi element definiujący ów kraj w sposób totalny i na wszystkich poziomach jego funkcjonowania. Korea Północna stanowi skomplikowany problem dla społeczności międzynarodowej. Ze względu na brak niezależnych politycznie źródeł opisujących sytuację wewnątrz Korei Północnej oraz politykę panującego reżimu informacje na temat realiów życia i funkcjonowania państwa Kimów są trudne do potwierdzenia, zaś płynąca z nich wiedza nie może zostać niezaprzeczalnie ugruntowana i zweryfikowana. W tej sytuacji zrozumienie dostępnych aspektów historycznych odnoszących się do procesu konstruowania ładu polityczno-społecznego doktryny północnokoreańskiej jest niezwykle istotne –

może ono bowiem dostarczyć podstaw potrzebnych do wypracowania porozumienia pomiędzy strukturą władzy Korei Północnej, a światem zewnętrznym. Obecna sytuacja niepewności politycznej na arenie międzynarodowej wymaga dogłębnego zrozumienia nie tylko czynników historycznych o konotacji politycznej, lecz również aspektów historyczno-kulturowych wykorzystanych do stworzenia ustroju, a także normujących funkcjonowanie Korei Północnej. Zrozumienie owych warstw doktrynalno-kulturowych może stać się kluczowym czynnikiem podczas prób rozwiązania zagrożenia wynikającego z polityki prowadzonej przez Kim Jong Una i jego poprzedników, a także szansą na porozumienie w przyszłości.

Dążąc do zrealizowania celu założonego przez autorkę na wstępie badań, którym było wspomniane już ustalenie czynników kształtujących kult jednostki, jako główny problem badawczy przyjęte zostały pytania odnoszące się do północnokoreańskiego kultu jednostki, głównie skupiające się na kwestiach elementów wpływających na ukształtowanie kultu jednostki w Korei Północnej oraz swoistości jego przejawów?

Mając na uwadze tę kwestię, precyzowana była ona kolejno poprzez uszczegółowienie owych elementów napływowych w postaci wielkich doktryn kształtujących sferę polityczną, społeczną i ideologiczną Azji to znaczy konfucjanizm oraz komunizm. W opinii autorki, były to idee monumentalne dla rozwoju nowoczesnych realiów funkcjonowania publiczno-prywatnego w kontekście państwa Północnokoreańskiego, z tego względu zostały one poddane analizie pod kątem zakresu ich wpływu na reżim Dynastii Kim oraz kult, którym została ona otoczona.

Podczas rozważań i analiz ujętych w niniejszej publikacji jako ich podstawa przyjęta została hipoteza, zgodnie z którą kult jednostki obecny w systemie polityczno-społeczno-ideologicznym

Korei Północnej jest wielowymiarowy, a jego korzenie sięgają poza idee komunistyczne, tworząc nową specyfikę komunizmu północnokoreańskiego o charakterze tradycyjno-historycznym. Ów problem stanowi punkt centralny rozważań zawartych na kartach książki, a zatem ogniskujący wszelkie zawarte w niej analizy.

Celem rzetelnego i zrozumiałego rozpatrzenia powyżej zaznaczonej hipotezy, rozważania ujęto w trzech rozdziałach, stanowiące niejako bloki tematyczne korespondujące zarówno z całościowym zamysłem, które niezmiennie stanowiła idea przybliżenia kontekstu polityczno-społecznego reżimu rodziny Kim poprzez osadzenie go w ramach ideologii, w oparciu o którą miał on szansę się rozwinąć. Jednocześnie, każdy z rozdziałów stanowić może odrębną analizę danego wycinka sytuacji ideologiczno-politycznej Północy, w kontekście rozpatrywanej w nim ideologii. Układ bazuje na chronologicznym przejściu od idei konfucjańskich, stanowiących podwalinę systemu normatywno-ideologicznego regionu, poprzez analizę Świącącej triumfy w XX wieku idei komunistycznej przy zaznaczeniu historycznego rysu pochodzenia idei komunistycznych na terenie Półwyspu Koreańskiego, kończąc na źródłach elementów kształtujących koreański kult jednostki przy finalnej próbie zbadania specyfiki kultu jednostki w Korei Północnej oraz jego przejawów.

Rozdział pierwszy rozpoczyna się od zarysu sytuacji polityczno-społecznej Półwyspu Koreańskiego na początku XX wieku z uwzględnieniem wcześniejszych tradycji konfucjańskich oraz określenia standardów, przez pryzmat których rozpatrywany był władca idealny ukonstytuowany w ramach normatywnych idei konfucjańskiej.

Na drugi rozdział składają się rozważania na temat elementów państwa komunistycznego, o rysie stalinowskim, który w niewątpliwy sposób wpłynął na ukonstytuowanie się koreańskiego kult

jednostki oraz jego finalny kształt. Rozważania te przybliżyć mają sposób funkcjonowania państwa wzorowanego na modelu radzieckim poprzez wskazanie na tworzące je elementy oraz analizę systemu normatywnego, który stanowił podwaliny tego organizmu państwowego. Rozdział zawiera również analizę pochodzenia komunizmu jako idei na terenach Półwyspu Koreańskiego oraz specyfikę jego użycia przez siły radzieckie na Północy Półwyspu.

Rozdział trzeci stanowi analizę specyfiki kultu jednostki w Korei Północnej oraz opis jego przejawów. Rozważania zawarte w trzecim rozdziale podzielone zostały na trzy grupy odnoszące się do odrębnych elementów północnokoreańskiej rzeczywistości polityczno-społecznej, to znaczy: przejawy państwowe, przejawy społeczne oraz przejawy religijne. Do pierwszej grupy należą kwestie dotyczące przekładania się kultu jednostki na funkcjonowanie organizmu państwa razem z kształtującą je podstawą w postaci ideologii lidera (ideologia *suryong*). Przejawy społeczne dotyczą wpływu kultu jednostki na funkcjonowanie obywateli w realiach północnokoreańskich w ramach doktryny państwowej oraz jego przejawów w ich życiu. Kwestie religijne zaś odnoszą się do elementów transcendentnych w kulcie rodziny Kim oraz specyfiki wydarzeń państwowych naznaczonych elementami kultu religijnego roztaczanego wobec dynastii Kim, a więc wydarzeń o konotacji obrzędowej.

W pracy wykorzystano metody badawcze w postaci analizy oraz syntezy, przy jednoczesnym sięgnięciu po informacje niedostępne w postaci wydań naukowych poprzez przeprowadzenie wywiadu eksperckiego, w roli którego wystąpił doktor Oskar Pietrewicz.

Rozdział I. Tradycja konfucjańska

1.1. Zarys historyczny idei konfucjańskiej na terenie Półwyspu Koreańskiego

Konfucjanizm stanowi kompleksowy i niezwykle złożony wewnętrznie przedmiot badań. Owa skomplikowana natura konfucjanizmu wypływa po części z faktu, iż rozwijał się on w ciągu setek, a nawet tysięcy lat, naturalnie więc rozrastał się on obejmując coraz szersze zakresy pojęciowe. Dodatkową kwestią istotną z punktu widzenia wszelkich prób analizy i badania owej ideologii jest jej hermetyczność oraz wysoki poziom abstrakcyjności, na którym się porusza.

W zasadzie niemalże niemożliwym jest całościowy opis, czy dokładna analiza konfucjanizmu oraz jego ideologicznych rozwiązań ewoluujących w ramach dziejów ze względu na długość jego trwania, szeroki zasięg oraz naturę absorpcyjną, która sprawia, iż konfucjanizm (zwłaszcza chiński neokonfucjanizm) wchłaniał w siebie zasady i praktyki koegzystujących z nim doktryn filozoficznych¹.

Powszechnie pojmowanie konfucjanizmu bowiem, mimo iż na ogół rozumiany jest on jako zbiór zasad doktrynalno-filozoficznych stworzonych przez Konfucjusza, a rozwiniętych przez jego uczniów i następców (zarówno chińskich jak i tych czysto duchowych, pozostających pod wpływem owej ideologii, lecz działających poza Chinami), nie jest do końca trafne. Konfucjanizm, mimo iż nazwa doktryny wprost nawiązuje do postaci Konfucjusza, stanowił jednak raczej pewien zbiór tradycji i reguł

¹ Yao Xinzong, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, tłum. J. Hunia, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, s. 124.

funkcjonujących w realiach chińskich jeszcze przed rozpoczęciem działalności przez samego mędrca. Oznacza to, iż bazą dla systematyzacji oraz twórczego rozwinięcia doktrynalno-filozoficznego, którego dokonał Konfucjusz była pewna spuścizna realiów społeczno-polityczno-religijnych Chin, która dopiero dzięki działaniom Konfucjusza oraz jego uczniów przyjęła sztywniejsze ramy doktrynalne, ewoluując kolejno do statusu pełnoprawnej i całościowej ideologii². Ogólną nazwą wczesnych tradycji rozwiniętych i udoskonalonych przez Konfucjusza oraz jego uczniów była *rujia*, *rujiao*, *ruxue* czy też wyłącznie *ru*, co oznaczało „doktrynę lub tradycję uczonych” zaś zgodnie ze stwierdzeniem chińskiego konfucjanisty Liu Xiuna (?–23 r. n.e.) nazwa *ru* miała odnosić się do pewnej grupy zawodowej lub społecznej sięgającej jeszcze czasów Dynastii Zhou (1100–256 r. p.n.e.)³.

Ogół zamieszania związanego z nazwą samej ideologii („konfucjanizm” wskazujący na definitywny wkład autorski mędrca oraz swoiste całościowe ukonstytuowanie doktryny czy też *ru* odnoszące się do całości starych tradycji stanowiących bazę do rozwoju konfucjanizmu) stanowi do tej pory kwestię problematyczną oraz źródło dysput na gruncie akademickim. Przyjęło się jednak uważać, iż ogromnym czynnikiem wpływającym na dalszą działalność doktrynalno-filozoficzną Konfucjusza (a wręcz konstytuującą jej zręby) była spuścizna ideowa, religijno-etyczna oraz społeczna i polityczna sięgająca Dynastii Zhou. Jak wskazuje Leonid Wasiliew: „Podstawy tego [konfucjańskiego] potężnego systemu etyki, polityki, idei oraz kultów powstały jeszcze w początkach okresu Czou, na długo przed Konfucjuszem. Sam Konfucjusz podkreślał, że on nie «tworzy», lecz jedynie «przekazuje» potom-

² Ibidem, s. 18.

³ Ibidem, s. 19.

kom tradycję wielkich mędrców starożytności”⁴. Doktryna konfucjańska propagować miała tym samym chwalebny powrót do tradycji uznanej za dobrą i właściwą, miała ona stanowić element wskazujący konieczność reform państwowych oraz moralnej przemiany społeczeństwa poprzez skonstrastowanie realiów współczesnych Konfucjuszowi, uważanych przez niego za chaotyczne oraz naznaczone piętnem rozkładu moralno-administracyjnego. Jednakże konfucjańska moralność kładąca nacisk na kwestie rytuału, etykiety oraz systemu powinności społecznych ogniskujących się na instytucji rodziny oraz posłuszeństwie władcy nie zyskała na popularności za czasów życia samego Mistrza. Wręcz przeciwnie, konfucjańskie wyniesienie na piedestał ideałów mądrości starożytnych w większości wypadków postrzegane było jako coś anachronicznego i nieprzystającego do dynamiki nowych czasów rozwoju społeczno-państwowego⁵. Sztywne i statyczne struktury przywiązania rodowego oraz silny nacisk na moralność płynącą z mądrości starożytnych nie wpisało się w ogół tendencji społeczeństwa, które właśnie wówczas przechodziło przemiany ekonomiczno-społeczne związane z atmosferą niepokoju oraz ciągłych waśni wewnętrzpaństwowych (co wiązało się z istotnym przesunięciem środka ciężkości realiów społeczeństwa chińskiego czasów Konfucjusza ze struktur rodowych na więzy wspólnotowe o charakterze terytorialnym)⁶. Społeczeństwo chcące zrzucić, lub przynajmniej w jakiś sposób dążące do reformowania, swych zasad nie uznawało wizji powrotu do starożytnej mądrości za interesującą lub w minimalnym stopniu pociągającą. Jednakże myśl Konfucjusza oraz jego starania mające na celu stworzenie cało-

⁴ L. Wasiliew, *Kulty, religie i tradycje Chin*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1974, s. 109.

⁵ Ibidem, s. 112.

⁶ Ibidem.

ściowej doktryny obejmującej zarówno pewne własne rozwiązania jak i głęboko czerpiące z bogactwa starożytnych tradycji i praktyk położyło fundamenty dla dalszego rozwoju zarówno samego konfucjanizmu jak i ogółu realiów społeczno-politycznych Azji Wschodniej, tworząc tym samym stabilne podstawy dla rozwoju zarysowanej przez siebie doktryny. Warto jednakże zwrócić uwagę, iż owa absorpcyjna właściwość i ideologii konfucjańskiej przekłada się także w niebagatelnym stopniu na jej zdolność do rozszerzania się oraz dawała podstawę dla dalszego rozszerzenia się i wpływania na szereg innych ideologii, zarówno w sposób jawny i otwarty jak i bardziej subtelny, mniej oczywisty. To właśnie konfucjanizm, mimo iż zaliczający się do kręgu idei starożytnych do tej pory kształtuje społeczno-polityczne realia zarówno samej Azji, czyli swej kolebki ale także zaczyna przekładać się na ogół międzynarodowych interakcji. W ciągu wieków stanowił on bowiem zarówno trwałą i solidną podstawę tożsamościową państw, które przyjmując go przyznały mu status własnej ideologii, ale również ze względu na swój częściowo otwarty, inkorporujący charakter oferować mógł elastyczny sposób na stabilne prowadzenie państwa dzięki unikaniu bądź deeskalacji konfliktów wewnętrznych, służąc tym samym za podstawę ciągłych, dynastycznych rządów.

W ramach konfucjanizmu odnaleźć możemy szereg kompleksowych zasad odnoszących się do realiów zarówno społecznych, politycznych jaki i typowo religijnych. Owa całościowość doktryny konfucjańskiej związana jest, jak już zostało wspomniane, z jej długą historią obfitującą w wewnętrzne reformy, poszerzaniem wpływów konfucjańskich o państwa sąsiednie wnoszące swój własny rys w szerszą ramę konfucjańskiej doktryny jak i kwestie współistnienia konfucjanizmu wraz z innymi wielkimi ideologiami, takimi jak na przykład taoizm, czy buddyzm.

Jednakże warto w tym miejscu zaznaczyć, iż nie wszystkie ideologie czy doktryny wpływające na konfucjanizm odcisnęły na nim piętno w tym samym stopniu, a także dynamika ich interakcji opierała się na odmiennej naturze. Jednymi z najistotniejszych podstaw dla konfucjanizmu oraz elementami w dłuższej perspektywie konstytuującymi finalny kształt konfucjanizmu jako systemu ideologicznego były systemy filozoficzne końca Dynastii Zhou. Do owych dwóch najważniejszych systemów zaliczyć należy moizm oraz legizm. Choć miały one wielki wpływ na konfucjanizm, pomiędzy trzema systemami zaznaczał się wysoki poziom rywalizacji oraz pozostawały one ze sobą w konflikcie.

Moizm jak i legizm stanowiły dosyć radykalne ideologie, bardzo mocno ogniskujące się na kwestiach doczesności oraz sprawności państwa pod względem administracyjno-normatywnych, określając jednak pewne ramy pożądanych zachowań gruntu moralno-społecznego. W przypadku moizmu, elementem silnie przenikającym późniejszą doktrynę konfucjańską stała się pochwała merytokracji objawiająca się w pełni utylitarnym podejściem do kwestii uprawnień i nagród dla warstw rządzących. Istotną pozostaje również kwestia konieczności zapewnienia jednolitości w poglądach moralnych, zgodnie z którą decyzja władcy musi zostać uznana i nie istnieje możliwość odrzucenia jej ze względu na wręcz totalitarny charakter modelowego państwa, w którym słowo władcy pozostaje ostatecznym wyznacznikiem obowiązującego prawa⁷.

Legizm zaś stanowił bardziej pragmatyczny system filozoficzny, który w skrupulatny sposób określał uwarunkowania normatywne, nie odnosząc się w zbyt wielki sposób do uwarunkowań moralno-etycznych *sensu stricte*. Owe odwołania ku sferze du-

⁷ Wykład dr. B. Zemanka, *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

chowej nawiązywały raczej do kwestii związanych z ładem i porządkiem społecznym, odnosząc się głównie do cnót takich jak sprawiedliwość (na zasadzie sprawiedliwości i bezstronności stanowionego prawa), jak i równości (rozumianej jako ogólna równość poddanych wobec prawa wydawanego przez władcę)⁸.

Istotnym podobieństwem pomiędzy legizmem a moizmem, odnajdywanym następnie do pewnego stopnia w samym konfucjanizmie, jest kluczowość postaci władcy w ramach struktur państwowo-społecznych. Władca bowiem w obydwu tych systemach stanowi ostateczne źródło norm prawnych oraz jednostkę najwyżej umocowaną w hierarchii normatywno-społecznej. Konieczność podporządkowania względem władcy w moizmie oprócz odwołania do sfery publicznej zostaje także osadzona w kontekście moralnym – ze względu na wspomnianą powyżej konieczność uznania decyzji monarchy bez której nieosiągalną pozostaje właśnie idea jednolitości w poglądach moralnych. Tradycja legistyczna zaś utożsamia państwo i władcę, ponieważ podobnie jak w moizmie słowo władcy stanowi najwyższe źródło prawa, gwarantując przy tym jego niepodważalną legitymizację oraz gwarantując jego egzekwowanie⁹.

Finalna wersja konfucjanizmu łącząca w sobie zarówno wpływy państwa moistycznego, jak i legistycznego przejęła silne strony oraz wartościowe rozwiązania obydwu systemów po dopasowaniu ich do własnych wizji doktrynalnych oraz wprowadzając konieczne zmiany, dzięki którym społeczeństwo i państwo mogło przyjąć konfucjanizm uznając go przy tym za swą oficjalną ideologię. Konfucjanizm został oficjalną doktryną państwa chińskiego do czasów Dynastii Han (206 p.n.e. – 220 n.e.)¹⁰.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

Choć na terenie Półwyspu Koreańskiego gwałtowny rozwój idei konfucjańskiej swój początek datuje na okres Trzech Królestw (18 p.n.e. – 668 n.e.), w skład których wchodziły państwa Baekje, Goguryeo i Silla to istnieje ogólny konsensus, iż idee konfucjańskie przenikały granice terytorium chińskiego docierając na Półwysep Koreański jeszcze kiedy na jego terytorium rozwijały się protokrólestwa.

W chińskich kronikach sięgających okresu Walczących Królestw (476 – 221 p.n.e.) odnaleźć można zapiski dotyczące najazdów na koreańskie królestwo Gojoseon, które przeprowadzić miało chińskie królestwo Yan. Jest to więc jeden z najwcześniejszych zarejestrowanych kontaktów na linii państwa chińskie – państwa koreańskie, przypuszczać więc można, iż obydwie kultury nie pozostawały w zupełnej wzajemnej izolacji, lecz raczej istniały między nimi pewne kanały kontaktu.

Po zakończeniu okresu Walczących Królestw oraz stabilizacji sytuacji wewnętrznej w Chinach, którą przyniosło zdobycie i konsolidacja władzy dokonana przez Dynastię Han zaobserwować można wzrost oraz żywsze zainteresowanie strony chińskiej sytuacją na Półwyspie Koreańskim. W owym czasie stabilizacji władzy królem koreańskiego państewka Gojoseon zostaje Chińczyk – Wiman, stworzył on wówczas państwo Wiman Joseon. Rządzone przez Wimana państwo w 108 r. p.n.e. stało się ofiarą agresji chińskiej, a ostatecznie na jego terytorium powstają cztery chińskie komandorie, co jeszcze bardziej intensyfikowało wymianę chińsko-koreańską, zarówno pod względem gospodarczym jak i kulturowo-normatywnym¹¹. Stała obecność Chińczyków w rejonie bezpośredniej bliskości sprawiła, iż państewka koreańskie mogły

¹¹ Keum Jang-Tae, *Historia koreańskiej myśli konfucjańskiej*, tłum. Lee Hae-sung, D. Barańska, Skarżysko-Kamienna: Wydawnictwo Kwiaty Orientu, 2014.

w istotny sposób rozwinąć się zarówno na płaszczyźnie ekonomiczno-gospodarczej dzięki kopiowaniu i przejmowaniu technik chińskich, które w dalszej kolejności mogły zostać udoskonalone i implementowane przez Koreańczyków na terytorium własnych państw. Również sfera publiczna, to znaczy realia kulturowo-społeczne ulegały przeobrażeniom ze względu na zetknięcie z rozwiniętym już w Chinach konfucjańskim kodem odnoszącym się zarówno do tradycji jak i kultury oraz ogółem stanowiącym szkielet norm o charakterze społecznym i moralnym. Znajomość konfucjańskiego kodu kulturowego wśród społeczeństwa protokrólestw Półwyspu Koreańskiego przełożyła się w oczywisty sposób na całość historii administracyjno-państwowej państw działających na jego terenie w ciągu wieków¹². Konfucjanizm od początków historii państwowości koreańskiej stanowił bazę oraz podstawę, kreującą zręby, na których wyrosnąć miały przyszłe organizmy państwowe – zarówno te traktujące konfucjanizm jak pragmatyczny instrument służący sprawnemu zarządzaniu, jak i te całkowicie przyjmujące konfucjanizm, to znaczy uznające go i za doktrynę normatywną – określającą zasady funkcjonowania państwa jak i za doktrynę filozoficzno-duchową – określającą poprawny sposób życia oraz tworzącą jednolity korpus zasad moralnych stanowiących podstawę rozwoju osobistego jednostki.

Organizmem, którego podejście względem doktryny konfucjańskiej zaliczyć możemy do pierwszej kategorii jest państwo rozwijające się na terenach Półwyspu Koreańskiego przez niemalże 400 lat (od 918 aż do 1392 roku) – było to państwo Dynastii Goryeo.

Czas trwania państwa Goryeo wiąże się z okresem ponownej unifikacji i zjednoczenia terenów Półwyspu po zawierusze zwią-

¹² Ibidem, s. 20–21.

zanej z końcem okresu Późniejszych Trzech Królestw, był to więc tym samym symboliczny początek Korei jako względnie jednolitego i stabilnego organizmu politycznego obejmującego swym zasięgiem całość Półwyspu Koreańskiego¹³.

Istotną kwestią wpływającą w sposób szczególny na funkcjonowanie państwa Goryeo (i odróżniającą je wyraźnie od jego następcy w rzeczywistości polityczno-społecznej półwyspu, czyli państwa Joseon) była jego tolerancja i inkluzywność pod względem podejścia normatywnego do kwestii wyznania. Pomimo przejścia konfucjanizmu do głównego nurtu polityki wewnętrznej oraz umacniania przez niego swej pozycji jako doktryna kształtująca ramy normatywno-administracyjne państwa Goryeo konfucjanizm w znaczący sposób odnosił się i kształtował wyłącznie sferę publiczną, to znaczy pojmowany był jako instrument sprawowania władzy – co prawda przydatny i wartościowy – lecz ograniczony jedynie do pragmatycznej sfery ludzkiego życia. Konfucjanizm czasów Goryeo nie stanowił ideologii całościowej w tym sensie, iż nie mógł on jeszcze wówczas rościć sobie pretensji do dominacji sfery duchowej poddanych państwa, tak jak robił to w owym czasie buddyzm, czy taoizm¹⁴.

Pomimo dynamicznych przemian realiów kulturowych, politycznych, społecznych czy też, co najważniejsze, instytucjonalno-normatywnych konfucjanizm funkcjonował jako jedna z dominujących doktryn, musząc jednak dzielić swe wpływy pomiędzy filozofie typowo duchowe. Jak już wielokrotnie wspomniano, buddyzm był najważniejszym konkurentem doktrynalnego konfucjanizmu, zwłaszcza biorąc pod uwagę aspekty duchowe i ogół kwestii związanych z moralnością poddanych Goryeo. Pomimo iż

¹³ J. P. Rurarz, *Historia Korei*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2009, s. 160.

¹⁴ Keum Jang-tae, op. cit., s. 45.

ogromna większość poddanych wraz z rodziną królewską a nawet częścią uczonych konfucjańskich na co dzień przejawiała skłonności i sympatie pro buddyjskie, to jednak w warstwie wyższej, do której zaliczyć należy biurokratów i uczonych odnaleźć można było również głosy krytykujące buddyjską dominację i głoszące konieczność ograniczenia hegemonii buddyzmu i taoizmu określanych mianem zabobonnych ideologii. Owe głosy krytyczne w miarę postępującego rozkładu zauważalnego w strukturach klasztorów buddyjskich coraz jawniej sięgających ku sferom politycznym stanę się coraz bardziej słyszalne i przybiorą na silne pod koniec trwania państwa Goryeo. Wtedy wówczas, między innymi ze względu na nastroje reformatorskie, nastąpiła samoodnowa i swego rodzaju regeneracja konfucjanizmu skutkujące jego wewnętrznym przekształceniem doktrynalnym¹⁵. Tenże proces odnowy otworzy Półwysep Koreański na neokonfucjanizm – stanie się on podstawą ideologiczną legitymizującą nowy organizm państwowy Półwyspu, czyli Państwo Joseon Dynastii Yi (1392–1910)¹⁶.

1.1.1. Zarys modelu państwa w ideologii konfucjańskiej

Dynastia Yi, która rozpoczęła swe panowanie wraz z zawiązaniem nowego organizmu państwowego na terenie Półwyspu Koreańskiego przejęła na siebie nie tylko konieczność zaprowadzenia porządku i przywrócenia stabilności wewnętrznej scenie politycznej, obejmujące ogół spraw związanych z administracją państwową, lecz była ona zmuszona znaleźć nowy sposób na głęboką legitymizację swej władzy – jako nowej dynastii panującej. Legitymizacja wywodząca się z militarnego zwycięstwa, czy też jak

¹⁵ Ibidem, s. 46.

¹⁶ J. P. Rurarz, op. cit., s. 213.

w przypadku Taejo (pierwszy król z Dynastii Yi, rządził w latach 1392–1398) uzyskana dzięki abdykacji poprzedniej dynastii rządzącej, nie stanowi silnych fundamentów dla władzy, która ma przetrwać długi okres i stać się elementem trwałym i zasadniczo niezmiennym w ramach struktur państwowych ulegających pewnym transformacjom w ciągu wieków. Wszelkie elementy potwierdzenia i legalizowania władzy opierające się na sile czy przemocy są bowiem narażone na ataki o podobnym charakterze, również mogące obierać za cel dalsze przejęcie władzy, na przykład poprzez ustanowienie nowej dynastii czy wymianę osoby panującej w ramach tego samego rodu panującego. Tym samym władza i wpływy dynastii legitymizującej swe panowanie poprzez siłę militarną nie stanowią stabilnej i trwałej podstawy, na której można budować nowe realia społeczno-polityczne nieokrępego jeszcze państwa. Jako źródło trwałej i jednolitej konsolidacji władzy, rozumianej jako prawo do sprawowania rządów nad poddanymi w ramach swego państwa, Dynastia Yi musiała znaleźć nową oś ideowo-polityczną, wokół której mogłaby skupić swe stronnictwo i rozpocząć budowę państwa zgodnie ze swymi wizjami.

Jak już wspomniano, koniec państwa Goryeo przyniósł ogromne rozczarowanie buddyzmem, uważanym w owym państwie za ideologię dominującą i wiodącą względem funkcjonujących równoległe z nim taoizmu i konfucjanizmu. W owej atmosferze buddyjskiego upadku, jako znak krytyki i niezadowolenia wśród klasy wyższej jaką stanowili uczeni, rozwijać zaczęły się głosy nawołujące do rozwoju i redefinicji konfucjanizmu. Skutkowało to między innymi rozwojem szkół konfucjańskich oraz ustanowieniem Akademii Narodowej w końcu XIII wieku¹⁷. Należy zaznaczyć, iż w okresie Goryeo na terenie państwa koreańskiego rozwijały się

¹⁷ Ibidem.

także niezwykle bogate biblioteki konfucjańskie zawierające także dzieła, które w samych Chinach uważano za dawno przepadłe¹⁸. Ów rozwój kultury konfucjańskiej, jak już zostało wspomniane we wcześniejszej części traktującej o sytuacji doktryny w państwie Goryeo, nie oznaczał jego dominacji w ramach struktur społeczno-ideologicznych – stanowił on jedynie pragmatyczny instrument zarządzania państwem nieodnoszący się do sfery duchowej jednostek.

Na całościowe przejście konfucjanizmu jako ideologii zarówno strukturyzującej realia polityczno-administracyjne, jak i stanowiącej normatywną podstawę moralno-duchową należało poczekać aż do przejścia władzy przez Dynastię Yi. To właśnie konfucjanizm, w swej odnowionej wersji stał się osią cedującą władzę nowego rodu panującego w stabilnych ramach państwowo-społecznych. Neokonfucjanizm, który stał się oficjalną ideologią państwa Joseon Dynastii Yi stanowił odpowiedź na palącą potrzebę znalezienia źródła legitymizującego zmianę dynastii rządzącej, którym nie mógł dłużej pozostawać skompromitowany buddyzm¹⁹. Wykorzystanie neokonfucjanizmu jako nowej doktryny państwowej stanowiło błyskotliwe posunięcie ze względu na dwie kwestie. Pierwszą z nich było wykorzystanie panujących wśród warstw wyższych (uczonych) nastrojów nacechowanych niechęcią wobec buddyzmu przy równoczesnym nieodnajdowaniu się przez nich w ramach klasycznego konfucjanizmu – neokonfucjanizm jako reforma nauki Konfucjusza przeprowadzona przez Zhu Xi stanowiła swego rodzaju trzecią drogę, która była akceptowalna i popularna wśród uczonych późnego Goryeo i wczesnego Joseon. Było to więc pragmatyczne wykorzystanie tendencji społecznych, celem przeciągnięcia warstwy najwyższej (a więc również najważniejszej

¹⁸ Keum Jang-tae, op. cit., s. 53.

¹⁹ J. P. Ruraz, op. cit., s. 212–213, Keum Jang-tae, op. cit., s. 61.

z punktu widzenia władzy państwowej) na stronę nowej dynastii. Z drugiej strony konsolidacja władzy w oparciu o nową, niezmurszałą i nieskompromitowaną doktrynę nie stawiało nowej dynastii w niekorzystnej pozycji już od początku ich rządów. Świeżość i samoodnowa konfucjanizmu oznaczała, iż dynastia rządząca nie mierzyła się z koniecznością przeprowadzania reform lub normatywnego rozwiązywania kwestii problematycznych związanych na przykład ze zbytnim rozrostem władzy w ramach doktryny konfucjańskiej, nie musiała również walczyć z konfucjańskimi nadużyciami w strukturze społeczno-politycznej z prostego powodu ich znikomości w ówczesnym czasie. Neokonfucjanizm, jako ideologia państwowa, stanowił zasadniczo nową siłę społeczno-polityczną, nie zdążył więc on rozrosnąć się na tyle, by stanowić ideologiczne zagrożenie dla samej władzy – wręcz przeciwnie, oparcie na ideologii oraz legitymizacja rządów oparta na zasadach doktrynalno-filozoficznych stanowić może jedną z najtrwalszych podstaw normatywnych. Odwołuje się ona bowiem zarówno do aspektów administracyjno-politycznych związanych z państwem (ustanawiając w oczywisty sposób nową dynastię jako rodzinę panującą), ale także poprzez odwołanie do aspektów moralnych i osobistej duchowości jednostki ustanawia pewien szkielet norm moralno-społecznych, które w bezpośredni sposób dotyczą każdego poddanego i ustalają reguły, których musi się on trzymać (na przykład zasada niesłużenia dwóm panom, która sprawia, iż poddany żyjący w zgodzie z doktryną konfucjańską właściwie nie będzie w stanie sprzeciwić się władcy – złamałbym bowiem w ten sposób własne, osobiste zasady, plamiąc przy tym własną moralność). Tym sposobem Dynastia Yi wykorzystując neokonfucjanizm dokonała podwójnej legitymizacji swej władzy, po pierwsze pod względem administracyjno-państwowym poprzez pragmatyczne wykorzystanie konfucjanizmu jako instrumentu zarządza-

nia i kontroli, korzystając przy tym z fermentu wśród warstw wyższych oraz po drugie, dokonując powtórnej, indywidualnej legitymizacji bazującej na moralnym przekonaniu jednostek, iż zasady według których funkcjonują one w ramach państwa i społeczeństwa są poprawne – a więc nie istnieje konieczność odrzucenia ich, co przekłada się na brak przekonania o konieczności odrzucenia dynastii panującej reprezentującej owe zasady i wartości.

Ze względu na swój nietolerancyjny i ekskluzywny charakter rozszerzenie wpływu konfucjanizmu w państwie Joseon oraz uznanie go za jedyną obowiązującą i oficjalną doktrynę sprawiło, iż reszta systemów filozoficznych, do tej pory rozwijających się i stanowiących istotne źródło wpływów na realia społeczno-polityczne państwa stała się obiektem ataków zmierzających do całkowitego wyrugowania ich zarówno ze sfery publicznej, jak i prywatnej²⁰. Głównym celem ataków stał się oczywiście buddyzm – stanowiący zarówno symbol starej władzy, jak i korupcyjnego rozkładu toczącego wcześniejszą epokę. Musiał on więc zostać usunięty z życia społeczno-politycznego, zarówno ze względu na wspomniany wcześniej charakter ideologii konfucjańskiej, obciążenie symboliczne które nosił na sobie, jak i z pragmatycznej przyczyny ograniczenia jego wpływów wśród elit dworskich.

Akcje oczyszczania ideologicznego kraju, który miał kierować się zasadami czysto konfucjańskimi doprowadziły do ograniczenia roli klasztorów buddyjskich oraz dążyły do minimalizacji wpływów mnichów oraz samych klasztorów na struktury życia politycznego ale również społecznego – rozumianego jako szereg norm i zasad funkcjonowania Koreańczyków jako zbioru poddanych²¹.

²⁰ Ibidem, s. 212.

²¹ Keum Jang-tae, op. cit., s. 61.

Konfucjanizm przejął więc całościowo kwestie normatywno-administracyjne, które dzierżył już wcześniej i poszerzył się o normy czysto społeczne, moralne i odnoszące się do sfery prywatnej poddanych wychodząc poza wcześniejszą normatywność sfery publicznej, do której zredukowany był w okresie Goryeo. Zauważyć można także bardzo mocną ortodoksyjność nowego konfucjanizmu – jako ideologia dominująca staje się on wszechobecny i głęboko wnika w sferę społeczno-polityczną, nierozrywając kształtując realia na Półwyspie Koreańskim tępiąc przy tym próby wzmocnienia się bądź zreformowania się podejmowane przez zwolenników innych doktryn. W zasadzie ryzykować można stwierdzeniem, iż to konfucjanizm wtopiwszy się głęboko w jaźń społeczno-polityczną Półwyspu stanowił element definiujący go w sposób totalny i kompleksowy, zaś Korea stała się ostoją i drugim domem konfucjanizmu, pielęgnując go momentami bardziej niż robiło to samo państwo chińskie²².

Owo przejście kompetencyjne od doktryny wyłącznie pragmatycznej do całościowej, dotykającej kwestii duchowo-moralnych oraz poszerzenie wpływów konfucjanizmu jako jedynej tolerowanej i przyjętej ideologii doprowadziło do sytuacji wszechobecności i totalności kodu konfucjańskiego, który przestał ograniczać się jedynie do życia *stricte* polityczno-państwowego jako doktryna warstw arystokratycznych ale przeszedł niżej, przenikając całość społeczeństwa konfucjańskiego łącznie z warstwami nieuprzywilejowanymi, znajdującymi się u samych podstaw hierarchii społecznej w Joseon²³.

Warto pamiętać, iż mimo faktu wertykalnego rozprzestrzenienia się konfucjanizmu w społeczeństwie koreańskim od warstw

²² Yao Xinzong, op. cit., s. 118.

²³ Wykład dr. B. Zemanka, op. cit.

wyższych w kierunku podstawy drabiny hierarchicznej znajomość kodu konfucjańskiego oraz obeznanie z zasadami doktrynalnymi było głębokie na wszystkich poziomach społeczeństwa. Zaobserwować można było samorzutne kopiowanie wzorów społeczno-kulturowych zauważalnych wśród warstwy wyższej przez warstwy niższe do tego stopnia, iż wystawność i splendor oprawy obrzędowej plebsu budziła niezadowolenie warstw wyższych i skutkowałą protestami dworu²⁴.

Spółeczeństwo państwa Joseon, zgodnie z założeniami doktrynalnymi zawartymi w konfucjanizmie, podzielone zostało na cztery dystynktywne warstwy. Ów podział miał charakter sztywny, zaś wypadki przechodzenia z jednej grupy do drugiej były rzadkością i jeżeli już miały miejsce to zazwyczaj polegały na spadku czyjejs pozycji w strukturze rang – rzadkością były sytuacje, w których jednostka z klasy niższej zostawała obdarzona przywilejem wynoszącym ją do warstwy wyższej²⁵. Spółeczeństwo Joseon, mimo iż tworzone w oparciu o idealne wzorce klasyczne zaczerpnięte z nauki konfucjańskiej, swój kształt zawdzięcza w głównej mierze spuściznie Goryeo – był to bowiem układ nieróżniący się zbytnio od podziału wypracowanego już we wcześniejszym okresie i bardzo mocno na nim bazujący, cechujący się jednak większą sztywnością i formalnością²⁶.

Układ opracowany w Goryeo, a zaanektowany przez Joseon opierał się na wspomnianych już czterech, wzajemnie ekskluzywnych grupach – dramatycznie różniących się pomiędzy sobą, jeśli chodzi o kwestie przyznanych im praw oraz nakładanych obowiązków. Owa hierarchia społeczna idąc kolejno od warstwy naj-

²⁴ Ibidem.

²⁵ *South Korea: a country study*, A. M. Savada, W. Shaw (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu, 1992, s. 19.

²⁶ J. P. Ruraz, o. cit., s. 220; wykład dr. B. Zemanka, op. cit.

bardziej uprzywilejowanej do najmniej wpływowej kształtowała się w następujący sposób:

- warstwa *yangban*,
- warstwa *jung-in*,
- warstwa *sang-in*,
- warstwa *cheon-in*.

Najbardziej wpływową, lecz również najmniej liczną klasę społeczną, stanowiła warstwa *yangban* – tworzyły ją grupy arystokracji dworskiej, na którą składali się urzędnicy państwowi czyli *munban* oraz grupa arystokracji wojskowej – *muban*. Ze względu na odmienną specyfikę pochodzenia ich statusu arystokratycznego zwani oni byli także *dongban* (strona wschodnia, czyli urzędnicy cywilni) oraz *seo-ban* (strona zachodnia, wojskowi), zaś ogółem warstwę arystokratyczną obejmującą obie strony zaczęto określać terminem *yangban* (obie strony)²⁷.

Warstwa *yangban* jako znajdująca się bezpośrednio pod władcą w układzie hierarchicznym społeczeństwa Joseon obdarzona była ogromnymi przywilejami i stanowiła warstwę najbardziej wpływową i znaczącą w klasycznym społeczeństwie państwa Dynastii Yi. Dzięki możliwości przebywania na dworze między innymi w roli doradców królewskich oraz zaangażowania w zawirowania sceny polityczno-administracyjnej jako osoby bezpośrednio zajmujące się kształtowaniem i wdrażaniem norm biurokratycznych *yangbani* posiadali nieporównywalnie większe wpływy na kształt państwa Joseon. Oznacza to, iż reszta klas była im *de facto* podporządkowana i stała przed koniecznością respektowania ich jako wyższych rangą, a tym samym w jakiś sposób pozostających w każdym aspekcie ponad resztą społeczeństwa. *Yangbani* oraz ich rodziny jako elita merytokratyczną posiadali przywilej kształ-

²⁷ J. P. Rurarz, op. cit., s. 194.

cenia się – tak, by wykorzystując otrzymaną edukację, sprawować władzę w imieniu króla oraz stanowić jego podporę, a także pilnować zgodności podejmowanych przez dwór decyzji politycznych, społecznych i administracyjnych z zasadami nauki konfucjańskiej. Oprócz przywilejów natury politycznej, *yangbani* obdarzeni zostali także prerogatywami o ściśle administracyjno-ekonomicznym charakterze. Mogli oni więc karać swych niewolników zgodnie z własnym uznaniem, a także zostali obdarzeni immunitetem podatkowym – zostali oni więc wyciągnięci z ram obowiązków społecznych przy zachowaniu pełni praw polityczno-gospodarczych²⁸.

Z drugiej jednak strony warto zauważyć, iż to na *yangbanach* koncentrowała się presja społeczna – zgodnie z oczekiwaniami społecznymi jako uczeni, którzy posiadli wiedzę o tajnikach doktryny konfucjańskiej mieli oni stanowić ideał obywatela i poddanego. Mieli oni być powściągliwi, pełni dystynkcji i chłodnego opanowania. Ze względu na konieczność utrzymywania owej fasady, *yangbani* nie mogli uczestniczyć w aktywnościach, które mogłyby narazić na szwank ich dobre imię lub nadszarpnąć reputację – nie mogli oni więc kalać się pracą fizyczną ani tworzyć sztuki. Jediną formą artystycznego działania, które mogli podejmować była sztuka kaligrafii – oznaczała ona bowiem, iż dany *yangban* posiadał umiejętność pisania znaków chińskich, co wskazywało na jego wykształcenie w klasykach oraz na fakt odebrania przez niego kunsztownej edukacji²⁹.

Zgodnie z zarysowanym układem społecznym państwa Joseon poniżej wysoce uprzywilejowanych *yangbanów*, a powyżej zwykłych poddanych *sang-in* znajdowała się warstwa *jung-in*. Stano-

²⁸ Ibidem.

²⁹ *South Korea...*, s. 92.

wiła ona niejako pomost pomiędzy dwoma grupami, łączą w sobie pewne elementy uprzywilejowania arystokratów (choć oczywiście w zdecydowanie okrojonej wersji), jak również niosąca na sobie część powinności przypadających w udziale zwykłemu gminowi.

Do warstwy *jung-in* zazwyczaj zalicza się niższych rangą urzędników mających za sobą egzamin, lecz jednak wyedukowanych w sposób pragmatyczny, tak by ostatecznie osiągnęli miano specjalistów w praktycznej dziedzinie takiej jak na przykład prawo, medycyna, geomancja czy też nawet języki obce³⁰. Stanowili oni grupę urzędników zazwyczaj działającą w ramach sfery technicznej, czy administracyjnej jednakże ich dominium były raczej kręgi administracji, czy biurokracji pozbawione większego prestiżu. Ze względu na swą niską rangę urzędniczą stanowili oni raczej ogniwo łączności pomiędzy wyższą administracją państwową, a niższą warstwą społeczną jaką byli *sang-in*. Z racji ich funkcji, która miała silne nacechowanie normatywno-wykonawcze, stanowili oni często faktycznych, rzeczywistych zarządców danych terenów czy dzielnic³¹.

Zwykli poddani, z których składał się ogół gminu, czyli *sang-in* stanowili około $\frac{3}{4}$ społeczeństwa koreańskiego za czasów Państwa Joseon pod panowaniem Dynastii Yi. Byli to ludzie prości, pozbawieni możliwości podjęcia edukacji oraz kształcenia się na równi z *yangbanami*, czy chociaż *jung-inami*. Zajmowali się oni głównie uprawą ziemi, tej którą posiadali na własność bądź dzierżawionej od *yangbana*. Ze względu na ich fizyczne źródło utrzymania oraz znikomą ilość ewentualnych praw względem nałożonych nań obowiązków ich życie było stosunkowo ciężkie, zarówno pod względem fizycznym jak i materialnym. Warto pamiętać,

³⁰ J. P. Rurarz, op. cit., s. 221.

³¹ *South Korea...*, s. 93.

iż była to jedyna grupa, która dźwigała na sobie ciężar podatkowy (w ziarnie i w tkaninach), byli oni również zmuszeni odrabiać pańszczyznę na rzecz *yangbanów*, zaś w sytuacji zagrożenia stanowili warstwę zasilającą armię w ramach pospolitego ruszenia³². W ramach warstwy *sang-in* funkcjonowali nie tylko rolnicy i chłopi ale również kupcy, a także drobni rzemieślnicy, którzy zgodnie z konfucjańskim ideałem społeczeństwa stanowili margines społeczny jako osoby nie wytwarzające niczego, lecz jedynie korzystające i wykorzystujące stworzone już dobra. Ich los i pozycja była więc jeszcze gorsza niż pospolitego chłopstwa³³.

Jednakże niezaprzeczalnie najgorszą pozycję w ramach struktur społecznych wyklarowanych w państwie Joseon dzierżyła grupa *cheon-in*. Zaliczano do niej osoby wykonujące zawody hańbiące lub „nieczyste”, a także cechujące się niskim prestiżem w oczach konfucjańskiego społeczeństwa. Do owej grupy zaliczano więc niewolników oraz służbę (zarówno prywatną jak i państwową), aktorów, kobiety do towarzystwa zwane *kisaeng*, katów, a także – co ciekawe i istotne biorąc pod uwagę konfucjańskie podejście do kwestii konkurencyjnych doktryn – przedstawicieli organizacji religijnych czy osoby praktykujące kultury odmienne od oficjalnej ideologii, czyli mnichów buddyjskich oraz szamanów³⁴.

Owa sztywna hierarchia społeczna była rygorystycznie przestrzegana zwłaszcza w pierwszej połowie okresu panowania Dynastii Yi. Symboliczną cezurą, dzielącą dynamikę społeczno-normatywną państwa Joseon stały się inwazje japońskie (pierwsza 1592, druga 1597) – katastrofalne zarówno pod względem administracyjno-państwowym ale również kulturowo-społecznym. Wpłynęły one bowiem na destabilizację całego organizmu pań-

³² J. P. Rurarz, op. cit., s. 221.

³³ *South Korea...*, s. 92–93.

³⁴ *Ibidem*, s. 94.

stwowego, ale także destrukcyjnie wpłynęły na podstawy hierarchii, o którą opierała się równowaga społeczna Joseonu.

Straty społeczne poniesione przez Półwysep Koreański w wyniku najazdów nie ograniczyły się, jak już zostało wspomniane, wyłącznie do materialnego zubożenia wszystkich warstw hierarchii społecznej obecnej w państwie Joseon – ze względu na zniszczenie kadastrów ziemskich oraz spisów ludności sytuacja społeczno-normatywna cechowała się wysoką zmiennością i nieprzewidywalną dynamiką, finalnie przekładając się na symptomy pewnego zepsucia społeczno-moralnego wśród poddanych.

Brak możliwości prześledzenia ciągłości rodowej oraz sprawdzenia kwestii faktycznej przynależności do danego rodu szlacheckiego przez osobę podającą się za *yangbana* doprowadził do zjawiska kupowania tytułów szlacheckich, ów proceder związany był również z niemożnością ściągnięcia podatków z chłopów, którzy w wyniku najazdów japońskich stracili nierzadko cały dobytek. Owe tytuły arystokratyczne wcześniej przyznawane tylko po przejściu procesu egzaminów dworskich służyły jako wyznacznik statusu uczonego – były one więc symbolem konfucjańskiej meritokracji oraz wynosiły lineaż danego uczonego do warstw uprzywilejowanych. Status uczonego ze względu na konieczność samodzielnego zdobycia go w ramach długiego, żmudnego i wysoce wymagającego procesu dydaktycznego oraz ze względu na meritokratyczną naturę państwa konfucjańskiego, którym na wzór chiński stało się Joseon oznaczał silną pozycję jednostki w ramach własnej klasy, ale również wiązał się z szacunkiem i koniecznością podporządkowania się uczoneму przez warstwy niższe. Sytuacja zamieszania społecznego związana z destabilizacją oraz ruiną państwa po inwazjach japońskich wiązała się z problematycznym statusem rozrastającej się na skutek sprzedaży tytułów warstwy arystokratycznej. Proceder ten prowadził do częściowej utraty pre-

stizu przez warstwę *yangban* oraz do wybuchu korupcji szerzącej się na szczycie hierarchii społecznej. Zniszczenie kadastrów oraz spisów ludności doprowadza do sytuacji nieładu i destabilizacji społecznej w społeczeństwie, gdzie hierarchia społeczna jest najistotniejszym czynnikiem konstytuującym rolę jednostki w ramach kolektywu, a tym samym wpływającą na całe życie społeczno-polityczne jednostki.

To właśnie sytuacja głębokiego kryzysu polityczno-społeczno-administracyjnego, który przypadł w udziale Państwu Joseon jako efekt najazdów japońskich uświadamia dobitnie jak głęboko sięgały korzenie doktryny konfucjańskiej i jak istotne były dla utrzymania społeczno-politycznej równowagi i stabilności państwa. Sytuacja, w której jeden z istotnych elementów sprawowania kontroli nad państwem, którym niewątpliwie była stratyfikacja społeczna zawodzi również reszta struktur polityczno-administracyjnych tworzących organizm państwowy pozostających z ową strukturą w ścisłym związku zaczyna destabilizować się. Tym samym można przypuszczać, iż atak lub zagrożenie któregośkolwiek z elementów konfucjańskiej rzeczywistości polityczno-społecznej stanowi zagrożenie dla całości organizmu państwowego – jest to bowiem działanie wymierzone w same fundamenty, w jego absolutną podstawę.

Struktura państwa nakreślona w dziełach konfucjańskich stanowiła podstawę dla kształtowania zrębów neokonfucjańskiego państwa Dynastii Yi. Tak jak idealna struktura społeczna określona przez uczonych konfucjańskich, tak struktura administracyjno-biurokratyczna oraz ogół modelu funkcjonowania państwa Joseon swe inspiracje czerpało z tradycji normatywnej wypracowanej

w Chinach, tak jak wcześniej Goryeo do rangi ideału wynosząc okres administracyjno-społeczny Dynastii Tang (618–907)³⁵.

Reorganizacja porządku administracyjno-społecznego i jego transformacja wedle konfucjańskich zasad praktyki doktrynalnej stanowiła jedno z pierwszych, a zarazem najważniejszych zadań rysujących się przed królem Taejo – założycielem Państwa Joseon i protoplastą Dynastii Yi. Decyzje podejmowane przez niego na początku swych rządów miały na celu stabilizację sytuacji wewnętrznej w państwie, które doświadczało historycznej tranzycji pomiędzy dwoma erami – pod pewnymi względami dosyć podobnymi, ale jednak stanowiącymi dwa, odrębne i dystynktywne okresy, zróżnicowane zwłaszcza na polu kulturowo-administracyjnym. W ramach reform, których podjął się król Taejo wyróżnić można te bezpośrednio odnoszące się do realiów administracyjno-państwowych Półwyspu, oraz drugą grupę – celującą raczej w reformy gruntu obyczajowo-społecznego, a także kulturowego. Jako część reformy administracyjnej podjęte zostały próby ponownego określenia zasobów ziemskich, w tym także obejmujące szeroką reformę rolną oraz wykazywano starania dążące do ponownego przejęcia kontroli przez biurokrację nad kwestiami podatkowymi – była to kwestia istotna, ze względu na fakt zniszczenia kadastrów ziemskich przez pierwszego króla w 1392 roku³⁶.

Inną istotną nowością z punktu widzenia normatywno-administracyjnego było powołanie neokonfucjańskiej Rady Przybocznej (*Dopyeongui sasa*) mającej służyć za organ doradczy funkcjonujący na dworze królewskim – jej zadania określone zostały jako doradztwo królowi podczas procesu podejmowania przez niego decyzji, a także szeroko pojęta pomoc w rządzeniu państwem. Po-

³⁵ Wykład dr. B. Zemanka, op. cit.

³⁶ J. P. Rurarz, op. cit., s. 213.

mimo wyraźnie podkreślanego charakteru doradczego Rady, uczeni zasiadający w niej niemalże samodzielnie podejmowali decyzje dotyczące funkcjonowania państwa oraz sposobu jego zarządzania i prowadzenia, zaś od samego króla Taejo wymagano jedynie aprobaty i afirmacji względem podejmowanych przez Radę działań czy decyzji³⁷. Choć z punktu widzenia samej dynastii mogło to być zjawisko niepożądane, świadczące o słabej pozycji króla w ramach otoczenia administracyjnego, w którym powinien stanowić raczej centrum decyzyjno-normatywne, tak z punktu widzenia rozwoju Joseon jako państwa konfucjańskiego działalność Rady stanowiła pozytywny katalizator rozwojowy, kształtując młode wciąż państwo zgodnie z zasadami doktryny uznanej za oficjalną. Ze względu na działalność Rady utworzony został wewnętrznie spójny i normatywnie osadzony w realiach państwowych korpus urzędniczy³⁸ – stanowiący podstawę działania państwa konfucjańskiego ze względu na jego merytokratyczną naturę oraz centralność warstwy arystokracji urzędniczej względem reszty społeczeństwa. Dodatkowo, Rada Przyboczna odpowiadała za wdrożenie kodeksów konfucjańskich, ujednociających zespół norm i ustawodawstwa państwa Joseon tworząc tym samym solidną bazę dla dalszego rozwoju jurysdykcji za panowania Dynastii Yi, która od połowy XVI wieku opierała się na rozstrzygnięciu sporów za pomocą retoryki doktryny konfucjańskiej³⁹.

Kolejna fala reform rozpoczęła się wraz z przejściem władzy przez króla Taejongą, jednego z synów Taejo. Obejmując władzę w 1400 roku rozpoczął on starania mające na celu dalszą reorganizację organizmu państwowego, którym było Joseon i poświęcał

³⁷ Ibidem, s. 214.

³⁸ Ibidem.

³⁹ *History & Reform*, <https://eng.scourt.go.kr/eng/judiciary/history/history.jsp#t103>, dostęp: 20. 05. 2020; wykład dr. B. Zemanka, op. cit.

się im w wielkim stopniu przez cały okres panowania, aż do końca swych rządów w 1418 roku⁴⁰.

Jedną z pierwszych decyzji podjętych przez nowego króla była likwidacja Rady Przybocznej, ze względu na rozrost jej władzy i kompetencji – niewspółmierny względem władzy dzierżonej przez samego króla. Na jej miejsce powołany został nowy organ doradczy – Rada Stanu (*Uijongbu*), o charakterze czysto cywilnym (tym samym dokonany został rozdział władzy na sferę cywilną i militarną – wcześniej bowiem w Radzie Przybocznej zasiadać mogli wojskowi.) Kompetencje Rady Stanu zostały drastycznie ograniczone – od czasu reform Taejonga odpowiadała ona za kwestie jurysdykcyjne oraz dyplomatyczne, zaś reszta kompetencji wcześniej przypadająca w udziale Radzie Przybocznej została przeniesiona na sześć nowopowstałych ministerstw: finansów, wojny, obrzędów, sprawiedliwości, prac publicznych i wreszcie spraw urzędników⁴¹. Ów nowy układ administracyjny stanowił wyraźną inspirację oraz niemalże odbicie wzorca chińskiego, odnosił się jednak raczej do kwestii pragmatycznych – typowo administracyjnych, oczywiście wzięwszy w pewien nawias ministerstwo obrzędów, którego rola zakrawała o element kultowy wskazujący na dualizm konfucjańskich struktur państwowo-normatywnych.

Najważniejsze instytucje państwowe odnoszące się w swym charakterze właśnie do tejże warstwy ideologicznej oraz doktrynalnej, tym samym regulujące ją pod względem administracyjno-normatywnym były Cenzorat oraz Główny Inspektorat.

Cenzorat stanowi ciekawy przypadek, ponieważ określa jeden z przykładów rozszerzenia oraz twórczego rozwinięcia koreań-

⁴⁰J. P. Rurarz, op. cit., s. 216.

⁴¹Ibidem.

skiej biurokracji względem jej chińskiego wzorca. Instytucja Cenzoratu bowiem, choć obecna w Cesarstwie Chińskim, posiadała o wiele mocniejszą pozycję w strukturach administracyjnych państwa Joseon zaś powierzona jej misja określana była jako sprawowanie funkcji „sumienia narodu”. Cenzorat bowiem stanowił organ kontrolny zarówno względem urzędników, jak i samego władcy tworząc tym samym układ quasi-trójpodziału władzy dzielonej pomiędzy owe trzy organizmy państwowe. Co istotne, sami urzędnicy cenzoratu obdarzeni byli immunitetem w sprawach administracyjnych, czym nie mogli pochwalić się nawet najwyżsi urzędnicy pierwszej rangi zasiadający w Radzie Stanu. Owa kwestia ekskluzywności immunitetu stanowi kwestię ważną ze względu na fakt możliwości zawieszenia w funkcji urzędniczo-administracyjnej biurokraty, wobec którego stosowne oskarżenie wystosował Cenzorat⁴². Tym samym, dzięki mechanizmowi kontrolnemu wewnątrz struktur urzędniczych pilnowana była wewnętrzna spójność oraz szczerłość i uczciwość urzędników – ważna ze względów czysto pragmatycznych, ale również ze względu na silnie wpajany etos konfucjański, bazujący w oczywisty sposób na cnotach i moralności. Kontrola oprócz rugowania nadużyć i spateń systemowych stanowiła także umacniający moralną legitymizację władzy wewnętrznej poprzez silne podkreślenie faktu sprawowania kontroli przez jednostki nieskazitelne, żyjące w zgodzie ze zinternalizowanymi normami doktryny konfucjańskiej.

Drugą istotną z punktu widzenia indoktrynacji państwowo-społecznej instytucją państwa Joseon był wspomniany już Główny Inspektorat. Również on w ramach swej działalności biurokratyczno-politycznej posiadał pewne prerogatywy kontrolne względem urzędników, były one jednak o wiele mniejsze i w znacznym

⁴² Wykład dr. B. Zemanka, op. cit.

stopniu okrojone w porównaniu z szerokim spektrum kontroli Cenzoratu i zawężyły się głównie do kwestii namaszczania kolejnych urzędników poprzez powoływanie ich na odpowiednie stanowiska.

W głównej mierze Inspektorat miał ogniskować się na kwestiach związanych ze sprawowaniem pieczy nad moralnością poddanych, to znaczy nadzorowaniu zgodności prowadzonego przez nich życia ze wskazaniem norm konfucjańskich, miał on za zadanie także dalszą indoktrynację społeczeństwa w duchu konfucjańskim poprzez wdrażanie go w obywatelską sferę codzienności tak, by nieustannie funkcjonowali oni w ramach zasad doktryny⁴³. Miało to na celu wytworzenie wśród poddanych wrażenia, iż kod konfucjański jako podstawa codziennego funkcjonowania w realiach społeczno-kulturowych przyjęta zostanie za coś oczywistego i niedyskutowanego. Poprzez pełną penetrację sfer politycznych, jak i prywatnych dotyczących obywateli Inspektorat sprawiał, iż konfucjanizm cyklicznie (a tym samym coraz głębiej) zinternalizował się w świadomości poddanych jako jedyna zasada, kształtująca i organizująca zarówno całą ich doczesność jak i nadająca ramy transcendentowi. Tym samym konfucjanizm stawał się ideologią wszechobecną – nie tylko jako doktryna normatywna kształtująca realia społeczno-administracyjno-polityczne państwa Joseon, ale także jako ideologia odnosząca się do kwestii transcendentnych, absolutnych.

Gwałtowne przemiany administracji państwowej dotykające zarówno zwykłych poddanych jak i warstwy uprzywilejowane doprowadziły do wykształcenia się sztywnych struktur zarówno na poziomie społecznym, jak i w sferze politycznej. Zmiany związane z próbą pełnego przemodelowania państwa Joseon wraz z jego

⁴³ Ibidem; J. P. Rurarz, op. cit., s. 217.

wewnętrznymi strukturami administracyjnymi doprowadziły do pewnego rodzaju przejścia kompetencyjnego. Za czasów Dynastii Yi niepodzielną hegemonię doktrynalną objął neokonfucjanizm, co przełożyło się na szybki wzrost znaczenia radykalnych uczonych neokonfucjańskich względem dawnych warstw wpływowych, takich jak na przykład mnisi, ale także przełożyło się na przewagę nowych urzędników względem starych konfucjanistów okresu Goryeo.

Neokonfucjanizm państwa Joseon był bowiem w swej naturze bezkompromisowy. Stanowił ortodoksyjną siłę radykalnie dążącą do pełnej implementacji zasad doktrynalnych tak, by ostatecznie doprowadzić do rozwoju państwa idealnego, opartego na konfucjańskich klasykach. Celem stworzenia idealnego państwa, wielka uwaga i staranność w implementowaniu zasad ideologicznych poświęcona została także społeczeństwu. Stworzenie idealnego społeczeństwa zakorzenione głąboko w zasadach doktrynalnych wymagało cyklicznej oraz wszechobecnej indoktrynacji tak, by finalnie kod konfucjański zdołał przeniknąć i ukształtować wszelkie dziedziny życia społecznego nie pomijając przy tym żadnej z warstw, która uznana została na wartą szacunku.

Mówiąc o próbach stworzenia modelu państwa idealnego, nie sposób większej uwagi nie poświęcić postaci władcy. Stanowi on bowiem postać kluczową i centralną dla całego organizmu polityczno-administracyjnego państwa konfucjańskiego ze względu na autorytarny charakter ideologii konfucjańskiej. Jednakże konfucjanizm oprócz elementów *stricte* pragmatycznych, odnoszących się do sfery rządów i kontroli sprawowanej przez władcę nad poddanymi sięga dalej, poza doczesność. Ze względu na swój holistyczny i kompletny charakter, w konfucjanizmie odnaleźć można elementy i zasady traktujące o kwestii absolutu, tym samym głąboko naznaczone transcendentnym i czysto filozoficznym, metafiz-

zycznym charakterem. Z tego względu postać władcy idealnego również musi cechować się pewną ambiwalencją zasadzającą się i ogniskującą na kwestii podziału kompetencyjnego władzy dzierżonej przez niego względem podziału na jej aspekt świecki i metafizyczny.

Tego rodzaju połączenie dwóch typów władzy, zdecydowanie odmiennych w swej naturze oraz odmiennych pod względem kompetencji, stanowić może trudność o ile będą one rozpatrywane w oderwaniu od siebie. Oznacza to, iż ze względu na wewnętrzne skomplikowanie konfucjanizmu jako doktryny z jednej strony odznaczającej się legistycznymi wpływami normatywnymi, jak i głęboko czerpiącej z tradycji obrzędowo-kultowej datującej jeszcze czasów Dynastii Zhou na kwestię władcy oraz władzy w ogóle również należy spojrzeć w sposób całościowy. Próba dystynkcji i jasnego rozgraniczenia władzy transcendentnej od władzy świeckiej w kontekście konfucjanizmu stanowi próbę skazaną na porażkę, nie prowadzącą do rozjaśnienia obrazu realiów polityczno-państwowych, ryzykować można wręcz stwierdzeniem, iż prowadziłyby ona do zbędnego zagmatwania nie prowadzącego do osiągnięcia satysfakcjonującej analizy władzy w konfucjanizmie.

Tym samym, jeżeli postać władcy ujmie się jako jednostkę wybraną, posiadającą pewny szereg prerogatyw zarówno o konotacji doczesnej (administracyjno-państwowej) jak i transcendentnej (kultowo-obrzędowej) wyłania się pełen obraz władzy określonej w doktrynie konfucjańskiej, wewnętrznie spójnej i niepodzielonej. Owa charakterystyczna cecha modelu idealnego władcy, czy też szerzej władzy ogółem wiąże się z kwestią natury państwa konfucjańskiego, które w ramach swego trwania jako złożona struktura instytucjonalna nie funkcjonowało według jasnego podziału na

sfery *sacrum* i *profanum*⁴⁴, łącząc je na zasadzie dopełnienia bez konieczności przeciwstawienia ich sobie.

Ze względu na charakter ścisłej łączności pomiędzy władcą, a państwem częściowo wynikającym z tradycji legistycznej, wszelkie elementy doktrynalne kształtujące idealny model państwa wpływały na konstruowane przez konfucjanizm wizje idealnego władcy i *vice versa*. Istnieje więc ogromna zależność doktrynalna pomiędzy owymi dwoma instytucjami (państwem i władcą) i w zasadzie do pewnego stopnia niemożliwym jest oddzielne ich rozpatrywanie, jeżeli dążyć ma ono do rzetelnej analizy postaci władcy w ujęciu doktryny konfucjańskiej.

1.2. Archetyp władcy konstruowany w idei konfucjańskiej

Tradycja konfucjańska, ze względu na już wspomniany rys autorytarny, szeroko określa postać idealnego władcy. Ze względu na centralność pozycji władcy oraz jego absolutną i najwyższą istotność w ramach działania polityczno-ustrojowego, a także społecznego państwa zbudowanego w oparciu o doktrynę konfucjańską dokładnemu sprecyzowaniu tego, kim powinien on być i jakie powinien posiadać zdolności oraz predyspozycję poświęcono wiele czasu a także uwagi w ramach dywagacji ideologicznych.

Ogólnie rzecz biorąc, na postać idealnego władcy składają się trzy główne archetypy osobowościowe. Zgodnie z doktryną, władca może działać poprawnie z punktu widzenia moralnego i skutecznie pod względem pragmatycznego zarządzania, tym samym prowadząc swoich poddanych oraz państwo w sposób harmonijny tylko wtedy, kiedy stanie się uosobieniem owych trzech archety-

⁴⁴ K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2009, s. 48.

pów. Bowiem jedynie połączenie trzech dystynktywnych jakości zawartych w ramach danego archetypu zapewnić może, iż władca będzie sprawny i kompetentny zarówno w ramach struktur administracyjno-państwowych, jak i kulturowo-obrzędowych, a także społecznych. Owe trzy archetypy składające się na modelowy ideał władcy, stanowiące podstawę jego wizerunku doktrynalnego, a także określające zakres jego prerogatyw i obowiązków względem państwa i społeczeństwa to:

- władca-mędrzec,
- władca-ojciec,
- władca-półbóg.

Wszystkie trzy wzorce osobowe, mimo iż odmienne w swej naturze i nakładające na władcę odmienne normy zachowań oraz kształtujące zakres jego władzy w odmiennych kategoriach (polityczna/centralna – osobista/indywidualistyczna) oraz na różnych poziomach (boski – ludzki) składały się na jeden, spójny model władcy idealnego. Możliwość czytelnego rozdziału i analizy sfer władzy monarchy w oparciu o powyższe trzy archetypy związana była ze specyficznymi wymogami, która doktryna konfucjańska stawiała przed nim jako władcę państwa o równie skomplikowanej naturze. Potrójność władzy odbijała pewną potrójną naturę samego państwa konfucjańskiego, które stanowić miało państwo o charakterze moralno-wychowawczym, państwo wybrane przez Niebiosą (a więc obdarzone pierwiastkiem transcendentnym, o silnej tradycji obrzędowo-kultowej), a także ostatecznie państwo stanowiące rodzinę w wersji makro⁴⁵.

W każdej z tych sfer potrzebna jest osoba stanowiąca przewodnika i przywódcę. Każda rodzina, zwłaszcza tak silnie ustrukturyzowana i zhierarchizowana jak rody konfucjańskie, potrzebuje

⁴⁵ Ibidem, s. 48, 52.

swego nestora i głowy – władca więc stojąc na szczycie rodziny, którą stanowiło państwo przybierał funkcję ojca.

Również w obrębie każdego kultu, czy w sferze obrzędowej potrzebny jest łącznik pomiędzy transcendentem, a doczesnością, ktoś kto poprowadzi jednostki ku temu, co przekracza ich zdolność poznania – władca staje się więc owym łącznikiem przyjmując pozycję wyniesioną ponad poddanych jako jednostka wybrana, obdarzona charakterem półboskim.

Finalnie, każda struktura i instytucja edukacyjna potrzebuje źródła swej wiedzy, z którego zarówno może czerpać mądrość doktrynalną, jak i na której może rozbudowywać swe struktury. Celem rozbudowania i poszerzenia wśród poddanych wiedzy i mądrości, a tym samym cnoty i moralności potrzebna jest trwała podstawa, na której będą oni mogli oprzeć swe własne dążenia duchowo-rozwojowe. Potrzebny jest również przewodnik, który wskaże im właściwą drogę ku moralnemu spełnieniu równającemu się osiągnięciu cnoty. Władca jako osoba wyniesiona ponad doczesność ma posiadać najwyższą cnotliwość wypływającą z konieczności jego ciągłej edukacji i dążenia do samorozwoju – osiągając cnotliwość i mądrość moralną osiąga on więc status mędrca i przewodnika.

Mimo owego prymatu władcy względem reszty społeczeństwa oraz jego przewagi normatywno-politycznej wobec pozostałych struktur administracyjnych w państwie, jego władza nie pozostawała całkowicie nieskrępowana. W ramach swych rządów od władcy oczekiwano, iż będzie on radził się uczonych i podejmował decyzje zgodne z ich zaleceniami i propozycjami – utwierdza w tym przekonaniu fakt istnienia instytucji takich jak wspomniana wcześniej Rada Stanu, czy też działalności Cenzoratu, jako elementu struktur kontrolnych skierowanych względem urzędników ale również posiadającego prerogatywy kontrolne wzglę-

dem władcy – co stanowi kwestię istotną w kontekście możliwości wykorzystania przywileju napomnienia urzędniczego względem władcy właśnie przez ów Cenzorat⁴⁶. Owe mechanizmy napomnień i kontroli oraz normatywnie osadzone oczekiwania dotyczące urzędniczego wpływu na władzę miały stanowić zabezpieczenie monarchii i ogółu władzy zarówno przed władcami, którzy wykazywać mogli niebezpieczne względem stabilności państwa dążenia reformatorskie odnoszące się do doktryny lub tymi, którzy sprawowali władze w sposób zbyt autorytarny, co również mogło prowadzić do spaczeń i nadużyć ideologii, która sama w sobie wykazuje silne tendencje autorytarne.

Innym typem zabezpieczenia przed niekontrolowanym rozrostem władzy monarchy była kwestia Mandatu Nieba, stanowiącego podstawę legitymizującą władzę danej dynastii w ramach państwa konfucjańskiego. Posiadanie Mandatu Nieba przez daną dynastię panującą nadawało władcy pochodzącemu z niej prawo zarządu na terytorium i społeczeństwem, oznaczało, iż posiada on pełnię władzy doczesnej, związanej z kwestiami normatywno-państwowymi przy jednoczesnym obdarzeniu go prerogatywami o charakterze kultowo-obrzędowym. Mandat Nieba stanowił więc wyraz zatwierdzenia danej dynastii przez Niebiosa za kompetentną i zdolną do rządzenia w sposób cnotliwy i mądry. Mandat Nieba stanowi więc transcendentną legitymizację rządów dynastii, stanowiącą więc pozorne oderwanie od mechanizmów stricte pragmatycznych, czy też przyziemnych. Warto jednak zwrócić uwagę na kwestię kluczową i warunek podstawowej legitymizacji zawartej w koncepcji Mandatu Nieba zgodnie z którą może on zostać cofnięty, jeżeli władca nie dopełni zasad ceremoniału bądź wykaże się niekompetencją grożącą ruiną państwową. W tym kon-

⁴⁶ Wykład dr. B. Zemanka, op. cit.

tekście istotne wydają się uwagi dotyczące kwestii połączenia ideału cnoty i prawa do sprawowania rządów podkreślane zarówno przez Xinzhonga Yao jak i Leonida Wasiliewa. Yao uważa więc, że: „Ci, którzy wykazali wzorowe cnoty, otrzymywali prawo rządzenia, ci zaś którzy pogwałcili zasadę Nieba, w konsekwencji owo prawo tracili. Niebo nie «faworyzuje» żadnego konkretnego człowieka czy ludu. Udziela ono prawa do rządzenia tym, którzy objawili i wytrwale objawiają doskonałą cnotę”⁴⁷. Jeszcze bardziej wprost zasadę Mandatu Nieba oraz możliwość jego cofnięcia objaśnia Wasiliew, stwierdzając, iż: „(...) niebiańskim mandatem *ming* Niebo obdarza jedynie bardzo cnotliwego władcę i bezlitośnie odbiera go monarsze niecnotliwemu. Innymi słowy, popełniając błędy, cesarz traci prawo do rządzenia”⁴⁸.

Wedle obydwu przytoczonych cytatów to właśnie cnotliwość stanowi główną oś sprawowania stabilnych rządów zarówno przez samego władcę, jak i w dłuższej perspektywie dynastię, której jest przedstawicielem. Kwestie cnotliwego rządzenia, opierającego się na poszanowaniu dla sfery obrzędowej oraz szeroko pojętej moralności stanowią podstawę funkcjonowania w strukturach państwowo-administracyjnych, a także społecznych przez władcę. Jest on bowiem zmuszony do przestrzegania zasad doktrynalnych i wypełniania stawianych przez nim zadań z ich poszanowaniem ze względu na mechanizmy czysto administracyjno-instytucjonalne (Rada Stanu, Cenzorat) ale także ze względu na moralne obciążenie imperatywu jego władzy jakim jest Mandat Niebios i związana z nim przychylność społeczeństwa dla władzy dynastii.

⁴⁷ Yao Xinzhong, op. cit., s. 167.

⁴⁸ L. Wasiliew, op. cit., s. 167.

1.2.1. Władca – mędrzec

Ze względu na konfucjańskie przywiązanie do moralności oraz edukacji władca w naturalny sposób powinien stanowić najwyższy przykład dla swych poddanych. W ramach konfucjanizmu edukacja równa się rozwojowi moralnemu, odnoszącemu się zarówno do kwestii życia doczesnego (funkcjonowanie w ramach społeczeństwa) jak i transcendentnego poprzez ścisłe powiązanie rozwoju duchowo-moralnego osiągalnego właśnie poprzez proces edukacji. Edukacja oraz ciągłe samodoskonalenie jednostki stanowić ma sposób na przezwyciężanie własnych ludzkich słabości wynikających z ułomności oraz zasadniczej nikczemności charakteru ludzkiego⁴⁹.

W efekcie zgodnie z zasadami doktrynalnymi propagowanymi przez uczonych – edukacja oraz ciągłe poszerzanie swych zdolności i możliwości mentalnych przekładać ma się nie tylko na formalne wykształcenie danej jednostki w obrębie wiedzy świata doczesnego, ale ma ona również służyć rozwojowi duchowemu, tak by ostatecznie jednostka była w stanie osiągnąć status mędrca o rozwiniętej moralności i obdarzonego cnotą. Oznacza to więc, iż edukacja ma przyczynić się, a w zasadzie można powiedzieć, iż ma ona całościowo przełożyć się na proces kompleksowego uszlachetnienia człowieka – ostatecznie prowadzącego do pewnego rodzaju „oświecenia” i osiągnięcia statusu osoby cnotliwej.

Cnota bowiem w tradycji konfucjańskiej jest pojmowana raczej jako zdolność, może ona zostać wyuczona i nie stanowi specjalnego daru, którym jednostka może zostać obdarzona przez absolut⁵⁰, nie jest ona również pojmowana jako naturalna baza i podstawa człowieczeństwa tak jak przyjęło się uważać w kontekście tradycji

⁴⁹ Yao Xinzong, op. cit., s. 165.

⁵⁰ Ibidem.

chrześcijańskiej. W doktrynie konfucjańskiej cnota stanowi cel, do którego można a wręcz należy dążyć – jest ona bowiem osiągalna dzięki wysiłkom i staraniom.

Z tego względu od władcy oczekiwano się szczególnego i przykładowego wykazywania owych starań. Władca, jako pierwszy spośród ludzi, powinien w sposób szczególny poświęcać się refleksji dążącej do jego rozwoju duchowo-mentalnego. Ów rozwój przekłada się bowiem nie tylko na jego życie oraz kwestię osobistego osiągnięcia cnoty, ale również na ogół spraw państwowych. Od władcy jako osoby bezpośrednio sprawującej kontrolę nad państwem oraz wpływającej na realia życiowe rzeszy poddanych zależało powodzenie polityczne całej dynastii oraz szczęście i harmonia wewnątrz państwa.

Jedynie władca cnotliwy był w stanie sterować państwem w sposób mądry, przemyślany i co najważniejsze – pokojowy. Siłowe użycie władzy względem swych poddanych uznawane było bowiem za świadectwo jego klęski oraz personalną porażkę – był to również wielki blamaż dla całej dynastii. Użycie brutalnej siły względem swoich poddanych wprowadzało także niebezpieczeństwo związane z ryzykiem utraty Mandatu Nieba – a tym samym utratą kontroli na państwem przez dynastię panującą. To właśnie ze względu na przekonanie o wyuczalności cnoty, a także konieczności zarządzania państwem właśnie przy użyciu owej szeroko rozumianej cnoty władca niejako zmuszony był poddawać się ciągłej nauce oraz oczekiwało się od niego poświęcenia i zaangażowania w studiowanie kwestii doktrynalno-ideologicznych konfucjanizmu.

1.2.2. Władca – ojciec

Aby zrozumieć element przydania władcy atrybutów ojcowskich, zrozumieć należy tradycyjny układ społeczny opierający się

na modelu rodziny zawartym w doktrynie konfucjańskiej i forso-
wanym przez nią.

Zgodnie z tradycją doktrynalną, społeczeństwo opierać się ma na podstawowej jednostce społecznej, którą stanowi rodzina. Celem stworzenia spójnej koncepcji rodzinno-społecznej przekładającej się na ogół kwestii normatywności społecznej wypracowany został precyzyjny szereg układów i relacji indywidualnych (określających rolę i funkcję jednostki w danej strukturze społecznej), na których nadbudowane miały zostać następnie wszelkie układy społeczne wyższego rzędu, czyli odnoszące się do działania jednostki w ramach społeczeństwa idealnego państwa konfucjańskiego. Owymi najważniejszymi regulacjami było Pięć relacji społecznych, określonych jako podstawowe zasady i normy tworzące ład społeczny – zarówno w warstwie prywatnej poddanych, jak i dotyczących sfer publicznych ze względu na odniesienia do kwestii relacji poddanych z władcą. Pięć relacji społecznych, kluczowych dla funkcjonowania państwa konfucjańskiego, określono w następujący sposób:

- relacja władca – poddany,
- relacja ojciec – syn,
- relacja mąż – żona,
- relacja starszy brat – młodszy brat,
- relacja przyjaciel – przyjaciel⁵¹.

Zostały one ułożone względem wagi społeczno-politycznej oraz sile, z którą kształtowały doczesność poddanych, wpływając przy tym na sposób ich funkcjonowania w ramach realiów konfucjańskich. Warto zwrócić uwagę, iż cztery spośród pięciu relacji opierają się na dynamice podporządkowania hierarchicznego zarówno pod względem starszeństwa (młodszy brat podporządko-

⁵¹ Wykład dr. B. Zemanka, op. cit.

wany starszemu, syn podporządkowany ojcu), płciowym (żona podporządkowana mężowi) oraz politycznym (poddany podporządkowany władcy), zaś tylko jedna relacja (pomiędzy przyjaciółmi) ma charakter egalitarny i nie wymusza podporządkowania żadnej ze stron. Pięć relacji stanowiło absolutną podstawę funkcjonowania w społeczeństwie konfucjańskim, z której nikt nie mógł zostać wyłączony – zarówno jednostka podporządkowana (politycznie jako poddany, czy prywatnie jako pozbawiona autorytetu lub części praw), jak i dominująca (w sferze politycznej oznaczająca władzę, zaś w sferze prywatnej jednostkę o większym autorytecie lub pełni praw). Kod konfucjański stanowił więc element kształtujący społeczeństwo, a tym samym samo państwo oraz sposób sprawowania w nim władzy w sposób totalny – zawierał on bowiem kodyfikacje przyjęte za tak fundamentalne dla kwestii państwa, iż ich odrzucenie spowodować mogłoby nawet jego upadek. W świetle istotności tych relacji utożsamienie postaci władcy z ojcem wtórnie legitymizowało jego władzę (ze względu na jej umocowanie aż w dwóch z pięciu regulacji) oraz nadawało jej bardziej osobisty charakter poprzez wytworzenie personalnej więzi pomiędzy władcą a poddanym. Poddany bowiem rozpatrywał władcę jako osobę zarówno godną szacunku ze względu na jej wyższość hierarchiczną, lecz także ze względu na konieczność okazywania czci i szacunku ojcu konstytuowaną zarówno poprzez system Pięciu relacji społecznych jak i przez konfucjańską ideę nabożności synowskiej (ch. *xiao*, kor. *hyo*), składającą się na ideał szlachetnego człowieka (ch. *junzi*)⁵².

W ramach szerokich struktur rodzinnych, które nie ograniczały się do modeli rodzinnych obecnie zwanych atomowymi (czyli zawierające w sobie rodziców i ich dzieci) odnaleźć można raczej

⁵² Ibidem.

sieci rozbudowanych zależności rodowych o charakterystyce wielkich struktur klanowych posiadających wspólny rodowód oraz odwołujących się do wspólnych przodków otoczonych kultem rodzinnym⁵³.

Kult rodzinny oddawany przodkom stanowił czynnik spajający wśród rodzin, które nierzadko pokrewieństwem odchodziły od głównego lineażu rodzinnego, zamieszkując przy tym różne części półwyspu. Wspólna część oddawana tym samym przodkom była więc często jedynym elementem łączącym pewną linię boczną danego rodu z głównym linealem – był to więc sposób na utrzymanie więzów hierarchicznych rodzinnych oraz podtrzymanie bazy identyfikacji społecznej jednostek, które w innym razie mogłyby zatracić poczucie wspólnotowej współzależności. Brak elementu spajającego w postaci wspólnych przodków oraz wtórnego ugruntowania identyfikacji jednostki w ramach szerszych organizmów rodowych mógł również prowadzić do niepożądanych z punktu widzenia państwa tendencji indywidualistycznych mających swe źródło w słabnącym poczuciu kolektywności u jednostki pozbawionej silnej orientacji rodzinnej i grupowej.

Przełożenie struktur rodzinnych na całe państwo, zwłaszcza jej silnej tendencji do cyklicznej, obrzędowej internalizacji idei przynależności jednostki do szerokich ram rodowych, służyło więc kilku celom:

Po pierwsze miało ono za zadanie złagodzenie tendencji indywidualistycznych obywateli, poprzez osadzenie jednostek w większych ramach kolektywu społecznego. Wskazanie jednostce jej pozycji społecznej oraz miejsca na drabinie hierarchicznej zależności miało działać na zasadzie przypomnienia o roli, którą zgodnie z normami społecznymi oraz tradycją doktrynalną ma pełnić

⁵³ K. Gawlikowski, op. cit., s. 80.

jako członek wspólnoty obdarzony prawami, ale co ważniejsze – obarczony także powinnościami i obowiązkami⁵⁴.

Po drugie, poprzez indoktrynalne zrównanie i połączenie postaci ojca z postacią władcy uzyskano nowy rodzaj podporządkowania obywatelskiego względem przywódcy. Posłuszeństwo poddanych wychodziło bowiem poza warstwę normatywną sięgając swymi korzeniami głęboko zinternalizowanych ram rodzinnych, stanowiących sferę pierwszej socjalizacji jednostki do życia w ramach hierarchii i w relacji podporządkowania względem ojca (czyli pierwowzoru władcy).

Innymi słowy, poprzez odwołanie do struktury rodzinnej sam władca oraz sprawowana przez niego władza zostają legitymizowani nie tylko poprzez formalny fakt stania na czele państwa oraz posiadania przez niego atrybutów władzy takich, jak na przykład monopol na użycie siły, możliwość kształtowania realiów polityczno-administracyjnych oraz legalność jego władzy wywodząca się z dynastyczności, ale także zostaje legitymizowana przez poddanych w sposób bardziej osobisty i indywidualny. Poddani poprzez utożsamienie władcy z ojcem, zaś państwa z rodziną w naturalny sposób uznają jego prawo do sprawowania władzy – w ramach wychowania zostają im bowiem wpojone wartości określające ojca jako postać centralną rodu. Ojciec stanowi osobę podejmującą wszelkie decyzje dotyczące swych dzieci, zarówno pod względem życia publicznego (na przykład w kwestii ich zawodu) oraz w sferach typowo prywatnych (wybierając lub aprobując ich małżonka). Podporządkowanie potomków, a szerzej całej rodziny względem ojca jest niedyskutowane i stanowi jedną z postaw wszelkich stosunków społecznych w konfucjanizmie ze względu na wspomniane już Pięć relacji społecznych oraz cnotę nabożności

⁵⁴ Ibidem, s. 79.

synowskiej (ch. *xiao*, kor. *hyo*). Tym samym ustanowienie postaci władcy za ojca w skali makro, (to znaczy ojca stojącego na czele rodziny, którą jest państwo) sprawia, iż zyskuje on w oczach poddanych niemalże nieograniczone prerogatywy, zaś jego władza wypływa zarówno z kwestii uwarunkowań normatywnych jak i z szacunku i respektu, którymi cieszy się jako ojciec swych poddanych – dzieci.

Dzięki przełożeniu stosunków rodzinnych oraz ogólnego modelu zależności rodowych poprzez rozszerzenie ich na całe państwo, władca oprócz rządów w sferze publicznej uzyskuje również wpływ na sferę prywatną swych poddanych. Co więcej, dzięki ich pierwotnemu wychowaniu w ramach struktur dyscypliny rodzinnej są oni powtórnie wychowywani, tym razem internalizując zasady państwowo-społeczne, które w miejsce ojca wpisują postać władcy. Owa powtórna internalizacja stanowi element kluczowy w dynamice władca – poddany – nadaje ona bowiem specyficzny rys w strukturze normatywnej zyskującej charakter oddania ojciec – potomek.

1.2.3. Władca – półbóg

Specyfiką doktryny konfucjańskiej wyróżniającą ją na tle innych modeli autorytarnych jest jej brak dystynktywnego podziału pomiędzy sferę doczesną, a absolut.

Zgodnie z konfucjanizmem rolę absolutu przyjmują bezosobowe Niebiosy – są one raczej siłą kształtującą i sprawczą, kształtującą harmonię i równowagę wszechświata nie stanowiąc przy tym wyłącznie bóstw o charakterze osobowym. Niebiosy stanowią więc siłę transcendentną całkowicie przenikającą wszechświat, zaś

ich przedstawicielem i zarazem łącznikiem ze zwykłymi ludźmi jest władca⁵⁵.

Ze względu na swą centralną pozycję w łańcuchu doczesność – absolut władca zyskuje charakter półboski, zostaje on wyniesiony ponad realia doczesne. Co jednak istotne, pomimo swego połączenia ze sferą transcendentną nie zyskuje on statusu w pełni boskiego. Rozpatrując kwestię pozycji władcy po odniesieniu jej do rodzaju więzi pomiędzy doczesnością a transcendentem, można pokusić się o przyrównanie konfucjańskiego władcy do europejskiej tradycji króla jako pomazańca bożego – rządzącego w Boskim imieniu i z Bożej woli, tym samym wyniesionego ponad resztę społeczeństwa, jednakże pozostającego jednym z ludzi działających w sferze doczesnej. Również władca konfucjański, posiadając raczej charakter „pomazańca” Niebios, pozostajeznaczony absolutem nie stając się jednak jego częścią, innymi słowy, władca, mimo iż obdarzony pewnym pół-boskim statusem, nie stanowi części transcendentnego absolutu, którym są Niebios.

Władcy, ze względu na swą funkcję pośrednika pomiędzy Niebiosami, a swymi poddanymi przypadają specjalne obowiązki natury obrzędowo-rytualnej, które tylko on ma prawo (a zarazem obowiązek) odprawić – mają one bowiem doprowadzić do kosmicznej harmonii a tym samym do pomyślności i szczęścia, które za jego przyczyną przypaść ma poddanym. Tym samym, funkcje władcy zostają rozszerzone o element transcendentny i zaczynają wpływać nie tylko na sferę doczesności, ale również na kwestie życia społecznego o charakterze *stricte* duchowym. Poprzez wyniesienie władcy ponad ludzi oraz przydanie mu specjalnie desygnowanych prerogatyw w postaci przewodnictwa kultowego (zarówno odnoszącego się do Niebios, bóstw, czy przodków dyna-

⁵⁵ L. Wasiliew, op. cit., s. 126.

stycznych) staje się on postacią centralną zarówno dla sfery polityczno-administracyjnej, jak i społeczno-kultowej, łącząc tym samym obydwie te sfery w nierozzerwany sposób. Jak wskazuje Leonid Wasiliew, o charakterystycznej zależności funkcji państwowo-rytualnych władcy: „Według tradycji, święcie przestrzeganej i umocnionej przez konfucjanizm, jako główny reprezentant organizmu społecznego w jego stosunkach z Niebem występował władca, monarcha. Najwyższy władca Chin, «Syn Nieba», uważany był nie tylko za przywódcę rodowo-plemiennego oraz najwyższego kapłana z ludzi z epoki Czou, lecz występował również w roli pośrednika pomiędzy światem ludzkim, a światem bogów i duchów. Dzięki wysiłkom konfucjanistów «Syna Nieba» wywyższono jeszcze bardziej. W miarę upływu czasu przekształcił się on w jedyne w gruncie rzeczy nosiciela boskiej cnoty i znalazł się w sytuacji półboga. Tak jak wcześniej w stosunkach z Szang-tim, był i teraz jedyną istotą posiadającą prawo bezpośredniego obcowania z Niebem, dokonywania obrzędów i składania ofiary ku jego czci”⁵⁶.

Tym samym, władca, uzyskując status półboski oraz prymat nad resztą społeczeństwa, którym włada w kontekście przewodnictwa kultowo-obrzędowego, staje się postacią centralną zarówno w perspektywie sfery doczesnej (administracyjno-państwowej) jak i transcendentnej (kultowo-obrzędowej). Dualizm postaci władcy przekłada się na ogólny charakter państwa konfucjańskiego, również głęboko naznaczony dualizmem transcendentno-doczesnym, ale stanowiącym nadal spójny wewnętrznie organizm instytucjonalno-normatywny.

⁵⁶ Ibidem.

Rozdział II. Komunizm rysu stalinowskiego

Komunizm jako kompleksowy system ideologiczny stanowi jeden z symboli XX wieku. Jest on do tej pory uznawany za ideę, która w sposób rewolucyjny wpłynęła na wszelkie aspekty życia społeczno-ekonomicznego – zarówno pod względem przemian bazujących na ewolucji światopoglądowej jak i tych o naturze polityczno-gospodarczej.

Komunizm więc, mimo iż apogeum swego zasięgu ideologicznego osiągnął w pierwszej połowie wieku dwudziestego, pozostaje (zależnie od rozpatrywanej społeczności) w mniejszym lub większym stopniu ideą systemowo zakorzenioną oraz rezonującą w społecznej świadomości po dzień dzisiejszy.

Jednym ze społeczeństw, koniecznych do rozpatrzenia poprzez pryzmat ideologii w ramach, której ono funkcjonuje jest Korea Północna. Ze względu na swe burzliwe losy historyczne, związane zarówno z okresem okupacji japońskiej (1910–1945), a co może nawet ważniejsze: ze względu na późniejsze zaangażowanie sił alianckich w stabilizację sytuacji polityczno-społecznej Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna stała się państwem niemożliwym do oddzielenia od własnego bagażu ideologicznego, który stanowi komunizm. Z tego względu wszelkie próby analizy systemu północnokoreańskiego muszą opierać się zarówno na analizie rodzimych uwarunkowań społeczno-kulturowych Półwyspu Koreańskiego, biorąc jednak przy tym pod uwagę ideologię obcą kulturowo jaką niewątpliwie jest komunizm.

System ideologiczno-polityczny oraz społeczny Półwyspu Koreańskiego cechuje ogromna złożoność i różnorodność kulturowa wypracowana i osiągnięta przez koreańskie społeczeństwo w ramach wieków jego funkcjonowania poprzez instytucjonalizację ideologii takich jak na przykład konfucjanizm. To kulturowo-ide-

ologiczne nawarstwianie wpływów i przekonań objawia się skomplikowaną naturą systemu zapatrywań, wierzeń i filozofii Półwyspu stanowiąc tym samym wyzwanie dla badacza chcącego w sposób rzetelny przeprowadzić analizę ustrojowo-systemową państw Półwyspu Koreańskiego.

W obliczu trudności oraz pewnego rodzaju zagmatwania ideologicznego związanego z dualistycznym charakterem ideologii konfucjańskiej (drugiego wielce istotnego elementu systemu doktrynalnego Korei Północnej) oraz jego mocnego osadzenia w ramach kultury azjatyckiej, a przez to jeszcze bardziej dystansującej badaczy spoza jej nawiasu, komunizm wydawać może się doktryną stanowiącą mniejsze wyzwanie podczas próby jej analizy – również przez badaczy amerykańskich i europejskich (zwłaszcza z kręgu Europy Środkowej i Wschodniej) ze względu na europejskie pochodzenie ideologii komunistycznej. Owo przekonanie bardzo szybko okazałoby się jednak błędne.

Komunizm, mimo iż pozornie uważany za ideologię szeroko znaną, wręcz w sposób sztampowy przywoływaną jako źródło porównań w ramach wielu analiz komparatystycznych zainteresowanych dyskusją z gruntu instytucjonalnego, społecznego, czy wreszcie socjologicznego, stanowi skomplikowany wewnętrznie system doktrynalny. Dotyka on zarówno kwestii kulturowych, politycznych i socjologicznych danych społeczeństw, przy szczególnym nacisku na konstytuujące je normy gospodarczo-ekonomiczne, ponieważ zgodnie ze stanowiskiem Karola Marksa to w nich upatrywać należy źródeł niesprawiedliwości społecznych koniecznych do zminimalizowania, a ostatecznie kompletnego wyrugowania poprzez przemiany ideologiczne.

Za ojców doktryny komunistycznej powszechnie uznaje się Karola Marksa i w nieco mniejszym stopniu Fryderyka Engelsa – jest to oczywiście pogląd słuszny, lecz daleko uproszczony.

Stworzyli oni bowiem doktrynę poprzez ustrukturyzowanie i rozwinięcie nastrojów kielkujących głównie wśród klasy pracującej nadając im wymiar teorii naukowej na podobnej zasadzie, na jakiej analizowany wcześniej konfucjanizm stanowi twórczy rozwój idei obecnych już w społeczeństwie chińskim dokonany przez Konfucjusza i jego uczniów. Idee gloryfikujące równość, zarówno pod względem materialnym jak i czysto humanistycznym (nawiązujące do równości wynikającej po prostu z faktu bycia człowiekiem) stanowiły obiekt zainteresowań filozofów już od czasów rozwoju kolebki cywilizacji europejskiej – antycznej Grecji i Rzymu. Na kwestię równości obywatelskiej oraz waśni wynikających z różnic w stanie majątkowym wskazywał już Platon w swym dziele *Rzeczpospolita*. Również uczeń Platona – Arystoteles zwracał uwagę na destabilizującą naturę różnic w stanie posiadania. Kładł on jednak nacisk na destrukcyjny wpływ ludzkiej żądzy posiadania, która doprowadzać miała do konfliktów i niepokojów społecznych⁵⁷.

Marks i Engels ukonstytuowali ramy teoretyczno-naukowe dla nurtów i przekonań zauważalnych już wcześniej w społeczeństwach zachodnioeuropejskich, podwyższając tym samym ich status do rangi teorii naukowej. Owa chęć wyniesienia idei gruntu socjologiczno-kulturowego związana była z forsowanym wówczas nurtem w naukach społecznych, dążącym do wyrównania ich prestiżu z tym, który posiadały nauki ścisłe (uważane za bardziej cenne i wiarygodne między innymi ze względu na ich empiryczność i moce eksplanacyjno-prognostyczne). Podążając tym akademickim nurtem, Marks i Engels, celem umocnienia i wyniesienia na wyższy poziom prestiżu przedmiot swych zainteresowań,

⁵⁷ R. Pipes, *Komunizm*, tłum. J. J. Górski, Warszawa: Świat Książki, 2008, s. 14.

inkorporowali w ramy ideowe zakładające między innymi uniwersalną równość ludzi oraz ich majątku darwinowską teorię ewolucji z 1859 roku. Jak wskazuje Richard Pipes: „Wprowadzenie Darwinowskiej teorii ewolucji do socjalistycznej doktryny oznaczało zaakceptowanie zjawiska historycznej nieuchronności rozwoju. Według teorii naukowego socjalizmu ludzkie działania mogą opóźnić lub przyspieszyć rewolucję społeczną, lecz nie mogą zmienić jej kierunku, który zależy od czynników obiektywnych”⁵⁸. W tym sensie idea marksistowska zasadza się na przejściu od mniej zaawansowanego modelu społeczno-ekonomicznego do wyższego stadium rozwoju. owo przejście opiera się na ewolucyjnym rozwoju, nie może ono więc przebiegać z pominięciem żadnej z form wyszczególnionej w ramach doktrynalnych.

Idea absolutnej konieczności przejścia przez kolejne fazy rozwoju celem osiągnięcia ostatecznego celu, za który uznać można utopijne w swym charakterze państwo komunistyczne osadza się jako mocna inspiracja również w twórczości innej wybitnej jednostki XIX-wiecznej Europy. W idei nieuchronności rewolucji zauważyć można rys filozofii Georga Wilhelma Friedricha Hegla, z którą Marks sympatyzował zwłaszcza w czasach młodości, lecz również którą w późniejszych latach życia poddał krytyce⁵⁹. Zgodnie z założeniami filozofii heglowskiej proces historyczny, którym jest rzeczywistość ma charakter celowy, zaś kluczem do jej zrozumienia jest dialektyka. Zwłaszcza dialektyka w kontekście myśli marksistowskiej i zrozumienia jej odwołań do konieczności (wręcz braku możliwości uniknięcia) rewolucji stanowi element kluczowy. Zgodnie z prawami dialektyki bowiem rozwój możliwy jest tylko poprzez ścieranie się idei oraz poprzez ciągłe

⁵⁸ Ibidem, s. 20.

⁵⁹ Film dokumentalny *Geniuses of the Modern World*: Karl Marx.

konflikty, w finale których z dwóch „starych” elementów powstaje trzeci – nowy⁶⁰. Poprzez pryzmat dialektyki zrozumieć można marksistowskie przekonanie o nieuchronnym nadejściu rewolucji, ponieważ to jedynie ona może stanowić katalizator do przejścia pomiędzy etapami rozwoju społeczeństw i organizmów państwowych w hierarchii ich ewolucji.

Owo przejście kształtuje się w sposób następujący:

- 1) państwo niewolnicze,
- 2) państwo feudalne,
- 3) państwo kapitalistyczne,
- 4) państwo socjalistyczne⁶¹.

Komunizm zaś stanowić miał ostateczną i najwyższą formę rozwoju, jaką osiągnąć mogły społeczeństwa, niepodzielone już wedle sztucznie narzuconych im kategorii takich jak na przykład struktury państwowe.

Jednakże sam podział na dwie odrębne formy państwa mające wieńczyć etapy ewolucji społeczeństw, to znaczy państwo socjalistyczne i komunistyczne, nie został ściśle i ostro zarysowany przez samego Marksa. W dziełach filozofa i rewolucjonisty terminy „komunizm” i „socjalizm” stosowane były w sposób zamienny, należy jednak zaznaczyć, iż w pewnych tekstach można odnaleźć można wskazania dotyczące następstwa komunizmu względem socjalizmu. Mimo to, wyraźny podział na państwa o charakterze socjalistycznym i charakterze komunistycznym zawdzięczać należy Włodzimierzowi Leninowi. Ów podział zasadzał się na różnicy w dystrybuowaniu dóbr, która miała mieć miejsce zarówno w socjalizmie jak i komunizmie. Redystrybucja dóbr na etapie socjalistycznym miała ogniskować się na zasadzie „od każdego tyle, na

⁶⁰ Ćwiczenia dr. M. Kozub-Karkut pt. *Teoria polityki*, 2019.

⁶¹ K. Marks, F. Engels, *Manifest Komunistyczny*, Marxists Internet Archive, dostęp: 14.09.2020.

ile jest zdolny; każdemu tyle ile potrzebuje” a więc rozdziału dóbr wśród obywateli względem ich potrzeb. Zasadą przewodnią redystrybucji dóbr w komunizmie miała być jednak zasada „od każdego tyle, na ile jest zdolny; dla każdego zgodnie z jego pracą” – miara przyznawanych dóbr przesuwana się więc z prostej kwestii istnienia potrzeb, które należy zaspokoić ku konieczności wykonania pracy celem zapewnienia podstawowych potrzeb⁶². Zauważalny staje się więc nacisk na ideę pracy jako w pewnym stopniu ostatecznego i najwyższego czynnika stanowiącego element kluczowy dla funkcjonowania jednostki w ramach szerszego społeczeństwa komunistycznego. Jest to przesunięcie zrozumiałe zarówno ze względów doktrynalnych jak i praktycznych. Jeżeli chodzi o sferę ideologiczną, sam Marks uważał, iż to praca stanowi element przydający istocie ludzkiej człowieczeństwa. To właśnie praca miała stanowić czynnik wynoszący człowieka ponad inne stworzenia, w ideologii negującej istnienie warstwy duchowej rozumianej w klasyczny sposób (to znaczy zakładającej istnienie Boga, czy innego czynnika niedostępnego empirycznie) praca właśnie obdarzona została rysem poniekąd transcendentnym. Została ona uszlachetniona i stanowić miała punkt centralny zarówno dla życia człowieka, jak i element konstytuujący byt istoty ludzkiej jako człowieka w ogóle.

To również względy praktyczne podyktować mogły tego typu zmianę dynamiki podziału dóbr pomiędzy społeczeństwami modelowych państw socjalistycznych, a komunistycznych. Należy pamiętać, iż przewidując wybuch rewolucji Marks umiejscawiał ją jako wydarzenie mające nastąpić w wysoce zindustrializowanych i nowoczesnych państwach. Marksistowska wizja rewolucji osa-

⁶² L. Holmes, *Communism A very short introduction*, Nowy Jork: Oxford University Press, 2009, s. 10.

działa się na sile proletariatu, a więc sile robotników wielkich zakładów przemysłowych i fabryk, którzy zrzucą z siebie ciężar wyzyskującej ich klasy uprzywilejowanej – burżuazji. Zgodnie z klasycznymi założeniami marksizmu, rewolucja przynosząca ze sobą komunizm spełniony nie miała wręcz możliwości wydarzyć się w realiach państwa feudalnego bazującego na rolnictwie, zaś siłą rewolucji nie mieli być chłopci, ponieważ tego typu wydarzenie stanowiłoby przeskok na drabinie hierarchii, a nie przejście ewolucyjne jak zakłada niezmiennosc biegu historii. Jedynie dojrzałe społeczeństwo funkcjonujące w państwie kapitalistycznym zdolne było do przeprowadzenia rewolucji, osiągając tym samym możliwie najwyższą dostępną im formę rozwoju.

Paradoksalną sytuacją wydaje się więc fakt, iż pierwszym krajem przyjmującym komunizm jako swą doktrynę i podstawę funkcjonowania społeczno-polityczno-ekonomicznego stała się Rosja. Państwo rosyjskie swą późną industrializację rozpoczęło dopiero w XIX wieku⁶³. W momencie przejmowania władzy przez Lenina zaliczać należało ją więc nadal do państw bazujących na rolnictwie, zaś jeśli chodzi o strukturę społeczeństwa, większość nadal stanowili w nim chłopci. Z tego względu rządy oparte na ideologii marksistowskiej zaprowadzanie przez Lenina stanowiły zaprzeczenie jednego z najistotniejszych dogmatów doktryny Marksa. Celem zrationalizowania wewnętrznego paradoksu tej ideologicznej niekonsekwencji Lenin konstatawał, iż rewolucja wybuchająca w państwie najslabiej zindustrializowanym niechybnie pociągnie za sobą kolejne rewolucje w państwach Europy Zachodniej, a więc tych, które osiągnęły już najwyższy możliwy poziom kapitalizmu, za jaki Lenin uważał imperializm i związany z nim proces

⁶³ Ibidem, s. 9.

kolonializmu⁶⁴. Dzięki temu wyłomowi ideologicznemu inne państwa, które zgodnie z klasycznym marksizmem stanowiły jeszcze organizmy niegotowe na rewolucję przeprowadzały je (lub przynajmniej podejmowały takie próby), powołując się na marksizm poszerzony o twórcze wpływy Lenina, a więc na marksizm-leninizm.

Ważną cechą komunizmu nakreśloną przez Marksa, a podtrzymaną przez Lenina w trakcie jego rządów był internacjonalistyczny rys doktryny propagowanej przez obie postaci. Jak wskazuje Leslie Holmes: „Marks był konsekwentnym internacjonalistą; nie wierzył, iż jedno państwo samodzielnie zdoła przeprowadzić udaną rewolucję socjalistyczną”⁶⁵. Z tego względu Rosja pod rządami bolszewickimi wspierała nastroje rewolucyjne zauważalne w innych krajach europejskich posiadających działające organizacje socjalistyczne. Tego typu ośrodkami były zwłaszcza Niemcy, ale zainteresowanie Rosjan budziły również między innymi tereny Węgier i Włoch⁶⁶. Celem bolszewickiego udziału w działalności politycznej na terenie innych państw poprzez wsparcie udzielane grupom lewicowym działającym w ich ramach oficjalnie miała być rewolucja polityczna, nie zaś chęć podboju i osiągnięcia zdobyczy terytorialnych. Cel odrzucający elementy podboju, a więc zysku dla państwa radzieckiego związany był z doktrynalnym potępieniem wszelkich przejawów imperializmu, czy też nawet prób nakreślenia dynamiki hegemoniczności pomiędzy dwoma krajami, ponieważ finalnie społeczeństwa i jednostki w nich żyjące miały być wolne i równe względem wszystkich. W rzeczywistości jed-

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem, s. 6.

⁶⁶ R. Service, *Towarzysze. Komunizm od początku do upadku. Historia zbrodniczej ideologii*, tłum. H. Szczerkowska, Kraków: Wydawnictwo Znak, 2008, s. 118.

nak chęci rozszerzenia ideologii ze względu na jej internacjonalistyczną specyfikę towarzyszyła chęć rozszerzenia wpływów radzieckich zarówno w państwach Europy Zachodniej (zwłaszcza przed drugą wojną światową) jak i w Europie Środkowej, Wschodniej oraz na kontynencie azjatyckim.

Popularność komunizmu jako ideologii forsującej idee równości (zarówno osobistej jak i politycznej) w Azji jest zrozumiała – odwołuje się od bowiem do pragnień, które w ramach reżimów tradycyjnie sprawujących władzę w rejonie Azji Wschodniej nie mogłyby się spełnić.

Ideologia konfucjańska, której założenia zakreślone i przeanalizowane zostały w rozdziale pierwszym mimo, iż skupiona na idei kolektywności społeczeństwa oraz roli jednostki żyjącej w jego ramach cechuje się sztywną hierarchicznością oraz przywiązaniem do obowiązków, nie zaś praw czy wolności, którymi dana jednostka może się cieszyć. Z tego powodu komunizm – idea kolektywności poszerzonej o element uniwersalnej równości w ramach systemu państwowo-politycznego stanowiła atrakcyjną wizję dla społeczeństw doświadczonych zarówno przez rodzimą doktrynę kształtującą ich kulturę polityczno-społeczną (a więc konfucjanizm), ale dotkniętych także tragedią zniewolenia kolonialnego. Z tego względu naturalnym wydaje się być fakt zainteresowania komunizmem, między innymi przez grupy politycznie zaangażowanych Chińczyków, a także Koreańczyków.

2.1. Geneza pojawienia się komunizmu na Półwyspie Koreańskim

Kolonializm zachodni obejmujący swym zasięgiem coraz większą część Azji Wschodniej sprawia, iż państwa regionu zostają postawione przed ważkim wyborem, znajdując się przy tym w sytuacji niemalże patowej. W tych okolicznościach wykształciły

się dwa główne podejścia adaptowane przez państwa azjatyckie. Pierwsze z nich oznaczało trwanie przy starych zasadach społeczno-politycznych, powolne i powierzchowne zmiany administracyjno-ustrojowe i próbę samoistnego rozwiązania problemu bez podejmowania decyzji, które mogłyby dramatycznie zmienić dotychczas wypracowane zasady społeczne i normy prawne. Owo zachowawcze podejście przyjęte zostało przez Chiny oraz częściowo Joseon, nadal trwające przy Chinach w ramach zasad wasalnych. Brak prób dostosowania się do nowej rzeczywistości przez dwór Qingów doprowadził do upadku Chin jako autonomicznego i w pełni suwerennego państwa, zostały one bowiem podzielone na strefy wpływów i *de facto* zostały objęte protektora-tem państw Zachodu⁶⁷.

Drugim podejściem było obrane przez Japonię dążenie do jak najszybszej modernizacji i dostosowania się do nowej sytuacji polityczno-ekonomicznej związanej z pojawieniem się mocarstw europejskich oraz Stanów Zjednoczonych w regionie. Japonia podczas procesu swej modernizacji oparła się niemalże całościowo na modelach politycznych, militarnych i (częściowo) społecznych zaobserwowanych wśród państw Zachodu. Jej szybka zdolność do głębokiej transformacji oraz decyzja dotycząca porzucenia tradycyjnych zasad administracyjnych i politycznych, a tym samym całościowa przemiana normatywna na gruncie państwowym spowodowana była chęcią doświadczenia nowych mocarstw, ale także motywowana strachem o własną autonomię i stabilność państwową. Japonia bowiem chciała uniknąć losu podzielonych i niesuwerennych Chin. Tym samym, walcząc o własną pozycję w nowo kształtującym się świecie Japonia okresu Meiji wyrosła na azjatycką potęgę, z którą liczyć musiały się zarówno państwa Azji,

⁶⁷ Wykład dr. Ł. Gacka pt. *Historia Chin*, 2016.

jak i mocarstwa zachodnie (co pokazała szokująca dla państw Zachodu wygrana japońska w wojnie rosyjsko-japońskiej z lat 1904–1905)⁶⁸. Nowa mocarstwowa pozycja Japonii wśród państw regionu oraz chęć ukazania swej równości względem państw Zachodu na arenie międzynarodowej sprawiła, iż Japonia zainteresowała się Półwyspem Koreańskim w kontekście możliwości jego podboju oraz wypływającej z niego kolonizacji.

Celem przejścia wpływów na Półwyspie w pierwszej kolejności należało rozwiązać kwestię związków koreańsko-chińskich. Jako pierwszy krok w kierunku podporządkowania terenów Półwyspu Japonia wymusiła na państwie Joseon jego otwarcie (tak jak wcześniej zrobiły to mocarstwa zachodnie względem Japonii). Tym sposobem Joseon w lutym 1876 roku stało się sygnatariuszem pierwszego nowoczesnego traktatu nazwanego niewinnie „Traktatem koreańsko-japońskim o przyjaźni i handlu”, który podpisano w Kanhwa⁶⁹. Treść jego postanowień powielala treści nierówno prawnych traktatów podpisywanych przez Japonię i Chiny z mocarstwami zachodnimi, lecz co istotne z punktu widzenia prawa międzynarodowego: ustanowione zostały konsulaty w miastach portowych, a także nawiązane zostały oficjalne stosunki międzynarodowe dzięki otwarciu placówek o randze ambasad zarówno w Hanyangu (obecnym Seulu) jak i Tokyo⁷⁰. Japonia podkreślała także konieczność uznania Joseon za niepodległe państwo, co stanowiło aluzję w stosunku do chęci zakończenia jej wasalnej zależności względem Chin.

Nierównoprawny traktat z Kanhwa rozpoczął okres wzmocnienia japońskich wpływów na Półwyspie oraz zapoczątkował coraz bardziej widoczne tarcia na linii Japonia – Chiny odnoszące się do

⁶⁸ Wykład dr. J. Guzik pt. *Historia Japonii XX wieku*, 2017.

⁶⁹ J. P. Rurarz, op. cit., s. 283.

⁷⁰ Ibidem, s. 282; wykład dr. J. Guzik pt. *Historia Korei*, 2017.

kwestii kontroli nad sferą wpływów na Półwyspie. Finałem owych tarć i napięć była wojna japońsko-chińska zakończona traktatem w Shimonoseki z 17 kwietnia 1895 roku. W ramach postanowień traktatowych w artykule pierwszym zawarto postanowienia odnoszące się do kwestii koreańskiej zakładające on zupełne zrzeczenie się przez Chiny zwierzchności nad Koreą, a także konieczność uznania przez nie pełnej autonomii i niezależności koreańskiego organizmu państwowego⁷¹.

Koniec okres zależności wasalnej pomiędzy Joseon a Chinami tylko pozornie oznacza autonomię i suwerenność państwa koreańskiego. Traktatowe wyzwolenie Korei spod tradycyjnych wpływów chińskich w żadnym stopniu nie miało przyczynić się do stworzenia z Joseon prawdziwie niezależnego organizmu państwowego. W dalszej perspektywie chodziło jedynie o ustanowienie pozornie autonomicznego i suwerennego państwa, przy wyłącznej zmianie protektora – zostać miała nim Japonia, strona zwycięska w sporze z Chinami.

W ramach poszerzenia swych wpływów i stopniowego przejęcia władzy w oficjalnie suwerennym państwie Joseon Japonia doprowadziła do zmiany ustrojowej w organizmie politycznym państwa koreańskiego. Zamiast tradycyjnej struktury monarchicznej z królem u szczytu hierarchii społeczno-politycznej państwa, Joseon staje się cesarstwem. Owa zmiana ma ostatecznie wskazać formalne i faktyczne uniezależnienie się przez Joseon oraz wyjście z dynamiki zależności względem Chin. Zgodnie z tradycją bowiem to cesarz stanowił najwyższego władcę, zaś król był mu podległy na zasadzie wasalnej, stanowił on więc drugą – po cesa-

⁷¹ Wykład dr. Ł. Gacka pt. *Historia Chin XX wieku*, 2017; J. K. Fairbank, *Historia Chin. Nowe spojrzenie*, Gdańsk: Wydawnictwo Marabut, 1996, s. 70; J. P. Ruraz, op. cit., s. 293.

rze najważniejszą osobę, nie zaś równą mu głowę państwa oraz partnera⁷².

Pierwszym cesarzem Korei został Gojong, zaś samo państwo zmieniło swoją nazwę z Joseon (funkcjonującą od 1392) na Daehan Jeguk oficjalnie stając się Cesarstwem Korei. Cesarstwo Korei jako organizm państwowy przetrwać miało aż do 1910 roku, kiedy Japonia dokonała udanej aneksji całego terytorium Półwyspu Koreańskiego, rozpoczynając tym samym okres 35-letniej okupacji zakończonej dopiero japońską przegraną w drugiej wojnie światowej.

Okres okupacji choć wewnętrznie zróżnicowany i podzielony na trzy dystynktywne okresy zasadniczo miał jeden cel, który określić można jako maksymalne wykorzystanie zasobów ekonomiczno-gospodarczych Półwyspu Koreańskiego.

Pierwszy okres, nazywany w historiografii „rządami miecza”, głównie ogniskował się na kwestiach eksploatacji ekonomicznej oraz uświadomieniu społeczeństwu koreańskiemu, iż aneksja jest trwała i nieodwracalna. Z tego powodu Japończycy bardzo szybko zajęli się kwestią edukacji na półwyspie drastycznie ograniczając liczbę szkół (ponieważ Koreańczykom jako sile roboczej miały nie być potrzebne umiejętności takie jak pisanie czy czytanie), a także zmieniając zawartość programową – edukacja skupiała się na Japonii i była nacechowana ideologicznie. W tym czasie również organizowano grabieże zabytków kultury koreańskiej i przedstawianie ich jako wzorowanych na japońskich.

Kolejny przedział okupacji, nazywany rządami oświeconymi lub rządami kulturowymi, trwający od 1920 do 1930 roku stanowił okres liberalizacji oraz złagodzenia podejścia japońskiego względem Koreańczyków ze względu na ich wystąpienia i prote-

⁷² M. Cyrzan, *Proces przekształcania Korei w japońską kolonię na przełomie XIX i XX wieku*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2013, t. 3, s. 4.

sty niepodległościowe. W owym czasie japońskie władze zezwoliły na ukazywanie się magazynów i dzienników w języku koreańskim, które, mimo iż podlegające cenzurze, w znaczący sposób przyczyniły się do zacieśnienia więzów narodowościowych pomiędzy Koreańczykami oraz do podniesienia ich świadomości oraz rekonstrukcji ich tożsamości narodowej jako wspólnoty połączonej wspólną tradycją i kulturą. Zmiany w japońskiej linii politycznej wobec Korei przełożyły się na szybsze przyjmowanie nowoczesnego stylu życia przez Koreańczyków oraz powtórne przebudzenie ich dążeń do samoorganizacji do pewnego stopnia także dążeń niepodległościowych.

Owo poluzowanie surowego traktowania społeczeństwa koreańskiego przez Japończyków oraz skutkujące nim delikatne odrodzenie świadomości narodowej przez społeczeństwo okupowane zaowocowało powrotem do ponownego zaostrzenia polityki antykoreańskiej. Ruchy niepodległościowe zostały zdławione, wzmożono cenzurę oraz wprowadzono silne represje wobec Koreańczyków.

Początek lat 30. oznacza przejście do finalnego okresu okupacji, który zakładał zupełną asymilację Koreańczyków przez Imperium Japońskie. Kultura i tradycja koreańska została brutalnie stłamszona celem zupełnego jej wykorzenia. Japoński stał się jedynym językiem urzędowym, również edukacja uległa zmianom. Skupiała się ona na historii i języku japońskim, zabroniono zaś nauczania koreańskiego oraz w języku koreańskim. Język jako czynnik konstytuujący naród oraz stanowiący bazę kulturową społeczeństwa miał zostać wyrugowany, wzmagając on bowiem tendencje separatystyczne i wskazywał na odmiennność społeczeństwa japońskiego i koreańskiego, które zgodnie ze sloganami propagandy stanowić miały „jedno ciało”. Japonizacja społeczeństwa koreańskiego oprócz indoktrynacji poprzez propagandę oraz edukację była również kwestią rozwiązywaną typowo normatywnie

i administracyjnie – na przykład poprzez narzucaniem Koreańczykom zmiany imion i nazwisk na japońskie bądź japońskobrzmiące tak, by zupełnie odciąć ich od korzeni narodowych⁷³. W tym czasie, ze względu na wykorzystywanie Koreańczyków jako taniej siły roboczej praktykowano przesiedlanie ich oraz wywozy do Japonii, tak by na miejscu wspomagali gospodarkę i ekonomię Japonii urzeczywistniającej plany podboju Azji Wschodniej. Koreańczycy tak na Półwyspie jak i w Japonii traktowani byli jako jednostki drugiej kategorii, spotykały ich represje i szykany. Do tej pory wielką traumą dla społeczeństwa koreańskiego pozostaje kwestia Kobiet Pocieszycielek, czyli młodych kobiet z terenów okupowanych i podbitych zazwyczaj porywanych lub oszukiwanych wizją pracy, a następnie zmuszanych przez Japończyków do świadczenia usług seksualnych wobec żołnierzy na frontach.

Okres okupacji, jak również wcześniejszego podporządkowania wpływom japońskim i związane z nim perturbacje natury politycznej przełożyły się na większe pobudzenie świadomości polityczno-społecznej Koreańczyków stanowiąc swego rodzaju katalizator dla podjęcia przez nich działań o charakterze niepodległościowym. Ze względu na fakt podporządkowania siłom japońskim oraz okupację Półwyspu przez Cesarstwo działalność polityczna członków koreańskich organizacji politycznych miała charakter zewnętrzny względem sceny politycznej wewnątrz samego terytorium okupowanego. Japońska polityka celująca w wynarodowienie społeczeństwa koreańskiego sprawiała, iż jawne działania opozycyjne względem władzy nie mogłyby zostać podjęte przez Koreańczyków co uniemożliwiało swobodny rozwój wszelkich ugrupowań o rysie społecznym bądź politycznym – zarówno o charakterze bardziej konserwatywno-nacjonalistycznym jak

⁷³ J. P. Rurarz, op. cit., s. 341.

i lewicowym. Z tego względu głównymi ośrodkami rozwoju koreańskich organizacji politycznych stały się Chiny i Związek Radziecki. Jako największe ogniska koreańskiej myśli politycznej i zarazem siedziby rozwijających się organizacji narodowyzwoleńczych określić można Szanghaj, Irkuck oraz tereny Mandżurii, w których swe początki odnajdują załączki organizacji głównie lewicowych, lecz również nacjonalistycznych. Wskazać należy jednak, iż początki działalności koreańskich organizacji komunistycznych pozostają niejasne – zgodnie z linią polityczną Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej to dopiero działania Kim Il Sunga stanowią początek i przykład rewolucyjnej walki o wolną i równą ojczyznę zaś działaczy poprzedzających go określić można mianem burżuazji⁷⁴. Owo północnokoreańskie zakreślenie sytuacji stanowi element propagandowy, mający na celu wywyższenie przewodniej roli Kim Il Sunga jako pierwszego i jedyne go prawowitego (legitymizowanego poprzez własne dokonania) przywódcę rewolucyjnego zarówno w czasach okupacji i podległości terenów Półwyspu jak i później, po jego wyzwoleniu w 1945 roku. Wbrew linii forsowanej poprzez ową ideologizację historiografii dokonanej przez historyków północnokoreańskich historia komunizmu koreańskiego sięga poza działalność Kim Il Sunga.

W okresie wzmocnienia nastrojów narodowych wewnątrz komunizmu państwa koreańskiego związanych ze zmianą polityki japońskiej względem Korei w ramach trwania drugiej fazy okupacji (rządów oświeconych) odnotować należy także działalność polityczną rozwijającą się poza jej granicami. Już w sierpniu 1917 roku w Szanghaju założona zostaje *Joseon Sahoe-dang*, czyli Ko-

⁷⁴ R. A. Scalapino, Lee Chong-Sik, *The Origins of the Korean Communist Movement (I)*, „The Journal of Asian Studies” 1960, t. 20, nr 1, s. 9.

reańska Partia Socjalistyczna. Działaczem, który powołał ją do życia był Shin Kyu Sik, zaś głównym celem ugrupowania było przedstawienie żądania odnoszącego się do wyzwolenia Półwyspu Koreańskiego spod japońskiej zwierzchności. Owo żądanie miało zostać przedstawione podczas Międzynarodowej Sztokholmskiej Konferencji Socjalistycznej, która jednak nie ziściła się. Sama Koreańska Partia Socjalistyczna również znikła ze sceny politycznej, możliwe iż ze względu na brak możliwości spełnienia swego celu w ramach Konferencji⁷⁵.

Kolejne ważne wydarzenie z punktu widzenia działalności koreańskiej stanowi zawiązanie Rządu Tymczasowego w 1919 roku, jako następstwo *Samil Undong* – Ruchu Marcowego, pierwszego koreańskiego masowego wystąpienia przeciw obecności japońskiej, który przetoczył się przez tereny Półwyspu w marcu 1919 roku. Sam Rząd Tymczasowy posiadający swą siedzibę w Szanghaju składał się z działaczy o zróżnicowanych poglądach, zrzeszał on zarówno konserwatystów, jak i działaczy komunistycznych. Nominalnym prezydentem wybrany został konserwatysta, późniejszy prezydent Korei Południowej Rhee Syngman, zaś na stanowisko premiera obrano działacza komunistycznego Yi Tong Hwi⁷⁶. Jedyłą cechą łączącą oba krańce spektrum politycznego odnajdywanego wśród przedstawicieli rządu było ich dążenie, ku wyzwoleniu ojczyzny. Celem osiągnięcia owych dążeń niepodległościowych Rząd Tymczasowy podejmował próby kontaktu z wszelkimi ośrodkami, które mogłyby okazać się pomocne – zarówno w Europie Zachodniej, Stanach Zjednoczonych jak i ze Związkiem Radzieckim. Ten ostatni okazał się skory do współpracy – związki bolszewików i Kominternu oraz Koreańczyków dzia-

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Korean Provisional Government, Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Korean-Provisional-Government>, dostęp: 17.09.2020 r.

łających poza granicami Półwyspu stopniowo zwiększały się zarówno pod względem współpracy militarnej, jak i politycznej⁷⁷. Dwoma ośrodkami, stanowiącymi centra działań koreańskiego ruchu komunistycznego określić można tereny Syberii oraz Chin, zwłaszcza Mandżurii. Ze względu na geograficzną bliskość oraz tradycyjne więzi pomiędzy Chinami, a ośrodkami politycznymi Półwyspu Koreańskiego Mandżuria stanowiła dom dla licznej mniejszości koreańskiej. Zwłaszcza ze względu na represyjną działalność japońską skierowaną przeciw społeczeństwu koreańskiemu Mandżuria dla wielu Koreańczyków stała się sposobem na ucieczkę od prześladowań. Z tego względu owe tereny stały się także bazą dla ruchu oporu wymierzonego przeciw Japończykom. Od początku bolszewicy wspierają inicjatywy militarno-partyzanckie podejmowane przez Koreańczyków. Kwestią istotną w kontekście pomocy bolszewickiej udzielanej Koreańczykom, a uderzającej w Japonię może być fakt uznania również przez Rosję państwa wyspiarskiego za państwo niebezpieczne dla interesów bolszewickich. Tym samym wspólny wróg jeszcze silniej konsolidował sojusz koreańsko-bolszewicki i stanowić mógł jeden z katalizatorów dla jego dalszego rozwoju⁷⁸.

Mandżuria stała się więc terenem działalności wielu koreańskich grup partyzanckich, lecz również miejscem rozwoju dla bardziej ustrukturyzowanych ośrodków militarno-politycznych. Utworzona została tam Koreańska Akademia Militarna, zaś za jej twórcę uznaje się wspomnianego wcześniej Yi Tong Hwi⁷⁹.

We wczesnym okresie działań podejmowanych przez Koreańczyków zaangażowanych w ruch komunistyczny, lub szerzej – narodowo-wyzwoleńczy, miejsce ma wysoka aktywność w regio-

⁷⁷ R. A. Scalapino, Lee Chong-Sik, op. cit., s. 14–16.

⁷⁸ Ibidem, s. 10.

⁷⁹ Ibidem, s. 13.

nie podejmowana zarówno przez stronę koreańską, jak i rosyjską. Owa sytuacja wiąże się z faktem szybkich przemian obserwowalnych zarówno wewnątrz środowiska komunistów koreańskich jak i sama atmosferą polityczno-społeczną Rosji post-październikowej. Kontakty rosyjsko-koreańskie miały charakter dynamiczny, zaś ogół sytuacji polityczno-społecznej regionu syberyjsko-mandżurskiego także nosił znamiona szybkiej zmienności, niemalże ocierającej się o rys niestabilności.

W atmosferze owego politycznego ferworu w maju 1920 roku zawiązana zostaje *Goryeo Gongsandang*, czyli Komunistyczna Partia Goryeo (Korei). Przywództwo nad nią obejmuje wcześniejszy premier Rządu Tymczasowego oraz założyciel innej partii zrzeszającej działaczy lewicowych na Syberii już od 1918 roku *Hanin Sahoedang* (Koreańskiej Socjalistycznej Partii Ludowej) – Yi Tong Hwi, zaś jej siedzibą obrany zostaje Szanghaj.

Manifest partii Yi, która stanie się od tamtej pory jedna z najistotniejszych grup wewnątrz koreańskiego ruchu komunistycznego poruszał zagadnienia istotne z punktu widzenia koreańskiego, skupiając się zwłaszcza na kwestii japońskiej, rosyjskiej i zachodniej. Początek manifestu szanghajskiego ogniskuje się więc na ataku na Japonię poprzez bezkompromisowe uznanie jej za okupanta przy jednoczesnym potępieniu bezprawnej aneksji ziem terenu Półwyspu oraz ciągłemu wykorzystywaniu jego zasobów pod względem ekonomicznym, społecznym i wreszcie kulturowym. Następnie krytyce poddane zostały także starania i rozwiązania proponowane i aplikowane przez świat Zachodni za swój cel obiecające stabilizację sytuacji polityczno-społecznej po pierwszej wojnie światowej oraz mające nie dopuścić do powtórzenia konfliktu zbrojnego o podobnej skali i zasięgu. Za owe rozwiązania, które przez twórców manifestu w stworzonym przez nich tekście określone zostały jako oszukańcza propaganda służąca utrzymaniu

ram kapitalizmu, a więc również tym samym podtrzymaniu kapitalistycznego *status quo* określone zostały organizacje takie, jak Liga Narodów oraz związany z ową organizacją dokument – 14 punktów Woodrowa Wilsona. W ramach dalszej krytyki, jako „spotkanie głodnych wilków” określona została Konferencja Wersalska z 1918 roku, ponieważ służyć miała ona jedynie podziałowi ziem i uzyskaniu reparacji od sił przegranych⁸⁰.

Twórcy manifestu uwagę poświęcili także pochwałom słanym ku chińskim masom ludowym i ich walce z imperialistycznymi siłami Zachodu. Za jedynego sojusznika w walce z imperialistyczna i kapitalistyczna opresją w tekście manifestu uznana została Trzecia Międzynarodówka (okres działalności od 1919 do 1943 roku). Nakreślony został również cel oraz sprecyzowano dalsze dążenia Komunistycznej Partii Goryeo, które przedstawiono w następujący sposób: „Dążymy do ustanowienia koreańskiego rządu radzieckiego pod dyktaturą proletariatu, tak aby możliwym było prowadzić walkę o zniszczenie wszystkich istniejących systemów i ustanowić wielkie społeczeństwo dla ostatecznego szczęścia wszystkich ludzi. Ufamy, że ostateczne zwycięstwo należy do nas i będzie to zwycięstwo mas pracujących w Korei, które stanowią siedemdziesiąt procent ludności Korei. Wszyscy proletariusze jednoczcie się pod sztandarem komunistycznych rządów”⁸¹. Widać więc, iż działaczom ruchu komunistycznego zależało w wielkiej mierze na odzyskaniu niepodległości, co wskazuje na bardziej nacjonalistyczny charakter i rys, którym odznaczały się działania członków ośrodka szanghajskiego.

⁸⁰ Document Excerpts with Questions, z: *Sources of Korean Tradition*, red. Ch’oe Yöng-ho, P. H. Lee, and Wm. T. de Bary, t. 2, Nowy Jork: Columbia University Press, 2000), s. 356–357.

⁸¹ Ibidem.

Nieco inna sytuacja wiązała się z ruchem komunistycznym związanym ze środowiskiem syberyjskim. Jak wcześniej wspomniano, już w 1918 roku w Chabarowsku założona została *Hanin Sahoedang*, czyli Koreańska Socjalistyczna Partia Ludowa, zaś jej twórcą był Yi Tong Hwi. Rok później, po wydarzeniach związanych z *Samil Undong* oraz powołaniem do życia Kominternu (Trzeciej Międzynarodówki) zwołana została konferencja, w wyniku której partia zmieniła nazwę na *Goryeo Gongsandang* (Komunistyczna Partia Goryeo), zaś jej siedzibą stał się Władywostok⁸².

W tym samym czasie w ramach szerszych struktur syberyjskiego ruchu komunistycznego powstawały i rozwijały się sekcje koreańskie wrastając tym samym w bolszewickie struktury polityczno-militarne. Ryzykować można stwierdzeniem, iż część ośrodków koreańskiego komunizmu rozwijających się na terenie Rosji ze względu na swe otoczenie polityczno-ideologiczne przyjmowały nieco odmienną optykę niż środowiska zewnętrzne względem Rosji bolszewickiej, współdziałające z nią, lecz jednak pozostające poza bezpośrednim wpływem rosyjskim. Należy więc wskazać, iż oprócz grupy Koreańczyków napływowych, znajdujących swe nowe siedziby w Rosji ze względu na perturbacje polityczno-społeczne, które miały miejsce na Półwyspie głównie ze względu na japońską obecność destabilizującą ich dotychczasowe życie w ramach rosyjskiej wspólnoty koreańskiej odnaleźć można także środowiska zrusyfikowane, stanowiące stałych i długoletnich rezydentów. Z powodu różnic dzielących owe grupy współpraca między nimi przedstawiała wyzwanie, również dla samych bolszewików⁸³.

⁸² R. A. Scalapino, Lee Chong Sik, op. cit., s. 12.

⁸³ Ibidem, s. 10.

Jak wskazują Robert A. Scalapino oraz Lee Chong Sik, sytuacja wewnątrz koreańskiego ruchu komunistycznego na początku lat dwudziestych kształtowała się w oparciu o generalny podział na linii frakcja Szanghajska – frakcja Irkucka. Frakcja Szanghajska tworzyła środowisko niehomogeniczne, stanowiła raczej efekt wielu koalicji i układów. Kierownictwo owej frakcji, mimo iż rzekomo i oficjalnie uznające komunizm za wiodącą i jedyną słuszną ideologię ciążyło jednak w kierunku nacjonalistycznym ze względu na swe główne zainteresowanie, czyli niepodległość Półwyspu Koreańskiego. Mimo, iż frakcja Szanghajska zabiegała o wsparcie bolszewickie w swej walce o niepodległość nie była ona zainteresowana ewentualnym połączeniem się dwóch organizmów państwowych (to znaczy Rosji oraz Korei, już po odzyskaniu przez nią niepodległości). Frakcję Irkucką cechowało zdecydowanie różne podejście do kwestii radzieckiej oraz częściowo do ideologii komunistycznej jako takiej. Pomimo iż elementy nacjonalistyczne mogą zostać odnalezione także wewnątrz tej frakcji (między innymi ze względu na fakt, iż była ona równie heterogeniczna, nie stanowiła monolitu), należy wskazać na generalną tendencję większego zintegrowania frakcji Irkuckiej w ruch komunizmu bolszewickiego. Do owej frakcji należało wielu zrusyfikowanych Koreańczyków, zakorzenionych mentalnie i społecznie w realiach rosyjskich – tym samym inkorporujących owe ideologiczne naleciałości w swą działalność w ramach organizacji koreańskich⁸⁴.

Sam Półwysep Koreański od 1921 roku staje się miejscem działań ruchu komunistycznego. Jak podają japońskie źródła, w lipcu tego roku na terenie Korei pojawia się Kim Chol Su, zaś jego wizyta wiąże się z kwestiami propagandowymi⁸⁵. Od tego

⁸⁴ Ibidem, s. 27.

⁸⁵ Ibidem, s. 22.

czasu na terenie Półwyspu rozwijać będzie się podziemna działalność ruchu komunistycznego, operującego wbrew interesom japońskim.

Rok 1925 wyznacza moment założenia oraz początek działań nielegalnej partii komunistycznej założonej w Seulu – *Joseon Gongsandang*, czyli Komunistycznej Partii Korei. Jej liderami zostali Park Hon Yong i Kim Yong Bom. Sama partia związana była z Kominternem, swe działania opierając przede wszystkim na wytycznych moskiewskich⁸⁶.

Kolejne lata okupacji przyniosły kolejne zaostżenia polityki japońskiej względem Koreańczyków ze względu na protesty i zamieszki niepodległościowe po śmierci ostatniego cesarza oficjalnie niepodległej Korei. Atmosfera represji doprowadziła do mobilizacji frakcji i ugrupowań politycznych wewnątrz Korei wokół wspólnego celu, którym nadal pozostawała walka o suwerenność. W związku z owym nastrojem porozumienia i współpracy w środowisku politycznym w 1927 roku powołane do życia zostało *Singanhoe* (Towarzystwo Nowego Początku), które stanowić miało sposób na dyskusję i medium porozumienia dla działaczy politycznych o różnych poglądach – zarówno prawicowych jak i lewicowych. Pomimo faktu iż na czele Towarzystwa stali przywódcy raczej zaliczający się do kręgów konserwatywnych, to na niższych, prowincjonalnych, szczeblach organizacji stali komuniści była to więc świetna okazja do terenowych działań propagandowych. Ze względu na japońskie działania skierowane przeciw Towarzystwu oraz perturbacje wewnątrz samej organizacji, które powiązane były z kwestiami przewodnictwa przestaje ono funkcjonować w 1931 roku⁸⁷.

⁸⁶ J. P. Rurarz, op. cit., s. 339.

⁸⁷ Ibidem, s. 339–340.

Lata trzydzieste oznaczają również przejście do agresywnej polityki podbojów przez Cesarstwo Japońskie, a co za tym idzie dalszego zaostrenia polityki wymierzonej w Koreańczyków, zakładającej ich maksymalne wykorzystanie przy jednoczesnym pozabawieniu resztek praw społeczno-politycznych. Od drugiej połowy lat 30 zminimalizowana zostaje aktywność koreańskich partyzantów na terenie Mandżurii – jedynymi grupami, które przetrwały są partyzanci Kim Il Sunga, oddziały Yi Hong Gwana oraz Choe Hyona lecz i one w niedalekiej perspektywie zmuszone były opuścić tereny znajdujące się pod japońską kontrolą na swe nowe ośrodki wybierając tereny Chin bądź Rosji⁸⁸.

Japońska kontrola nad terenami Azji Wschodniej kończy się wraz z jej przegraną w drugiej wojnie światowej, a więc w 1945 roku. Jest to również rok wyzwolenia ziem koreańskich spod trzydziestoletniej okupacji.

2.1.1. Zarys i specyfika okupacji radzieckiej na północy Półwyspu

Mimo iż okupacja japońska kończy się wraz z drugą wojną światową, kiedy to Japonia jako jedno z państw przegranych zostaje zmuszona do wycofania się z ziem zdobytych zarówno w ramach jej kolonialnych podbojów jak i tych uzyskanych jeszcze w końcówce XIX wieku wyzwolona Korea nie uzyskuje od razu upragnionej autonomii i pełnej suwerenności.

Tereny Półwyspu zostają po raz kolejny poddane procesowi okupacji – tym razem Półwysep Koreański zgodnie z ustaleniami konferencji Kairskiej pozostać miał terytorium suwerennym i autonomicznym, zaś okupacja niedawnych sojuszników wojennych, czyli Stanów Zjednoczonych (kontrolujących obszar południa)

⁸⁸ Ibidem, s. 343.

oraz Związku Radzieckiego (sprawującego pieczę na północy) ma mieć charakter tymczasowy, służąc jedynie stabilizacji nieokrzesanego jeszcze oraz nadal nie do końca samodzielnego organizmu państwowego, którym pozostawała Korea.

Pomimo iż okupacja miała mieć charakter krótkotrwałego nadzoru nad koreańskimi posunięciami oraz działaczami dążącymi do autonomii państwowej rosnące tarcia pomiędzy USA a ZSRR oraz niemożność dojścia do porozumienia w kwestii sposobu przeprowadzenia wyborów na terenie Półwyspu przez same dystansujące się względem siebie strony koreańskie doprowadziły do finalnego podziału terenów koreańskich w 1948 roku wzdłuż linii demarkacyjnej, którą stanowił 38 równoleżnik.

Podejście okupantów do terenów zajmowanych przez nich w 1945 roku oraz sposób, w który obydwa państwa zamierzały sprawować nad nimi kontrolę były skrajnie różne. Jeszcze przed oficjalnym rozpoczęciem okupacji na terenie Półwyspu zaczęła rozwijać się sieć administracyjno-polityczna, którą stanowiły Komitety Ludowe zrzeszające działaczy o różnej proveniencji politycznej – zarówno lewicowej jak i prawicowej. Komitety Ludowe stanowiły prowincjonalne filie centralnego ciała polityczno-administracyjnego utworzonego przez Yeon Un Hyonga – *Joseon geonguk junbi wiwonhoe*, to znaczy Komitetu Przygotowawczego do spraw Odbudowy Korei, operującego z Seulu. Przedstawiciele i delegaci Komitetów już jako zgromadzenie ludowe we wrześniu 1945 roku powołali do istnienia Koreańską Republikę Ludową jako nowy organizm polityczny obejmujący kontrolę nad terenami Półwyspu przy jednoczesnym wyznaczeniu daty wyborów do parlamentu. Yeon Un Hyong otrzymał posadę zastępcy przewodniczącego KRL, zaś liderem obrany został Rhee Syngman. Sam rząd KRL składał się z przedstawicieli szerokiego spektrum sił politycznych, zarówno prawicowych jak i lewicowych, którzy finalnie

stworzyli program zakreślający ich wizję nowej Korei, odnosząc się zarówno do kwestii rozliczenia z przeszłością traumy japońskiej jak i dotyczącej kwestii ekonomicznych i politycznych w nowym państwie⁸⁹.

Jak już zostało wspomniane, podejście dwóch sił okupacyjnych diametralnie różniło się modelem działania oraz wizji państwowości ogółem, ale również dzieliło je podejście do owej wczesnej koreańskiej aktywności.

Samodzielna działalność Koreańczyków o charakterze polityczno-administracyjnym oraz społecznym widoczna natychmiast po japońskim odwróceniu oraz rozwinięciu przez nich sieci powiązanych ze sobą filii Komitetów Ludowych zyskały uznanie i przychylność radziecką⁹⁰. Owe dążenia do wyrugowania starego porządku oraz struktur państwowo-społecznych oprócz znamion kolonializmu posiadających jeszcze rysy feudalne (ponieważ sięgające czasów Joseon) wykazywane przez Koreańczyków po 1945 roku wpasowywały się w szerszą dynamikę walki z imperializmem, ciemieniem prostego ludu pracującego i dążenia ku egalitarnemu społeczeństwu, którą programowo głosili Rosjanie w ramach szerzenia ideologii komunistycznej. Mimo iż okupanci radzieccy (tak jak ich odpowiednich z południa) pozostawiali zgodnie z ustaleniami poza sferą bezpośredniej polityki toczoną na Półwyspie, kontrolowali oni nieoficjalnie sytuację wewnętrzną oraz scenę polityczną. Należy jednak wskazać, iż w owym czasie siły prawicowe posiadały prawo działania, zaś ich prawo do głoszenia poglądów było respektowane. Rosjanie celem zwiększenia swych wpływów skupili się na stopniowej wymianie działaczy w Komitetach Ludowych działających na terenie Północy Półwy-

⁸⁹ Ibidem, s. 352–353.

⁹⁰ Ibidem, s. 354.

spu polegającej na promowaniu osób o zacięciu lewicowym, przy równoczesnym rugowaniu przedstawicieli stronnictw konserwatywnych, czy prawicowych⁹¹.

Owa strategia przyjęta przez okupantów radzieckich pozwoliła na dokonanie się szybkich przemian, zarówno pod względem ekonomicznym jak i kulturowo-społecznym wśród Koreańczyków funkcjonujących w północnej strefie wpływów.

Przed wszystkim już w 1946 roku przeprowadzona została wyczekiwana przez społeczeństwo reforma rolna, mająca na celu wyrównanie poziomu życia mieszkańców oraz wpływająca na ogólne poczucie życia w sprawiedliwym społeczeństwie żywione przez Koreańczyków, przeprowadzony został proces nacjonalizacji największych przedsiębiorstw przy jednoczesnej zgodzie na posiadanie małych i średnich przedsiębiorstw przez osoby prywatne. Dodatkowo zniesione zostały dyskryminujące kobiety różnice w wynagrodzeniach, zaś sam wymiar dnia pracy ustalono jako ośmiogodzinny. Jako relikwiny feudalizmu zabronione zostały zwyczajnie konkubinatu, jak również nielegalnym procederem stała się prostytutka⁹².

Owa szybka przemiana możliwa była dzięki polityce wymiany nie-lewicowych działaczy na osoby w jakiś sposób związane bądź sympatyzujące z Moskwą – należy jednak pamiętać, iż w okresie szybkich przemian i rozwoju wielu działaczy zmieniało swe poglądy bez nacisków zewnętrznych. Byli oni pod wrażeniem komunizmu radzieckiego, jako ideologii głoszącej równość społeczną i dobrobyt ekonomiczny ponieważ owe obietnice spełniały się na ich oczach. Przemiany gospodarczo-społeczne, które dotyczyły Północ były głębokie, szybkie i wyraźnie namacalne – stanowiło

⁹¹ Ibidem.

⁹² Ibidem.

to więc o atrakcyjności ideologii komunistycznej, która na początku ogniskowała się jeszcze na wsparciu dla środowisk lewicowych, nie zaś na otwartych atakach względem sił opozycyjnych.

Sytuacja środowisk konserwatywnych i prawicowych zmieniła się szybko, bo już w 1946 roku. Wtedy wówczas Ho Man Sik (1882–1950) prominentny działacz polityczny północy, przywódca prawicowego środowiska i zarazem przewodniczący z ramienia KRL w Regionalnym Komitecie Ludowym z siedzibą w Pyeongyangu zostaje aresztowany, by następnie zginąć po wybuchu wojny koreańskiej (1950–1953)⁹³.

Wydarzenie to symbolizuje przemianę dynamiki oraz zachwianie kruchej równowagi politycznej na Północy, do tej pory utrzymywanej dzięki pozornemu braku ingerencji w środowiska polityczne niepodległej Korei przez siły okupacyjne. Ho Man Sik jako niezależny przywódca oraz postać światopoglądowo niezwiązana z ideologią komunistyczną stanowił postać kluczową dla legitymizowania radzieckiej obecności oraz ich wpływów na sfery polityczno-społeczne, ponieważ stanowił żywy przykład oficjalnej bezstronności i neutralności światopoglądowo-ideologicznej sił okupacyjnych na Północy. Dodatkowo, Ho jako osoba urodzona w Pyeongyangu mógł liczyć na posłuch i przychyłność społeczeństwa funkcjonującego na północy Półwyspu – był on wśród niej zarówno popularny jak i szanowany. Stanowił więc przydatną z punktu widzenia okupanta radzieckiego postać sceny politycznej, dlatego współpraca sił radzieckich z samym Ho oraz jego otoczeniem była perspektywą atrakcyjną, zwłaszcza przy uwzględnieniu początkowej słabości i faktu rozdrobnienia środowiska komunistycznego na Północy Półwyspu Koreańskiego⁹⁴.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ W. J. Dziak, *Kim Ir Sen. Dzieło i polityczne wizje*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN 2000, s. 74–76.

Ruch komunistyczny bowiem, oraz środowisko koreańskie związane z nim, cechowało się bardzo niehomogenicznym charakterem. Na kompleksowy obraz koreańskiego komunizmu składało się wiele frakcji, zarówno rodzimych – pochodzących i działających na terenie Półwyspu, jak i tych powiązanych z siłami zewnętrznymi – Chinami i Związkiem Radzieckim. Wszystkie frakcje, nawet te posiadające wspólnego patrona w postaci ZSRR, posiadały inną specyfikę – różniła je historia, podejście do kwestii ideologicznych, aż wreszcie sam osobisty związek z Koreą jako organizmem państwowym. Owe kwestie konstytuujące daną frakcję jako grupę odrębną względem szerszego ruchu komunistycznego i środowiska koreańskiej polityki sprawiały, iż niemalże od początku konstituowania zrębów państwa Koreańskiego, a zwłaszcza w okresie rozwoju północnej strefy okupacyjnej jako organizmu coraz bardziej zdystansowanego od terytorium południa (zarówno ekonomicznie, społecznie, jak i ideologicznie) zauważalne stawały się napięcia wewnątrz ruchu komunizmu koreańskiego oraz zaostrzała się rywalizacja pomiędzy poszczególnymi frakcjami i ich przywódcami.

Najistotniejszymi z punktu widzenia polityki w strefy północnej, jak również najostrzej zróżnicowanymi względem siebie, były cztery następujące frakcje:

- frakcja miejscowych komunistów,
- frakcja jenańska,
- frakcja irkucka,
- frakcja Kapsan⁹⁵.

Na frakcję miejscowych składali się działacze ruchu komunistycznego podejmujący wszelakie akcje polityczno-propagandowe na terenie samego Półwyspu, zarówno na Północy jak i Południu.

⁹⁵ Ibidem, s. 86–89.

Należy bowiem pamiętać, iż centrum działania oraz skupiskiem środowiska komunistycznego w Korei pozostawała południowa część Półwyspu, zaś Seul stanowił jego epicentrum. Wiąże się to z faktem ponownego powołania do życia Komunistycznej Partii Korei, który miał miejsce zaraz po wyzwoleniu terenów koreańskich, a więc w 1945 roku. Reaktywatorem KPK był wspomniany wcześniej działacz – Park Hon Yong. Park jako postać powszechnie szanowana w środowisku komunistów koreańskich, obdarzona rewolucyjnym doświadczeniem oraz osoba wykształcona na szczeblu akademickim w oczach wielu stanowił naturalnego lidera ruchu, z czego on sam chętnie korzystał kreując swój wizerunek jako takiego. W północnej części Półwyspu, w Pyeongyangu siły komunistów miejscowych były mniej liczne niż na Południu. Zostały one również bardziej doświadczone podczas trzydziestu lat okupacji japońskiej. Do grupy najistotniejszych miejscowych działaczy ruchu komunistycznego należy zaliczyć między innymi wielokrotnie wspomnianego Park Hon Yonga, Kim Yong Boma, Hyon Chun Hyoka (obydwaj związani ze środowiskiem na terenie Północy) i O Ki Sopa⁹⁶.

Kolejną, wielce istotną dla dynamiki wewnętrznej koreańskiego ruchu komunistycznego zarówno w pierwszych latach wyzwolenia jak i w późniejszym okresie stabilizowania okupacji radzieckiej na Północy frakcją była frakcja koreańskich komunistów działających w Chinach, członków koreańskiej Ligi Niepodległości z siedzibą w Jenanie (stąd nazwa). Frakcja jenańska stanowiła ugrupowanie zrzeszające silnych i błyskotliwych działaczy, wielce zasłużonych i szeroko znanych w środowisku komunistycznym, zarówno samej Korei jak i Chin. Postaciami związanymi z ową frakcją byli między innymi Mu Chong (uczestnik Wielkiego Mar-

⁹⁶ Ibidem, s. 87.

szu komunistów Mao Zedonga), Kim Tu Bong (przewodniczący Ligii Niepodległości Korei), a także Park Il U (działający na rzecz uspołnieniu wysoce rozdrobnionego ruchu koreańskiego komunizmu poza granicami Półwyspu). Frakcja jenańska, jako powiązana swą historią oraz samym faktem działalności na terenie Chin stanowiła w oczach Rosjan jedno z większych zagrożeń zarówno dla wspieranych przez nich frakcji, jak i dla nich samych. Cechowała się ona bowiem większą niezależnością względem okupantów ze względu na oparcie, na które mogła liczyć wśród sojuszników chińskich. Także ze względu na zasługi działaczy związanych z frakcją jenańską oraz ich osobiste zdolności przywódcze i organizacyjne, owa frakcja stanowiła skomplikowany i problematyczny obiekt kontroli, o którą zabiegali Rosjanie. Frakcję jenańską, ze względu na zauważalne w niej silne wpływy komunizmu chińskiego od frakcji wspieranych przez Rosjan dzieliło również samo podejście do kwestii ideologicznych oraz sposobu rozumienia komunizmu jako takiego. Działaczy frakcji chińskiej cechował większy nacjonalizm, stąd lansowali oni formę nacjonalistycznego komunizmu inspirowaną działalnością i myślą Mao Zedonga. Kładli oni nacisk również na element masowości ideologiczno-partyjnej, którą ich zdaniem powinien cechować się ruch komunistyczny, ale również sam komunizm urzeczywistniający się na Północy Korei. Z tego powodu frakcja jenańska dystansowała się od Związku radzieckiego oraz ustawiała się w kontrze do wspieranych przezeń frakcji zarówno pod względem ideologicznym jak i politycznym poprzez powołanie własnej, odrębnej partii komunistycznej – Nowej Partii Ludowej przy równoczesnym braku zainteresowania wobec odbudowy proradzieckiej partii komunistycznej w Korei⁹⁷.

⁹⁷ Ibidem, s. 88–89.

Po zupełnie przeciwnej stronie spektrum ideologiczno-politycznego wewnątrz ruchu komunistów koreańskich znajdowała się frakcja irkucka, zwana też frakcją radziecką. Już sama jej nazwa świadczy o zażyłych stosunkach oraz szerokiej siatce powiązań, którą działacze związani z ową frakcją utrzymywali z Rosjanami. Co więcej ich związki z Rosją nie ograniczały się jedynie do aktów współpracy z siłami radzieckimi, lecz miały charakter więzi osobistych. Byli to bowiem działacze w większości pochodzący z terenów Syberyjskich, urodzeni w Rosji i uznający ją za pierwszą ojczyznę. Działacze frakcji irkuckiej w znakomitej większości posiadli radzieckie obywatelstwo, należeli przy tym również do partii bolszewickiej. Stanowili więc oni nie tylko rosyjskich sprzymierzeńców – ryzykować można stwierdzeniem, iż byli oni bardziej radzieccy niż koreańscy, zaś z Rosją łączyło ich więcej (zarówno osobiście, jak i politycznie) niż z samą Koreą, którą określić można jedynie jako miejsce ich pochodzenia. Płytki związek z Półwyspem przekładał się na swego rodzaju tymczasowość oraz chwilowość obecności Koreańczyków radzieckich na terenie Półwyspu. Stanowili oni element napływowy, który powróci na tereny Związku Radzieckiego w 1948 roku, a więc w momencie cofnięcia Armii Czerwonej z terenów okupowanych, na terenie Korei pozostaną niemalże wyłącznie działacze, którzy obdarzeni zostali wysokimi stanowiskami w ramach struktur państwowo-partyjnych⁹⁸.

Ostatnią frakcją, lecz najważniejszą w kontekście rozwoju Północy wyzwolonego Półwyspu jest frakcja Kapsan. Stanowiła ona grupę partyzantów skupionych wokół Kim Il Sunga jeszcze podczas okresu bojów niepodległościowych podejmowanych wobec Japończyków, za swe tereny działania obierająca Mandżurię. Mi-

⁹⁸ Ibidem, s. 90.

mo, iż frakcja Kim Il Sunga, jak również on sam, odegrali kluczową rolę w formowaniu sytuacji politycznej i państwowej na Północy to w początkowym okresie okupacji radzieckiej owa frakcja stanowiła grupę najsłabszą, reprezentującą najskromniejsze możliwości wpływu na sytuację polityczną, jak i ideologiczną wewnątrz ruchu komunistycznego. Grupa Kim Il Sunga w odróżnieniu od przedstawionych powyżej frakcji nie prezentowała wysokiego poziomu intelektualnego, ani też nie stanowiła ośrodka zrzeszającego wybitne czy błyskotliwe jednostki koreańskiego ruchu komunistycznego. Cechowało ich podejście raczej aktywne, nieskupiające się na powolnym dojściu do założonych sobie celów – miało to bowiem związek z ich wcześniejszym doświadczeniem walki partyzanckiej, nie zaś działalności konspiracyjnej⁹⁹.

Pomimo owych braków intelektualnych, to właśnie frakcja Kapsan, jak i również frakcja irkucka, cieszyły się największym poparciem radzieckim i liczyć mogły na największą pomoc od rosyjskich sojuszników. Stanowiły one bowiem przedłużenie linii polityczno-ideologicznej propagowanej przez Moskę. Były również przewidywalne, zaś w ich lojalność nie należało wątpić – frakcja radzieckich Koreańczyków wykonywała jedynie powierzone im zadania nie wykazując przy tym głębszych uczuć względem miejsca ich pochodzenia, zaś frakcja Kapsan stanowiła siłę zbyt słabą i nieliczną by samodzielnie przeciwstawić się okupantom radzieckim.

Celem przejścia całkowitej władzy nad środowiskiem politycznym rozwijającym się na Północy Rosjanie rozpoczęli proces faworyzacji frakcji promoskiewskich i umacniania pozycji przywódczej samego Kim Il Sunga, który wśród komunistów koreańskich pozostawał postacią mało znaną i niezbyt szanowaną. Owe

⁹⁹ Ibidem, s. 91–92.

działania skupiły się na likwidacji zarówno liderów stronnictw konserwatywno-prawicowych (mowa oczywiście o neutralizacji wpływów ugrupowania Ho Man Sika, jak i jego samego), ale również walka z frakcjami reprezentującymi obce siły – czyli frakcją jenańską. Także wpływy i działalność frakcji komunistów miejscowych, jako niezupełnie posłusznych względem Rosjan była ograniczana i rugowana. Niebagatelny wpływ na antypatie radzieckie względem frakcji miejscowych miał również sam ich lider – Park Hon Yong, stanowiący głównego rywala Kim Il Sunga jako pretendent na przywódcę całego ruchu komunistów koreańskich.

Akcja lansowania Kim Il Sunga na przywódcę rozpoczynająca się już na początku okupacji Północy Półwyspu Koreańskiego przez siły radzieckie rozpoczyna proces budowy kultu jednostki opartego na modelu radzieckim, a dokładniej rzecz ujmując, na modelu stalinowskim. Choć ten mechanizm rozpoczyna się dzięki działaniom rosyjskim, sięgnie on poza model radziecki, i korzystając z twórczego wkładu ideologów północnokoreańskich wykorzystujących do dalszej stabilizacji i legitymizacji władzy Kim Il Sunga elementy zakorzenione w rodzimej kulturze koreańskiej, a więc stanowiące element obcy (a wręcz wrogi) względem ideologii komunistycznej – sięgający bowiem czasów feudalnych.

2.2. Zarys modelu państwa komunistycznego o rysie stalinowskim

Przekonanie bolszewików, że państwa rozumiane jako zespół instytucji polityczno-instytucjonalnych nie ma już dłuższej racji bytu bazowało na idei internacjonalizmu, bardzo głęboko zakorzenionej w marksizmie-leninizmie.

Państwa jako idee feudalne w swej naturze stanowiąc mają przeżytek, zaś ich koniec według doktryny jest bliski. Stanowią one jeden z elementów przejściowych – składając się tym samym

na wizję zawieszenia starych struktur oraz transformacji społeczno-politycznej zmierzającej ku prawdziwemu i ostatecznemu komunizmowi. Tenże „prawdziwy” komunizm stanowić miał zwieńczenie procesu rozwoju społeczeństwa oraz sfery polityczno-instytucjonalnej, przynosząc tym samym koniec historii pojmowanej w marksizmie w sposób linearny, ewolucyjny.

Internacjonalizm zdaje się jednak nie trafiać na podatny grunt, pomimo społeczno-politycznych perturbacji zauważalnych w Europie Zachodniej. Ośrodkiem oraz swego rodzaju centrum ogniskującym środowiska lewicowo-marksistowskie stała się Rosja. Owa atmosfera „rozmycia” nastrojów lewicowych w Europie Zachodniej oraz delikatny prawicowo-konserwatywny zwrot państw regionu wpływają również na zmianę optyki radzieckiej.

Ciężar ideologiczny oraz nacisk państwowy przesuwają się z idei internacjonalizmu ku „socjalizmowi w jednym kraju” – koncepcji forsowanej przez Józefa Stalina. Zarzucona została więc koncepcja internacjonalistycznej rewolucji, swym zasięgiem mającej objąć wszystkich robotników oraz proletariuszy wszelkich krajów na rzecz idei rozwoju kolejno socjalizmu i komunizmu w jednym kraju, czyli Rosji.

Ze względu na ową przemianę jednego z najistotniejszych filarów doktryny komunistycznej naturalnie dalszym przemianom uległy koncepcje dotyczące modelu państwa radzieckiego, jak i sposobu jego zarządzania. Również kwestie zarządu i konstrukcji nowego społeczeństwa musiały zostać poddane istotnym reewaluacjom.

Tym sposobem, Józef Stalin, forsując ideę „socjalizmu w jednym kraju”, doprowadził do wewnętrznego paradoksu doktrynalnego. Z jednej strony a więc komunizm, w którego szerszych ramach ideologicznych mieścić miała się idea „socjalizmu w jednym kraju” postulował ideę równości ponadnarodowej, kładąc

silny nacisk na koncept internacjonalizmu oraz propagując idee końca historii a tym samym – końca państwa. Z drugiej jednak strony, idea „socjalizmu w jednym kraju” z konieczności zakłada istnienie kraju, w ramach którego ów socjalizm ziści się. Z tego względu, państwu przydane zostają przymioty stabilności i trwałości. Jego istnienie w niezakłóconym stanie równowagi społeczno-politycznej, jak również na gruntach wewnętrznym i międzynarodowym jest sytuacją pożądaną, a nawet konieczną jako czynnik podstawowy, warunkujący możliwość rozwoju i ewolucji Rosji jako kraju socjalizmu dążącego ku komunizmowi.

2.2.1. Elementy konstytuujące bazę modelu państwa radzieckiego

Rosja bolszewicka stanowiła zupełnie nowy typ organizmu polityczno-instytucjonalnego, ze względu na fakt iż budowana była w sposób całościowy, za swe podstawy obierając wizje głęboko zideologizowane – zarówno od czasów dojścia do władzy przez Włodzimierza Lenina (który ową budowę rozpoczął), jak i w okresie rządów Józefa Stalina (kiedy owo budowanie państwa oraz szeroko rozumiany koncept państwa i państwowości osiągnął swe apogeum).

Model państwa forsowany przez bolszewików opierał się o cztery zasadnicze elementy, to znaczy:

- dominację jednej partii,
- upaństwowienie ekonomii i gospodarki,
- oparcie się o ideę masowej mobilizacji społeczeństwa,
- wykorzystanie przymusu oraz narzuconej socjalizacji¹⁰⁰.

¹⁰⁰ G. Gill, R. D. Marwick, *Introduction: Stalinism as a State Building*, „Europe-Asia Studies”, 22. 07. 2011, 71:6, s. 884–885.

Owe cztery elementy konstituowały państwo nowoczesne i innowacyjne pod względem instrumentalnego wykorzystania zarówno społeczeństwa (pojmowanego w kontekście mas), jak i bezprecedensowej hegemonii partyjnej celem całościowego przejęcia a następnie przemodelowania państwa feudalnego do jego kolejnego, bardziej zaawansowanego stadium, a więc do socjalizmu.

Tak pełna i dominująca rola względem reszty struktur sfery publicznej pełniona przez jedną partię zdawać się może naturalna w kontekście doktryn totalitarnych, jednakże należy pamiętać, iż wówczas tego typu pojmowanie władzy stanowiło element oddzielający Rosję bolszewicką od jej tradycyjnie pojmowanej idei władzy – dzierżonej przez cara, pomazańca Bożego. Ów monopol władzy partyjnej oraz jej wszechkontrola swój zenit osiągnęła za czasów Stalina. Sięgnęła ona bowiem wszystkich poziomów w szerszych ramach systemu instytucji politycznych i gospodarczych, ale również ze względu na jej stałą obecność w sferze prywatnej społeczeństwa radzieckiego. Przynależność do struktur partyjnych stanowiła element kluczowy dla przetrwania jednostki w ramach społeczeństwa, jak również w szerszych ramach państwowych ze względu na brak jasnego rozdziału pomiędzy sferą prywatną, a sferą publiczną. Tym sposobem zasięg władzy rozszerzał się, zagarniając przy tym elementy życia społeczno-politycznego, które nigdy wcześniej nie stanowiły kwestii interesujących lub wartych nadzoru w okresie „feudalnym”.

Upaństwowienie gospodarki oraz przemysłu krajowego stanowiło odbicie w ramach sfery ekonomicznej głębokiej partyjnej penetracji sfery politycznej i instytucjonalnej. Tym sposobem państwo, a dokładniej ośrodek centralny miał sprawować całościową kontrolę zarówno nad sferą *stricte* polityczną, jak i ekonomiczną – a więc w swym zasięgu łącząc sfery bardziej przyziemne, związane z życiem codziennym jak również te postrzega-

ne jako elementy wyższego rzędu (związane z kwestiami polityczno-doktrynalnymi). Monopol partyjny miał więc osiągnąć charakter uniwersalny¹⁰¹.

Zgodnie z koncepcją upaństwowienia wszelkie gałęzie gospodarki miały pozostawać pod kontrolą reżimu, konstytuując się wokół idei centralnego planowania oraz centralnego zarządu – charakterystycznych dla państwa komunistycznego. Poprzez przejście sfer ekonomiczno-gospodarczych możliwym stało się również szybkie przejście od feudalnej, wstecznej gospodarki niespełniającej potrzeb nowej Rosji do gospodarki zindustrializowanej, która według Marksa stanowić miała jeden z czynników koniecznych dla ukształtowania się społeczeństwa rewolucyjnego¹⁰².

Kolejnym filarem nowego porządku państwa, który przez bolszewików wykorzystywany był przez nich od samego początku stanowiła masowa mobilizacja społeczeństwa. Jest on istotny w podwójny sposób: po pierwsze ze względów ideologicznych, jak również ze względów czysto pragmatycznych.

Warstwa ideologiczna silnie wpływająca na element masowej mobilizacji społeczeństwa odnosi się do doktrynalnych założeń marksizmu. Według koncepcji ukonstytuowanych przez Marksa to właśnie masy stanowić mają swego rodzaju katalizatora przemian społeczno-politycznych, które doprowadzając do nieuniknionego wybuchu rewolucji stanowić będą również jej siłą napędową. Tym samym masy według Marksa stanowić mają element przewodni dla rewolucji, a więc również dla samego procesu tranzycji i ewolucji ku komunizmowi.

Oprócz symbolicznej roli mas jako elementu wyjątkowego i wyniesionego ponad resztę składowych czynników rewolucji

¹⁰¹ Ibidem, s. 884.

¹⁰² Ibidem.

wykorzystanie mobilizacji masowej mogło służyć również do słownemu budowaniu nowego państwa radzieckiego. Szybka industrializacja państwa oraz konieczność przetransformowania go ze stadium zapóźnionego i anachronicznego względem państw Europy Zachodniej wymagały istnienia siły roboczej, którą można było wykorzystać właśnie w owych celach. Mobilizacja mas stanowiła więc również sposób na osiągnięcie szybkich postępów gospodarczych przekładających się kolejno na rozwój gruntu ekonomicznego.

Ostatnim elementem stanowiącym filar „nowego państwa” budowanego w oparciu o idee komunistyczne było wykorzystanie przymusu oraz odgórnie narzucona socjalizacja społeczeństwa. Ów państwowy monopol na użycie przymusu bezpośredniego przy jednoczesnym zachowaniu pełnej kontroli nad środkami siłowymi, którymi dysponuje państwo stały się elementami kluczowymi w ramach zarządu reżimów komunistycznych, stając się tym samym ich cechą charakterystyczną. Monopol na użycie siły i przymusu wykorzystywany był w dwojaki sposób – stanowił on element zabezpieczający struktury władzy przed ewentualnym niebezpieczeństwem próby jej reorganizacji bądź obalenia. W tym wypadku siła i przymus kierowane były przeciw siłom opozycyjnym względem głównego nurtu, to znaczy przeciw jednostkom otwarcie przeciwnym reżimowi lub jedynie podejrzanym o posiadanie przekonań niespójnych z linią partii (a więc tym samym niezgodnych z wizją samego Stalina). Oznacza to również, że przymus państwowy skierowany był zarówno przeciw prawdziwym jak i wyimaginowanym wrogom systemu. Wiązało się to z silnymi represjami wobec jednostki uznanej za rewizjonistę, czy też wroga – zarówno państwa jak i ludu. Brutalne radzenie sobie z załączkami opozycyjnymi względem Stalina w łonie partyjnym

swój szczyt osiągnęło w latach 30. podczas okresu Wielkiego Teroru.

Wielki Terror stanowił kampanię mającą na celu znalezienie i wyeliminowanie „wrogów ludu”, obecnych zarówno w strukturach partyjnych jak i w szerszych ramach społeczeństwa radzieckiego. W tym okresie za element wrogi uznane mogły zostać również jednostki wcześniej uważane za lojalnych funkcjonariuszy państwowych i oddanych członków partii¹⁰³. Wielki Terror stał się więc okresem czystek partyjno-państwowych, które wtórnie wzmacniały władzę reżimu i w dalszej perspektywie stabilizowały ją jako jedyną liczącą się siłę poprzez likwidację wszelkich ośrodków oporu w postaci opozycji. Państwo bazujące na elementach przymusu i przemocy skierowanych wewnątrz, ku własnym strukturom staje się organizmem pozbawionym bezpiecznika instytucjonalnego w postaci elementu zewnętrznego, kontrolującego ośrodek władzy. Tym samym owo państwo staje się coraz bardziej represyjne w swej naturze, osiągając miano totalitaryzmu.

Jednakże wykorzystanie przymusu oraz koncept odgórnie narzuconej socjalizacji społecznej wykorzystany może być również w ramach działań skierowanych przeciw samemu społeczeństwu, wychodząc tym samym poza ściśle struktury normatywno-instytucjonalne. Przymus oraz socjalizacja o charakterze odgórnie narzucenym stanowią elementy o specyfice zarówno kontrolnej (jako narzędzia sprawowania nadzoru i władzy nad obywatelami), jak i ideologicznej (jako część inżynierii społecznej). Odgórna socjalizacja stwarza bowiem warunki odpowiednie do efektywnej indoktrynacji społeczeństwa poprzez wykorzystanie elementów propagandowych oraz budowanie atmosfery jedności i jednolitości zarówno wśród samego społeczeństwa (idea jednej, spójnej we-

¹⁰³ Ibidem, s. 885.

wnętrze klasy robotniczej), jak i na linii społeczeństwo – sfery władzy (jako umocnienie przekonania, iż to właśnie masy społeczne stanowią siły przewodnią rewolucji, tym samym pozostając elementem nieodłącznie z nią zespolonym).

2.2.2. Główne organy państwowe w modelu państwa radzieckiego

Utrwalenie struktur państwa wynikłe w następstwie idei „sojalizmu w jednym kraju” pociągnęło za sobą konieczność jego redefinicji oraz normatywnego ustrukturyzowania – stanowiącego odbicie przemian gruntu polityczno-instytucjonalnego.

Z tego względu podczas VIII Wszechzwiązkowego Zjazdu Sowietów mającego miejsce w Moskwie końcem listopada 1936 roku rozpoczęto dywagacje dotyczące rozpatrzenia oraz finalnie uchwalenia projektu nowej konstytucji. Prace nad ustawą zasadniczą wpływały bezsprzecznie z woli lidera – Stalina. Już 5 grudnia po ogłoszonym przezeń *exposé* nowa konstytucja przyjęta została w sposób jednogłośnie, bez wnoszenia poprawek zastępując tym samym konstytucję z 1924 roku¹⁰⁴. Nowa konstytucja swym charakterem odbiegała od wcześniejszych ustaw zasadniczych Związku Radzieckiego, jak wskazuje Franciszek Ancewicz: „Konstytucja stalinowska, aczkolwiek operuje dawną marksistowską terminologią i frazeologią, to jednak (...) w sposób wyraźny zrywa z tradycją dotychczasowych konstytucji RSFSR z lipca 1918 r., i pod wieloma względami nawiązuje do zasad ustrojowych konstytucjonalizmu zachodnio-europejskiego, które przez autorów

¹⁰⁴ F. Ancewicz, *Stalinowska koncepcja państwa na tle ewolucji ustrojowej Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich*, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 2001, s. 181.

sowieckich były z całą stanowczością potępione i odrzucone jako zasady «kontrrewolucyjne» i «burżuazyjne»¹⁰⁵.

Nowa, stalinowska konstytucja z 1936 roku zakładająca wspomniany powyżej podział kompetencji władz o zachodnioeuropejskiej proveniencji konstituowała i narzucała także zasady równego prawa wyborczego dla obywateli ZSRR, zasadę parlamentaryzmu i zasadę praworządności. Owe zasady wpłynęły w sposób bezpośredni na sposób funkcjonowania normatywno-instytucjonalnego państwa radzieckiego, zmieniając również częściowo dynamikę społeczną ZSRR.

Konstytucja stalinowska stanowiła bowiem dokument, który redefiniował sposób działania organizmu państwowo-społecznego, którym był Związek Radziecki w sposób całościowy co odbijało się między innymi już w jej układzie.

Warto zauważyć, że sam charakter konstytucji z 1936 roku odbiega zdecydowanie od ducha wcześniejszych ustaw zasadniczych. Jak wskazuje Franciszek Anczewicz, według Stalina nowa konstytucja stanowić miała potwierdzenie i unormowanie osiągnięć radzieckich. W tym rozumieniu miała ona stanowić zestaw norm prawnych stabilizujących i systematyzujących dotychczasowe życie polityczno-instytucjonalne oraz społeczne w ZSRR (a więc to co realne, istniejące i funkcjonujące w ramach państwa). Nie miała ona zaś odnosić się do przyszłości. Oznacza to, iż nie stanowiła ona planu ani programu politycznego. Ów zabieg służyć mógł symbolicznemu wzmocnieniu ideologicznej warstwy przydanej państwu radzieckiemu. Fakt traktowania konstytucji jako elementu pieczętującego zdobycze radzieckie oznaczał, iż Rosja pod rządami bolszewików osiągnęła już stan socjalizmu, pozosta-

¹⁰⁵ Ibidem, s. 182.

wał więc przed nią jedynie najwyższy szczebel w hierarchii rozwoju linearnego, którym był czysty komunizm.

Celem precyzyjnego określenia owej rzeczywistości socjalizmu spełnionego oraz możliwie najpełniejszego ustrukturyzowania sfery instytucjonalno-społecznej oraz politycznej Związku Radzieckiego nowa konstytucja zawarła w sobie 13 rozdziałów. Dotyczyły one między innymi kwestii takich jak specyfika ustroju państwa, określenie zwierzchnich organów władzy w ZSRR i w republikach związkowych, specyfikacja organów administracji państwowej ZSRR i republik związkowych. Sprecyzowane zostały także kwestie jurysdykcji dotyczące obszarów sądownictwa i prokuratury, określone zostały podstawowe prawa i obowiązki obywateli¹⁰⁶.

Ustrój społeczny, któremu poświęcony został pierwszy rozdział konstytucji, mimo swego tytułu, raczej niż na społeczeństwie koncentruje się na kwestiach ekonomicznych, przy jednoczesnym pominięciu sfer socjalnych i kulturalnych. Ustrój społeczny w kontekście konstytucji stalinowskiej tożsamy jest bowiem z socjalistycznym systemem ekonomicznym, co tym samym sprawia, iż ustrój społeczny oznaczać ma po prostu socjalizm.

Sama kwestia obywatelskości oraz praw i obowiązków obywatela poruszona została w rozdziale X. Ów rozdział stanowi jedną z najistotniejszych różnic pomiędzy konstytucją stalinowską od wcześniejszych ustaw zasadniczych ze względu na fakt, iż zapisy tego typu nie były w nich uwzględniane. Pierwsza konstytucja Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (RSFSR) zawierała w sobie jedynie *Deklarację praw ludu pracującego i wyzyskiwanego* (ze stycznia 1918 roku). Deklaracja stanowiła jednak zestaw praw o charakterze klasowym, cieszyć się

¹⁰⁶ Ibidem, s. 183–185.

nimi mogła więc tylko jedna grupa społeczna¹⁰⁷. Przeciwnie do praw zawartych w *Deklaracji...* normy ujęte w rozdziale X nosiły charakter uniwersalny. Nadawało to więc społeczeństwu rys egalitarności poprzez zaniechanie podziału przeprowadzanego wśród obywateli na zasadzie walki klas, dążąc raczej do idei wspólnotowości społecznej oraz równoważności dwóch wyszczególnionych na kartach konstytucji klas - robotników i włościan¹⁰⁸.

Prawa zawarte w rozdziale X podzielić można wedle ich specyfiki na 4 grupy:

- 1) prawa społeczne – do pracy; odpoczynku; zabezpieczenia materialnego na starość, na wypadek choroby i w razie utraty zdolności do pracy,
- 2) prawa polityczne – czynne i bierne prawo wyborcze dla osób o ukończonym 18. roku życia,
- 3) prawa obywatelskie – równość wobec prawa bez względu na płeć, narodowość, rasę i pochodzenie; prawo do bezpłatnej nauki; wolność religijna; ochrona macierzyństwa i dzieci,
- 4) prawa wolnościowe – dzielące się na uznane warunkowo i absolutne.
 - a) prawa warunkowe – zależne od decyzji partyjno-państwowych: wolność słowa; wolność prasy; wolność zebrań i wieców; prawo do stowarzyszania się itp.
 - b) prawa absolutne – nietykalność osobista i mieszkaniowa; tajemnica korespondencji¹⁰⁹.

Oprócz zestawu praw obywatelskich, w rozdziale X odnaleźć można także katalog obowiązków obywatelskich zakładający: przestrzeganie zapisów konstytucji, wykonywanie ustaw, przestrzeganie dyscypliny pracy, uczciwy stosunek do obowiązków

¹⁰⁷ Ibidem, s. 199.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 205.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 200.

społecznych, szanowanie prawideł współżycia socjalistycznego, poszanowanie i wzmacnianie własności socjalistycznej (czyli państwowej), uczestnictwo w powszechnym obowiązku służby wojskowej oraz wolę obrony ojczyzny¹¹⁰.

W ramach modelu państwa rysującego się na podstawie zapisów konstytucyjnych odnaleźć można także organy, których kompetencje stanowią odbicie instytucji takich jak parlament, głowa państwa, czy też rząd. Owymi organami są kolejno Rada Najwyższa ZSRR (działająca jako parlament ogólnozwiązkowy), Prezydium Rady Najwyższej Związku (czyli odpowiednik głowy państwa, działający na zasadzie kolegiałności) oraz Rada Komisarzy Ludowych (występująca w roli rządu ZSRR)¹¹¹.

Rada najwyższa ZSRR, jak już wspomniano, otrzymała rolę parlamentu Związkowego, co wiązało się z jej zwierzchnim i formalnie najwyższym instytucjonalnie charakterem, tym samym sprawiając, że to do Rady Najwyższej należały obowiązek i prawo sprawowania władzy (przy poszanowaniu prerogatyw innych organów zwierzchnich, takich jak np. Rada Komisarzy Ludowych).

Kadencja Rady Najwyższej określona została jako okres 4 lat, zaś złożyły się na nią dwie izby: Rada Związku i Rada Narodowości. Obie izby pozostawały względem siebie równoważne i posiadały ten sam przywilej w postaci inicjatywy ustawodawczej, jednakże sposób ich obierania był różny. Izby kompletowane były poprzez wybory, w których uczestniczyć mogli obywatele o ukończonym 18. roku życia bez względu na płeć. Kwestią różnicującą wybory do Rady Związku i do Rady narodowości była norma deputowanych przypadająca na ilość mieszkańców.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem, s. 190, 193, 194.

Rada Najwyższa Zgodnie z literą konstytucji powinna być w ciągu roku przeprowadzić dwa zjazdy w trybie zwyczajnym. Dodatkowo przewidziano również możliwość zwołania zjazdu nadzwyczajnego na wniosek Prezydium Rady Najwyższej, bądź z inspiracji jednej ze składowych republik Związku Radzieckiego¹¹².

Prezydium Rady Najwyższej Związku stanowiło odpowiednik głowy państwa, miało ono jednak formę zarządu o charakterze kolegiałnym. Zostawało ono wyłonione przez Radę Najwyższą Związku podczas obrad całego parlamentu, zaś w jej skład wchodził prezes, jedenastu jego zastępców, sekretarz oraz dwudziestu czterech członków zwyczajnych. Było to więc ciało kolegiałne ogółem złożone z trzydziestu siedmiu członków. Kompetencje Prezydium obejmowały między innymi: „zwoływanie sesji Rady Najwyższej (...), zarządzanie nowych wyborów, zarządzanie referendum, (...) wykonywanie prawa łaski, wypowiedanie wojny w razie napaści na ZSRR, zarządzanie mobilizacji oraz stanu wojennego, ratyfikacja traktatów międzynarodowych (...)”¹¹³.

Działania Prezydium rozpatrywane były przed Radą Najwyższą, bowiem to przed nią odpowiada Prezydium Rady Najwyższej.

Ostatnim, lecz nie mniej ważnym w kontekście funkcjonowania systemu instytucjonalnego państwa radzieckiego, był organ działający na zasadzie rządu ZSRR, a więc Rada Komisarzy Ludowych.

Zgodnie z zapisami konstytucji stalinowskiej Rada Komisarzy Ludowych stanowić miała zwierzchni organ wykonawczy, a także zarządcy w Republikach rad, zyskując tym samym charakter podobny do charakteru rządów funkcjonujących w systemach o rysie parlamentarnym¹¹⁴.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem, s. 193.

¹¹⁴ Ibidem, s. 194.

Rada Komisarzy Ludowych odpowiada przed parlamentem w postaci Rady Najwyższej ze względu na fakt, iż była ona przezeń mianowana i odwoływana. W skład Rady Komisarzy Ludowych wchodził prezes Rady Komisarzy Ludowych wraz ze swymi zastępcami oraz prezesami: Państwowej Komisji Planowania, Komisji Kontroli Sowieckiej, Komitetu Zaopatrzeń, Komitetu do spraw Sztuki, Komitetu do spraw Szkół Wyższych, oraz Komisarzy Ludowych¹¹⁵.

Należy jednak pamiętać, iż kluczową i przewodnią rolę posiadała Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików), czyli WKP(b). Poprzez wciągnięcie partii w ramy zapisów konstytucyjnych państwa radzieckiego nadany został jej nowy charakter oraz podniesiona została jej ranga polityczno-instytucjonalna. WKP(b) stała się bowiem konstytucyjnym (a więc oficjalnie legitymizowanym) organem władzy państwowej.

Zgodnie z zapisami odnoszącymi się do wolności zgromadzeń podkreślony został także fakt, iż jedynie świadomi i aktywni obywatele łączyć mogą się w partię. Biorąc pod uwagę monopartyjny charakter systemu radzieckiego tworzy to sytuację paradoksalną – obywatele traktowani mają być jako równi zgodnie z zasadą o egalitarności, jednakże ze względu na ekskluzywny charakter nadany elementowi przynależności partyjnej stworzona zostaje elita, której przypada prawo sprawowania władzy i kontroli nad życiem społeczno-politycznym ZSRR¹¹⁶.

Tym samym, poprzez ten elitaryzm, władza elit oraz stabilność struktur władzy pozostaje nienaruszona pomimo pozornej przemiany na gruncie obywatelskim i instytucjonalnym, którą wprowadzić miała konstytucja stalinowska z 1936 roku.

¹¹⁵ Ibidem, s. 194, 195.

¹¹⁶ Ibidem.

2.3. Kult jednostki w ZSRR

Pewien kult jednostki sprawującej władzę czy kontrolę zarówno społeczną jak i polityczną stanowi nierozzerwalny element systemów władzy o charakterze autorytarnym jak również totalitarnym. Wywyższenie monarchy czy cesarza względem przydania mu pewnych cechy wyjątkowych, wywyższających go ponad poziom poddanych – zwykłych ludzi – stanowić może pewną formę quasi-kultu, ponieważ owe zabiegi zasadzają się zazwyczaj na idei pewnej „specjalności” jednostki sprawującej władzę. W ramach wieków owa specjalność legitymizująca monarchę czy przywódcę zmieniała się. Zazwyczaj był to jednak element transcendentny, który decydował o możliwości sprawowania roli monarszej przez danego władcę – na przykład Mandat Nieba, który stanowił legitymizację i podstawowe źródło przydające władzę danej dynastii rządzącej.

Kult jednostki, jak już wspomniano, związany był więc z systemami, w których kompetencje przywódcy były szerokie, a sprawowana przez niego władza silna i scentralizowana. Mimo iż elementy kultopodobne pojawiały się w ciągu wieków w organizmach państwowych zbudowanych na owej bazie instytucjonalno-normatywnej (a więc już w starożytnych Chinach, Japonii, Korei) to porównanie ich z rozwiniętymi formami kultów przywódców rozwijającymi się w XX wieku stanowiłoby zbyt daleko idące uproszczenie oraz nadużycie terminologiczne, nie stanowią one bowiem kultu jednostki rozumianego w sposób nowoczesny.

Kult jednostki, jako termin stosowany do opisu rzeczywistości politycznej, normatywnej i społecznej, w której jednostka sprawująca władzę zostaje wyniesiona ponad ramy społeczeństwa, a nawet instytucji państwa, nad którymi sprawuje władzę poprzez przyznanie jej miejsca wysoko ponad podległymi jej strukturami

tak, iż traci ona niemalże zaczepienie w systemie instytucji i norm państwowych ponieważ nie jest ona nimi związana zarówno osobiście jak i podczas pełnienia roli przywódczej oraz ze względu na brak ośrodków kontrolnych mogących sprawować funkcje kontrolne nad ową jednostką u władzy. Definicją kultu jednostki ciekawą z punktu widzenia rozważań zawartych w niniejszym rozdziale jest stwierdzenie Nikity Chruszczowa pochodzące z tajnego referatu wygłoszonego przezeń 25 lutego 1956 roku określające kult przywódcy jako: „wywyższanie jednej osoby, przekształcanie jej w jakiegoś nadczłowieka posiadającego cechy ponadnaturalne na podobieństwo boga. Człowiek ten rzekomo wszystko wie, wszystko widzi, za wszystkich myśli, wszystko potrafi zrobić, jest nieomylny w swym postępowaniu”¹¹⁷. Przytoczona definicja kultu stanowi pomoc w zrozumieniu owego fenomenu ze względu na zawartą w niej dwoistość natury kultu – z jednej strony zakłada on owo wyniesienie jednostki ponad strukturami państwowo-normatywnymi, zaś z drugiej podkreśla wyższość jednostki sprawującej władzę także pod względem metafizycznym, a więc tworzenie z niej nadczłowieka o niemożliwych do osiągnięcia zdolnościach. Definicja stworzona przez Chruszczowa stała się po 1956 roku elementem definiującym model władzy o charakterze całościowym i totalnym, przechodząc do głównego nurtu rozważań na temat stalinowskiego modelu sprawowania władzy. Nadała ona również normy i uniwersalne podstawy terminologiczne dla określenia i opisu innych reżimów posługujących się modelem państwa stalinowskiego lub budujących na nim swe własne warianty państwa komunistycznego, jak na przykład Chińska Republika

¹¹⁷ N. S. Chruszczow, *O kulcie jednostki i jego następstwach*, Moskwa, 1956, s. 1.

Ludowa, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, Rumunia czy też Jugosławia¹¹⁸.

2.3.1. Cechy nowoczesnego kultu jednostki

Mimo iż pojawienie się terminu „kult jednostki” w świadomości zbiorowej oraz jego przedostanie się do głównego nurtu zarówno na gruncie polityczno-instytucjonalnym jak i społecznym zainicjowane było tajnym referatem wygłoszonym przez Chruszczowa w drugiej połowie XX wieku to sam ów termin po raz pierwszy użyty został przez Karola Marks w 1877 roku¹¹⁹. Zainteresowanie Marksa fenomenem kultu otaczającego władcę może mieć dwojakie korzenie – po pierwsze stworzona przez niego doktryna zakładała istnienie władzy o charakterze egalitarnym, sprawowanej przy zachowaniu zasady kolektywności – w tym sensie kult jednostki był potępiany przez marksistów jako element sprzeczny z ich wizją świata. Po drugie, jak wskazuje Jan Pampler, XIX wiek stanowić ma okres początku oraz kształtowania się nowoczesnego kultu jednostki¹²⁰.

Kult jednostki zakładający przydanie cech nadnaturalnych, a niekiedy wręcz boskich postaci dzierżącej władzę nie mógłby zaistnieć bez przemian w sferze świadomości moralnej i metafizycznej społeczeństw, które nastąpiły w końcu XVIII i w XIX wieku. Koniec XVII wieku bowiem stanowi moment przełomowy dla dotychczasowego postrzegania władzy zarówno przez samych monarchów jak i (co ważniejsze) lud – jest to bowiem okres ciągłych niepokojów społecznych związanych z całościowymi prze-

¹¹⁸ „Kult jednostki” w *Słowniku języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kult-jednostki;3928882.html>, dostęp: 11.11.2020.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ J. Pampler, *Kult Stalina Studium alchemii władzy*, tłum. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Warszawa: Świat Książki, 2014, s. 29.

mianami gruntów normatywno-instytucjonalnych zapoczątkowanych przez Rewolucję Francuską (1789 r.). Jednym z następstw Rewolucji określić można przesunięcie w sferze moralno-społecznej związane z wysunięciem ku pozycji centralnej człowieka przy jednoczesnym umniejszeniu roli boskiej jako czynnika kreującego świat oraz wszelkie wydarzenia związane z doczesnością.

Tym samym zmienia się również baza legitymizująca sprawowanie władzy. Wywodzenie władzy sprawowanej przez danego monarchę z konstruktu religijno-moralnego, jakim była funkcja pomazańca Bożego przestaje być elementem wystarczającym do silnego scedowania władzy na danej jednostce oraz w szerszym zakresie również na strukturach instytucjonalnych, którymi zarządzała. Kwestie wysłannictwa bożego oraz element przedstawicielstwa boskiej woli pełnione przez monarchę na ziemi zaczynają tracić swą siłę tym samym sprawiając, iż wszelka władza oparta jedynie na nich staje się wykorzeniona i słaba, niezdolna do przetrwania w nowym kontekście społeczno-politycznym przy próbie zachowania przez nią starych zasad i norm legitymizujących.

Owa przemiana zakłada przejście od legitymizacji władzy bazującej na wskazanych wcześniej elementach metafizycznych i symbolicznych ku legitymizacji scedowanej na tak zwanej woli ludu. Nową podstawą legitymizującą władzę danego przywódcy staje się więc wola nowego suwerena, czyli społeczeństwa. Sprawia to, iż władza sprawowana przez jednostkę u szczytu hierarchii instytucjonalnej nabiera charakteru prawomocnego w pewnym kontekście zasad społecznych i instytucjonalnych, jest ona ograniczona i niemalże zdesakralizowana.

Owe elementy – desakralizacja oraz silne przesunięcie elementu legalizującego i legitymizującego jednostkę jako postać pełniącą władzę ze sfery symbolicznej ku rzeczywistości społecznej stanowią dwa istotne warunki dla ukształtowania się nowoczesnego

kultu jednostki. Innymi czynnikami nieodzownymi do ukształtowania nowoczesnej i całościowej koncepcji kultu jednostki pozostają: patrycentryzm, skierowanie ku masom oraz szeroko pojęta masowość działań podejmowanych przez struktury władzy – rozumiana jako wykorzystanie masowych środków przekazu oraz masowość kultury (i jej obiektów) wytwarzanej z ich inspiracji. Dodatkowym istotnym elementem jest również pewnego rodzaju zamknięcie i ograniczenie kultu wewnątrz określonej grupy społecznej¹²¹.

W kontekście masowości kultury tworzonej na potrzeby kształtowania kultu warto zauważyć, iż wiąże się ona silnie z koniecznością ujednoczenia całego społeczeństwa wedle nowych zasad – przekaz władzy oraz wykorzystywany przez nią klucz kulturowy musi być bowiem zrozumiały dla mas.

Klarowność wizji oraz mechanizm przekazywania informacji o jednakowym i jednolitym sensie wymaga ukształtowania jego odbiorcy, a więc społeczeństwa, w pożądany przez władzę sposób – tak, by nadawane przez nią sygnały mogły zostać przez społeczeństwo zinternalizowane i przyswojone.

Ta konieczność ujednoczenia znaczeń celem polepszenia kontroli nad społeczeństwem niezbędnej celem zbudowania kultu władzy zasadza się na wykorzystaniu elementów rozrywki masowej takiej, jak na przykład: wiece, marsze, czy igrzyska sportowe. W tym sensie kultura masowa służy zarówno jako element budujący społeczną jedność semantyczną jak i następstwo owej jedności, ponieważ bez użycia ujednoczonych środków masowych społeczeństwa nie będą w stanie zrozumieć przekazu płynącego z centrum, lecz również same twory owej uniwersalnej, bazowej kultury nie mogłyby powstać bez wcześniejszej próby zhomogeni-

¹²¹ Ibidem, s. 33.

zowania danego społeczeństwa (przejawy kultury pozostawałyby bowiem niezrozumiałe dla szerokiego grona odbiorców).

2.3.2. Rozwój kultu jednostki w ZSRR

Początki i zarysowanie wczesnej formy kultu jednostki w Związku Radzieckim wiąże się z polityczną działalnością Lenina po objęciu przez niego władzy związanej z pełnionymi przez niego funkcjami w szerokich ramach nowych instytucji państwowych, jednakże idea jednostki znajdującej się na szczycie hierarchii społeczno-politycznej jest elementem rzeczywistości rosyjskiej, która swymi korzeniami sięga okresu caratu. Rosyjski model kultury polityczno-społecznej zakładał bowiem wyniesienie cara ponad jego poddanych i głosił o analogiczności postaci cara względem społeczeństwa i Boga względem ludzkości¹²². Tym samym władza sprawowana przez cara była niepodważalna, zaś sama osoba panującego nie mogła podlegać prawom i zasadom, które obowiązywały resztę jednostek tworzących społeczeństwo. Ów głęboko zinternalizowany model całościowego poddaństwa względem monarchy jako jednostki o statusie niemalże boskim stał w sprzeczności z zasadami doktryny marksistowskiej, wedle której zbudowane zostać miało społeczeństwo rosyjskie oraz która stanowić miała nową podstawę komunistycznego państwa, którym stała się Rosja pod rządami Lenina. Jednakże zmiany, które przyniosła ze sobą Rewolucja miały charakter nagły i całościowy. Przejęcie władzy przez bolszewików związane było z planem głębokiej transformacji wszelkich warstw rzeczywistości rosyjskiej – tym samym zanegować miały tradycyjny model władzy oraz układ

¹²² A. Ventsel, „*Lenin is the Stalin of Today*”: *A deictic approach to the cult of the leader*, „*Russian Journal of Communication*” 2011, t. 4, zima-lato, 38–52, s. 3.

na linii warstwy rządzące – poddani. Państwo radzieckie poprzez odrzucenie feudalizmu i przyjęcie nowej doktryny marksistowskiej, zakładającej między innymi równość obywatelską dążyło do wyrugowania owych starych struktur władzy na rzecz nowej egalitarności. Owe starania okazały się jednak nie do końca skuteczne. Władza, w zamyśle sprawowana przez szersze gremium partyjne polegające na zasadzie kolektywności, w wielkiej mierze pozostała przywilejem i domeną jednostkowego przywódcy – Lenina.

Pomimo iż faktyczny kult, rozumiany jako znormatywizowany i zideologizowany sposób oddawania czci liderowi, objął postać Lenina już po jego śmierci, wskazać należy, iż również za życia Lenin jako przywódca stanowił centrum decyzyjne partii bolszewickiej oraz pewnego rodzaju ostateczną wyrocznię środowiska komunistycznego zarówno w sferze kształtowania bieżącej polityki jak również w kwestiach interpretacji doktrynalno-ideologicznych¹²³. Kult oddawany przez członków partii względem Lenina sięga swymi początkami 1920 roku – charakteryzował się on wówczas czterema wyznacznikami, to znaczy:

- Przekonaniem o nadludzkiej naturze lidera.
- Popularnością przypisywaną przywódcy, rozumianą jako zdolność trafienia do mas oraz zostania przez nie zrozumianym i przyjętym jako „jeden z nich”.
- Przydaną przywódcy umiejętnością dalekowzrocznego przewidywania przyszłych wypadków.
- Stanowiskiem, zgodnym z którym przywódca osiąść miał nadludzką przenikliwość, a więc zdolność do trafnego rozpoznania sytuacji bieżących i przyszłych, jak również do rozpoznania

¹²³ F. Anczewicz, op. cit., s. 151.

elementów wrogich doktrynie – na przykład przeciwników politycznych¹²⁴.

Tym samym Lenin, mimo iż formalnie piastujący pozycję prezesa Politbiura partii bolszewickiej, jak i szefa rządu obieralnego, w ramach wyborów stanowił oś centralną obu organów, co stało w pewnej sprzeczności z ideą kolektywnego zarządzania stanowiącą jedną z podstaw doktryny marksistowskiej. Istotną kwestią pozostaje jednak brak prób podjęcia przez Lenina ingerencji w zespół norm instytucjonalno-państwowych celem poszerzenia i zalegalizowania swych wpływów na pozostałe organy państwowe pozostające pod jego przewodnictwem. Oznacza to więc, iż szeroka władza osobista Lenina opierała się na zalegalizowanych i unormowanych już wcześniej konstrukcjach prawnych, które przywódca podtrzymywał jako istotne elementy organizujące przestrzeń instytucjonalno-polityczną Związku Radzieckiego. Lenin, jak stwierdza Franciszek Anczewicz: „(...) zawsze potrafił (...) metodą przekonywania i perswazji przewycięzać różne mniej lub więcej ortodoksyjne opozycje wewnątrzpartyjne i utrzymać na zewnątrz jedność i zwartość grupy rządzącej. Jego autorytet osobisty był tak wielki, że jego woli, tak jak woli absolutnego monarchy – nikt nawet poważnie nie próbował się przeciwstawić”¹²⁵.

W owym kontekście uwidacznia się element kluczowy dla władzy sprawowanej przez Lenina (oraz jego następcę – Stalina), to znaczy kwestia charyzmy. Lenin stał się jednostką ogniskującą w swych rękach niemalże całość zwierzchniej władzy w ramach struktur partyjno-państwowych w ZSRR pomimo ich kolektywnej natury ustanowionej w konstytucji. Co więcej, owa kolektywność jak również inne zasady związane z normami prawnymi określają-

¹²⁴ A. Ventsel, op. cit., s. 4.

¹²⁵ F. Anczewicz, op. cit., s. 151.

cymi funkcjonowanie owych organów państwowych były przez Lenina przestrzegane – a więc na przykład zjazdy partyjne organizowane były w wyznaczonych terminach. Władza osobista sprawowana przez Lenina oraz związane z nią rozszerzenie faktycznych wpływów przywódcy na resztę instytucji państwowych rozwijały się w ramach przestrzeganych przez niego zasad kolektywnych a nie w opozycji do nich. Bazowały one więc raczej na osobistej charyzmie lidera, sprawiającej, iż jak wskazano w cytacie, podejmowane przez niego decyzje miały charakter wiążący i niejako nie mogły spotkać się ze sprzeciwem czy odmową wyrażonymi przez instytucje czy jednostki mu podwładne mimo, iż zgodnie z oficjalnymi normami prawno-ustrojowymi miały one możliwość prawo wyrazić sprzeciw.

Owa wszechwładza i wszechobecność Lenina, zarówno na gruncie instytucjonalnym (w ramach pełnionych przez niego funkcji) jak i na gruncie doktrynalnym (ze względu na kształtowanie przez niego linii politycznej oraz twórczego rozwijania zasad marksizmu w ciągu lat swych rządów) sprawiły, iż śmierć przywódcy oznaczała także zagrożenie dla jedności partii oraz dla stabilności podstaw, na których zbudowany został radziecki system ustrojowy. Z tego względu po śmierci przywódcy podjęte zostały próby kolegiального zarządu nad krajem w zgodzie z kształtowaną przez niego doktryną, a nawet w pewien sposób w jego imieniu. Owe starania wzmacniały wcześniejsze tendencje do dalszego wywyższenia Lenina jako pierwszego wśród równych, tworząc z jego postaci obiekt kultu poprzez ukazanie go jako wodza, dyktatora, a także jednostkę wskazującą słuszny kurs doktrynalny, który państwo i społeczeństwo powinno obrać¹²⁶.

¹²⁶ Ibidem, s. 153.

Wzmocnienie kultu Lenina nie rugowało jednak potrzeby wyłonienia nowego, rzeczywistego ośrodka władzy. Próba sprawowania kolegiального zarządu w imieniu zmarłego przywódcy podjęta przez członków Politbiura okazała się porażką – zarówno ze względu na brak spójnego programu stworzonego przez Lenina w ciągu 25 lat swych rządów, a także co istotniejsze ze względu na coraz silniejsze starcia wewnątrzpartyjne oraz rozłam frakcyjny spowodowany rywalizacją Józefa Stalina i Lwa Trockiego o miano następcy Lenina. Konflikt pomiędzy Stalinem i Trockim doprowadził do rozłamu w łonie partyjnym przekładający się na konieczność wyboru jednej z dwóch sprzecznych wizji rozwoju państwa, tym samym również, przynosząc koniec próbie kolegiального zarządu w duchu leninizmu na rzecz praktyki jednoosobowego przywództwa. Ostatecznym zwycięzcą owego konfliktu partyjnego stał się Józef Stalin – w praktyce przejmując tym samym pozycję przywódczą, centralną względem reszty instytucji państwowo-politycznych.

Wraz z przejściem władzy przez Stalina rozpoczął się proces kultotwórczy mający za zadanie legitymizowanie zarówno jego samego jako następcę Lenina, ale również w szerszym ujęciu biorący za cel wtórną legitymizację całego systemu radzieckiego.

Owa wtórna legitymizacja systemu doprowadzić miała do politycznej mobilizacji mas społecznych poprzez wykreowanie jednostki uosabiającej siłę oraz możliwości tworzenia nowej, radzieckiej rzeczywistości polityczno-społecznej. W tym sensie kult Stalina nie ogniskował się wyłącznie na nim samym jako pojedynczej osobie, lecz na jego roli w szerszym kontekście politycznym, instytucjonalnym, a nawet ekonomicznym¹²⁷. Stalin przedstawiany

¹²⁷ D. Brandenberger, *Stalin as symbol: a case study of the personality cult and its construction*, [w]: *Stalin: A new history*, red. S. Davies, J. Harris, Cambridge University Press, s. 250.

w propagandowych przekazach jako naturalny następca Lenina stawał się więc jednostką, wokół której jednoczyć się miały masy obywatelskie, a także symbolem ciągle dokonujących się przemian. Stawał się on również duchowym sukcesorem dobytku dziedzictwa ideologicznego Marksa oraz Lenina.

Osadzając kult Stalina w kontekście systemowym, oczywistą staje się chęć podkreślenia ciągłości aksjomatycznej pomiędzy doktrynalną wizją Stalina i Lenina, a nawet między postaciami dwóch przywódców, pomimo dzielących ich różnic.

W celu przejęcia pełni władzy politycznej i kontroli państwo-społecznej kult Stalina rozwijał się poprzez częściowe oparcie i osadzenie go wewnątrz szerszych ram kultu Lenina tym samym skutkujące rozszerzeniem pierwotnego kultu i nadaniem mu charakteru dualistycznego. Stalin bowiem przedstawiany był jako wierny uczeń Lenina, podtrzymujący jego intelektualną spuściznę w doktrynalnej czystości¹²⁸. Zwłaszcza, gdy mowa o tekstach tworzonych przez samego Stalina stawia się on na pozycji pośrednika, osoby przekazującej prawdy leninizmu, nie zaś osoby twórczo jej rozwijającej¹²⁹.

Odmierna sytuacja dotyczy wizerunku Stalina kreowanej przez innych twórców, zwłaszcza kultury propagandowej. W owych wytworach kultury, które nosiły charakter masowy i ujednolicony, postać Stalina przedstawiana jest jako wielki przywódca i nauczyciel, architekt komunizmu i następca Lenina¹³⁰. Przydawana jest mu również rola ojcowska, zaś określeniem podkreślającym rolę Stalina w kontekście wieloetnicznego i wielonarodowego społeczeństwa ZSRR stało się miano „ojca narodów”¹³¹.

¹²⁸ A. Ventsel, op. cit., s. 6.

¹²⁹ Ibidem, s. 8.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ J. Plamper, op. cit., s. 86.

Rozdział III. Specyfika kultu jednostki w Korei Północnej

3.1. Zarys modelu państwa północnokoreańskiego

Rok 1945 ze względu na związany z nim koniec drugiej wojny światowej stanowił moment przełomowy dla równowagi polityczno-społecznej zachwianej w 1939 roku przez agresję niemiecką wymierzoną w państwa Europy. Ostateczna klęska Niemiec oraz organizmów państwowych pozostających z nimi w sojuszu doprowadziła do pierwotnego (względem okresu Zimnej Wojny) podziału świata względem obozu wygranych oraz przegranych, co wiązało się z licznymi implikacjami natury polityczno-administracyjnej. Jednakże, mimo iż centrum teatru wojennego jak i ogniskiem zainteresowania względem przemian post-wojennych pozostawała Europa, zmiany związane z końcem hegemonii państw osi nie ograniczały się jedynie do regionu Transatlantyckiego.

Koniec drugiej wojny światowej oznaczał bowiem także szybkie i drastyczne zmiany w regionie Azji. Były one związane z faktem znalezienia się w obozie przegranych Cesarstwa Japońskiego – państwa, które od początku XX wieku podejmowało czynne działania o charakterze kolonizacyjnym, które sięgnęły zenitu właśnie w okresie lat 30. oraz 40. 1945 rok dla Japonii staje się momentem klęski. Cesarstwo zostaje zmuszone do podpisania aktu kapitulacji oraz przejścia pod okupację amerykańską, co z kolei przekłada się na utratę przez nie statusu imperium kolonialnego. Owa przemiana administracyjno-polityczna oznacza konieczność zrzeczenia się ziem podbitych przez Japonię podczas działań kolonizacyjnych. W ten sposób niepodległość zyskują między innymi tereny Półwyspu Koreańskiego. Wycofanie się sił japońskich

z terenu Półwyspu oznaczać ma autonomię i suwerenność organizmu państwowego, który przez 35 lat znajdował się pod okupacją. Jednakże prawo Koreańczyków do samodzielnego stanowienia o kształcie swej ojczyzny w sferze polityczno-administracyjnej oraz społecznej staje się sprawą nieoczywistą. Tereny Półwyspu stają się bowiem kwestią problematyczną, którą decyduje się rozstrzygnąć społeczność międzynarodowa. Korea, wyzwolona przez siły radzieckie oraz amerykańskie ze względu na fakt rozbicia jej systemu administracyjno-politycznego w ciągu 35 lat okupacji japońskiej uznana została za stosunkowo słabo wykształcony oraz niestabilny organizm państwowy, a więc z tego względu konieczny do objęcia nadzorem. Ów nadzór miał przybrać formę tymczasowej okupacji, mającej finalnie zaowocować pełnym usamodzielnieniem oraz przejściem ku autonomiczności państwa koreańskiego oraz jego obywateli. W tym sensie ustalenia pomyślane Stanami Zjednoczonymi, a Związkiem Socjalistycznym Republik Radzieckich pozostawały zbieżne z Komunikatem Kairskim (1943 rok), który stwierdzał, iż Korea w stosownym czasie stanie się wolna i niepodległa¹³². Jednakże, jak już wspomniano, aż do czasu ustabilizowania sytuacji politycznej, społecznej i administracyjnej tereny Korei podzielone wzdłuż 38 równoleżnika podlegać miały kontroli zewnętrznej w postaci sił amerykańskich (okupujących południe Półwyspu) oraz radzieckich (swym zasięgiem obejmujących tereny na północ od linii demarkacyjnej). Podział ten doprowadza jednak do oddalenia się od siebie dwóch stref okupacyjnych na gruncie ideologiczno-systemowym, jak również pragmatycznym, czyli administracyjnym. Obydwie części Półwyspu rozwijają się bowiem o oparciu o odmienne zręby doktrynalno-insty-

¹³² Cairo Communiqué, https://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryō/01/002_46shoshi.html, dostęp: 05.03.2021.

tucjonalne, kształtując przy tym odmienne rozumienie „państwowości” jako kwestii łączącej owe elementy pragmatyczne (instytucjonalne), jak i ideologiczne (doktrynalne).

Ze względu na konieczność budowania organizmu państwowego Korei niemalże od podstaw ów dystynktywny podział oraz jego silnie normatywne nacechowanie sprawia, iż obydwie terytoria okupowane stają się względem siebie ambiwalentne – nie mogą one stworzyć wewnętrznie spójnego organizmu państwowego. Z tego względu, od 1948 roku należy mówić o dwóch państwach Koreańskich, diametralnie odmiennych względem siebie oraz wzajemnie zdystansowanych wobec zrębów ideologiczno-administracyjnych, na których zostały zbudowane.

Korea Północna, czy też Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna jako państwo silnie satelickie w stosunku do ZSRR stanowi organizm państwowy zbudowany wedle modelu radzieckiego. Oznacza to, iż funkcjonuje ona jako państwo centralnie sterowane, w której przewodnią rolę na gruncie kształtowania sfer polityki wewnętrznej oraz sytuacji instytucjonalno-administracyjnej stanowi Partia Pracy Korei, założona już w 1949 roku¹³³. Należy jednak wskazać, iż całość faktycznej władzy politycznej, instytucjonalnej i administracyjnej a także ostateczny głos w ewentualnych debatach dotyczących kontekstu ideologicznego lub szerzej – doktrynalnego – należy do przywódcy z klanu Kimów.

Ze względu na fakt, iż KRLD od początków swej państwowości pozostawała pod wpływem radzieckim oczywistym staje się niemalże całościowe przejście wzorów radzieckich przez elity polityczne kształtujące wizję nowego państwa Koreańskiego, zwłaszcza na początku podjęcia przezeń działań politycznych na

¹³³ W. J. Dziak, *Korea Północna U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk Collegium Civitas 2009, s. 22.

Północy podczas okresu okupacji radzieckiej. Ze względu na owe radzieckie wpływy oraz chęć przejścia gotowych wzorców sytuacji przejawianą przez samego Kim Il Sunga rzeczywistość instytucjonalno-prawna Korei Północnej budowana była od podstaw na owej kanwie radzieckiej. Stanowi ona tym samym jej wierne odbicie – zauważalne zwłaszcza w kontekście początków północno-koreańskiego kultu jednostki, ale także w szerokorozumianej sferze ram normatywnych, głównie przy wskazaniu na prawa zawarte w konstytucji¹³⁴.

Zgodnie z tekstem konstytucji, ustrój Korei Północnej określa się jako niezależne państwo socjalistyczne, które reprezentuje interesy wszystkich Koreańczyków¹³⁵, zaś organy państwowe stanowiące ramy szkieletu instytucjonalno-administracyjnego bazują na zasadzie centralizmu demokratycznego¹³⁶. Oznacza to, iż w strukturach państwa północnokoreańskiego odnaleźć można szereg instytucji oficjalnie stanowiących podmioty niezależne i kontrolne względem siebie na zasadzie klasycznego trójpodziału władzy. Świadczy o tym rozdział VI ustawy zasadniczej, który poświęcony został określeniu norm funkcjonowania organów państwowych oraz przyznanych im prerogatyw, przy jednoczesnym wskazaniu na obowiązki, które nałożone zostały na poszczególne instytucje.

Pierwszym organem, który określony został jako „najwyższy organ władzy państwowej” stanowi Najwyższe Zgromadzenie Lu-

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Artykuł 1 rozdziału I konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

¹³⁶ Artykuł 6 rozdziału I konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

dowe KRLD¹³⁷. Stanowi ono część mechanizmu legislacyjnego, zaś jej charakter określony może zostać jako jednoizbowy parlament wybierany w wyborach bezpośrednich co 5 lat¹³⁸. Najważniejsze zadania Najwyższego Zgromadzenia Ludowego ogniskują się na:

- wprowadzaniu poprawek bądź zmian w konstytucji oraz w normach prawnych niższego szczebla,
- kształtowaniu podstawowych zasad polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa,
- deliberacji i akceptacji kwestii związanych z budżetem państwa oraz planem ekonomicznym przy jednoczesnym monitorowaniu ich implementacji,
- podejmowaniu decyzji odnoszących się do ratyfikacji bądź nulifikacji traktatów przedstawianych Zgromadzeniu,
- wyborze lub odwołaniu przewodniczącego Prezydium Najwyższego Zgromadzenia Ludowego (które może sprawować władzę legislacyjną w okresie nieobradowania Najwyższego Zgromadzenia Ludowego)¹³⁹.

Dodatkowo Najwyższe Zgromadzenie Ludowe posiada prerogatywy umożliwiające wyznaczenie bądź usunięcie z urzędu zarówno Prezydenta Sądu Centralnego jak i Prokuratora Generalnego Centralnego Urzędu Prokuratorów Publicznych¹⁴⁰. Tym samym Najwyższe Zgromadzenie Ludowe posiada zarówno przywileje

¹³⁷ Artykuł 87 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

¹³⁸ *Democratic people's Republic of Korea, Choe Go In Min Hoe Ui (Supreme People's Assembly)*, http://archive.ipu.org/parline/reports/2085_A.htm, dostęp: 06.03.2021.

¹³⁹ Sekcja 1 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

¹⁴⁰ Artykuł 11 i 12, sekcji 1 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

stanowienia praw, jak również ich ewaluacji przy jednoczesnym zapewnieniu owemu organowi konstytucyjnych prerogatyw kontrolnych względem innych organów państwowych, zarówno egzekutywy jak i judykatywy.

Należy jednak podkreślić pozorność i fasadowość praw, które przyznane zostały Najwyższemu Zgromadzeniu Ludowemu, o czym świadczy fakt, iż nie inicjuje ono procesu legislacyjnego w oderwaniu od instytucji egzekutywy oraz organów partyjnych. W ciągu swego funkcjonowania żaden z przedłożonych mu projektów ustaw nie został przezeń zmieniony bądź odrzucony¹⁴¹.

Drugim najważniejszym po Najwyższym Zgromadzeniu Ludowym organem władzy państwowej zgodnie z założeniami konstytucji pozostaje wspomniane Prezydium Najwyższego Zgromadzenia Ludowego, na które składa się Prezydent Prezydium, Wiceprezydenci, Sekretarz oraz regularni członkowie. Okres sprawowania urzędu przez Prezydium tak jak w przypadku Najwyższego Zgromadzenia Ludowego wynosi pięć lat, jednakże sprawuje ono urząd do czasu wyboru nowego Prezydium, nawet w sytuacji, gdy oznacza to przedłużenie kadencji „starego” składu Prezydium względem kadencji Najwyższego Zgromadzenia Ludowego¹⁴².

Do licznych zadań postawionych przed Prezydium Najwyższego Zgromadzenia Ludowego należy między innymi:

- zwoływanie sesji Najwyższego Zgromadzenia Ludowego,
- podjęcie obrad i przyjęcie nowych projektów ustaw i rozporządzeń oraz zmian i uzupełnień do obowiązujących przepisów ustawowych i wykonawczych, które zostały podniesione w od-

¹⁴¹ V. D. Cha, B. Y. Hwang, *Government and Politics*, w: *North Korea: a country study*, R. L. Worden (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu 2008, s. 198.

¹⁴² Artykuł 115 sekcji 4 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

stępach czasu między sesjami Najwyższego Zgromadzenia Ludowego,

- interpretacja konstytucji, jak również praw i regulacji niższego rzędu,
- piecza nad przestrzeganiem prawa przez organy państwowe i podjęcie odpowiednich działań w sytuacji odejścia przezeń od ustalonych praktyk,
- przeprowadzenie wyborów deputowanych do Najwyższego Zgromadzenia Ludowego oraz wyborów deputowanych do lokalnych Zgromadzeń Ludowych¹⁴³.

Oprócz wyżej wymienionych, Prezydium, podobnie jak w przypadku prerogatyw Najwyższego Zgromadzenia Ludowego, posiada prawa związane ze sferą polityki zagranicznej, a dokładniej stosunkami międzynarodowymi Korei Północnej. Posiada ono prawo do wyrażenia aprobaty lub nullifikacji traktatów zawartych z innymi państwami, jak również podjęcia decyzji o wyznaczeniu na urząd bądź usunięciu z niego określonego reprezentanta dyplomatycznego KRLD w danym kraju¹⁴⁴. Prezydium może także podejmować decyzje związane z działaniem Sądu Centralnego polegające na wyborze sędziów oraz asesorów ludowych należących do owego organu judykatywy.

Prezydium stanowi więc organ ściśle współpracujący z Najwyższym Zgromadzeniem Ludowych, posiadłszy prawa i obowiązki o charakterze zbliżonym do tych, które wykorzystuje parlament. Stanowi ono jednak ciało bardziej przewodnie względem Najwyższego Zgromadzenia Ludowego. Jednakże, tak jak w przypadku samego Najwyższego Zgromadzenia Ludowego również

¹⁴³ Artykuł 116 sekcji 4 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

¹⁴⁴ Artykuł 14 i 15 sekcji 4 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

rozpatrując prerogatywy i obowiązki jego Prezydium istotną kwestią pozostaje zależność owego organu od instytucji politycznych i organów partyjnych, które *de facto* stanowią najważniejszy czynnik kształtujący politykę wewnętrzną i zagraniczną Korei Północnej.

Kluczowym organem sieci instytucjonalnej Korei Północnej pozostaje Komisja do Spraw Państwowych. We wcześniejszych wersjach konstytucji (jeszcze w wersji wzbogaconej o poprawki z 1998 roku) funkcjonowała ona jako Komisja Obrony Narodowej, zaś jej przemianowanie przyniosła wersja konstytucji przyjęta w 2016 roku¹⁴⁵.

Zgodnie z artykułem 106 sekcji 3 rozdziału VI konstytucji Komisja do Spraw Państwowych stanowi Komisja do Spraw Państwowych najwyższy organ władzy państwowej zajmujący się szerokorozumianą polityką. W jej skład wchodzi Przewodniczący, Wiceprzewodniczący oraz regularni członkowie, zaś okres ich kadencji jest tożsamy z okresem urzędowania Najwyższego Zgromadzenia Ludowego (5 lat). Komisja do Spraw Państwowych działa poprzez wydawanie decyzji oraz dyrektyw, odpowiadając przy tym przed Najwyższym Zgromadzeniem Ludowym¹⁴⁶.

Zgodnie z artykułem 109 konstytucji Komisja do Spraw Państwowych posiada obowiązki oraz prerogatywy zakładające:

- dyskusje oraz podejmowanie decyzji dotyczących istotnych polityk państwa (obejmujących również kwestie obronności),
- sprawowanie nadzoru nad wykonywaniem poleceń Przewodniczącego Komisji do Spraw Państwowych Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej oraz wykonaniem decyzji i dy-

¹⁴⁵ Konstytucja Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej z 1998 roku oraz konstytucja Republiki Ludowo-Demokratycznej z 2016 roku.

¹⁴⁶ Artykuły 110 i 111 sekcji 3 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

rektyw Komisji do Spraw Państwowych oraz podjęcia działań w celu ich implementacji,

- prawo do uchylenia decyzji i dyrektyw organów państwowych pozostających w sprzeczności z poleceniami Przewodniczącego Komisji do Spraw Państwowych Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej oraz decyzjami i dyrektywami Komisji do Spraw Państwowych.

Wskazać należy fakt istotności postaci Przewodniczącego Komisji do Spraw Państwowych KRLD. Ów fakt wiąże się z tym, iż jest to funkcja sprawowana przez najwyższego przywódcę Korei Północnej¹⁴⁷ należącego do dynastii Kim. Zgodnie z artykułem 101 kadencja Przewodniczącego wynosi 5 lat, jest więc wspólna okresowi funkcjonowania Najwyższego Zgromadzenia Ludowego.

Prawa oraz obowiązki Przewodniczącego Komisji do Spraw Państwowych określone zostały kolejno w artykułach 102 oraz 103 konstytucji, zaś ich rozdział względem dwóch artykułów związany jest z odmiennym charakterem przyznanych mu konstytucyjnie kompetencji. Artykuł 102 dotyczy kwestii militarnych, zaś 103 odnosi się do prerogatyw cywilnych przyznanych Przewodniczącemu.

Zgodnie z tekstem artykułu 102: „Przewodniczący Komisji Spraw Państwowych Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej jest najwyższym dowódcą całych sił zbrojnych Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej oraz dowodzi i kieruje wszystkimi siłami zbrojnymi tego państwa”. Zaś artykuł 103 określając sferę cywilną wskazuje na następujące prawa i obowiązki nałożone na Przewodniczącego Komisji:

- sterowanie całokształtem spraw państwa,

¹⁴⁷ Artykuł 100 sekcji 2 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

- osobiste kierowanie pracą Komisji do Spraw Państwowych,
- wyznaczanie bądź usuwanie ze stanowisk kluczowych kadr państwowych,
- ratyfikacja bądź unieważnienie głównych i wysoce istotnych traktatów zawartych z państwami zagranicy,
- możliwość skorzystania z prawa do szczególnego ulaskawienia,
- ogłoszenia stanu wyjątkowego, stanu wojny oraz stanu mobilizacji krajowej,
- organizacja oraz przywództwo w ramach Komitetu Obrony Narodowej zwoływanego na czas wojny.

Pomimo iż zgodnie z artykułem 105 Przewodniczący Komisji do Spraw Państwowych odpowiada przed Najwyższym Zgromadzeniem Ludowym, oczywistym pozostaje fakt fasadowości owego zapisu oraz jego nieprzystawalności do rzeczywistego modelu funkcjonowania polityczno-administracyjnego Korei Północnej, w którym postacią centralną i obdarzoną największą władzą pozostaje przywódca pełniący funkcję Przewodniczącego.

W rzeczywistości przewodnią rolę w ramach struktur instytucjonalno-politycznych państwa północnokoreańskiego odgrywa Partia Pracy Korei (PPK), swymi korzeniami sięgająca jeszcze czasów okupacji radzieckiej. Od momentu swego założenia w drugiej połowie lat 40. PPK pozostaje niezmiennie u sterów władzy, kształtując realia zarówno sfery doktrynalnej oraz decydując o codziennej rzeczywistości administracyjnej, politycznej i społecznej obserwowalnej w Korei Północnej. Aż do swej śmierci w 1994 roku funkcję sekretarza generalnego, a więc lidera partii, pełnił Kim Il Sung – następnie owa funkcja przechodziła kolejno na jego syna oraz wnuka, stając się tym samym jednym z elementów wzmacniających charakter dynastyczności rządów reżimu rodziny Kim.

Jak już zostało wspomniane, PPK stanowi centrum decyzyjno-polityczne kraju, co przekłada się na jej rozbudowaną konstrukcję oraz specjalną pozycję w ramach struktur państwowych, sygnalizowaną już w preambule konstytucji KRLD. Zgodnie z tekstem ustawy zasadniczej Partia Pracy Korei stanowić ma przewodnika ludu w jego dążeniu ku podtrzymaniu na piedestale ideologii i osiągnięć Kim Il Sunga oraz Kim Jong Ila, przy jednoczesnym zapewnieniu trwałości ideologii *juche* budującej obraz ideologiczno-doktrynalny KRLD¹⁴⁸.

Rozpatrując wagę, jaką przydano PPK poprzez potwierdzenie i legitymizację jej zwierzchnictwa względem ludu, a więc do pewnego stopnia także oficjalnie demokratycznym instytucjom państwowym, naturalną konsekwencją wydaje się być wszechobecność oraz wszechwładza dzierzona przez owo ugrupowanie zarówno w sferze publicznej jak i w prywatnym życiu obywateli Korei Północnej.

PPK określić można jako organizm totalny – posiada ona bowiem szereg instytucji wewnętrznych organizujących sfery polityczne, doktrynalne, administracyjne oraz prywatne co przekłada się na jej rozbudowaną i skomplikowaną naturę. Ów fakt oznacza również, że PPK określić można jako organizację w pewien sposób wtórną względem instytucji konstytucyjnych, ze względu na fakt powielania się pewnych struktur oraz nakładania się kompetencji instytucji państwowych oraz organów partyjnych na pewnych obszarach polityki publicznej.

Zdaniem Nicolasa Levy'ego „najważniejszą instytucją polityczną oraz najważniejszym organem decyzyjnym w Korei Pół-

¹⁴⁸ Preambuła konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

nocnej”¹⁴⁹ pozostaje Komitet Centralny PPK (KC PPK). Jego członkowie wybierani są w drodze wyborów zwoływanych podczas kongresów partii, jednakże tak jak w przypadku konstytucyjnych struktur instytucjonalnych mają one charakter fasadowy. Członkowie KC są bowiem wybierani przez przywódcę oraz ściśle mu grono współpracowników¹⁵⁰. Nieznana jest dokładna liczba członków KC, jednakże szacuje się, iż należeć może do niego około 130–140 osób¹⁵¹.

W okresach gdy kongres partii nie utrzymuje czynnych sesji, KC PPK odgrywa rolę oficjalnego przedstawiciela partii. Jego zjazdy powinny odbywać się co pół roku, zaś do przynależnych mu obowiązków zalicza się wybór sekretarza generalnego (jak już wspomniano urząd zarezerwowany dla przedstawicieli dynastii Kim), członków Biura Politycznego oraz jego Prezydium¹⁵². Innymi organami znajdującymi się w stosunku podległości hierarchii instytucjonalnej względem KC PPK są: Sekretariat PPK, Komisja Kontrolna KC PPK oraz KC Departamentu Organizacyjnego PPK¹⁵³. Komisja Kontrolna odpowiada za sfery dyscypliny partyjnej – głównie poprzez nadzór i śledztwa względem członków partii podejrzewanych o łamanie zasad PPK lub pozostających w sprzeczności z kierownictwem partyjnym bądź linią partyjną¹⁵⁴. Do zadań Sekretariatu należy zaś nadzór nad istotnymi kwestiami administracyjnymi w łonie partyjnym oraz implementacja decyzji

¹⁴⁹ N. Levy, *System polityczny Korei Północnej Aspekty kulturowe*, Warszawa: Polska Akademia Nauk Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Centrum Badań nad Konfucjanizmem Współczesnym 2013, s. 66.

¹⁵⁰ V. D. Cha, B. Y. Hwang, op. cit., s. 191.

¹⁵¹ N. Levy, op. cit., s. 66.

¹⁵² V. D. Cha, B. Y. Hwang, op. cit., s. 191.

¹⁵³ N. Levy, op. cit., s. 66–67.

¹⁵⁴ V. D. Cha, B. Y. Hwang, op. cit., s. 191.

natury administracyjnej, podległe względem niego pozostają departamenty partii¹⁵⁵.

Departamenty, których liczba zależnie od źródeł określana jest jako 21 lub 25 stanowią pioniry organizacyjne ogniskujące się na zarządzaniu pewnym wycinkiem rzeczywistości politycznej, wojskowej lub ekonomicznej KRLD. Ich mnogość wskazuje na fakt szczegółowej kontroli partyjnej nad wszelkimi aspektami życia publicznego i prywatnego obywateli oraz na wskazaną wcześniej dualność systemu zarządu i kontroli administracyjnej dającej zaobserwować się na Północy Półwyspu. W strukturach partii odnaleźć więc można między innymi Departament Obrony Cywilnej, Departament Edukacji, Departament Spraw Międzynarodowych, jak również Departament Historii Państwowej. Najważniejszymi wydziałami pozostają jednak Departament Organizacji i Przywództwa oraz Departament Propagandy i Agitacji¹⁵⁶.

Dwa ostatnie wymienione powyżej departamenty funkcjonują bowiem w ścisłych relacjach z innymi istotnymi ośrodkami politycznymi, zarówno wojskowymi jak i cywilnymi. Departament Organizacji i Przywództwa w ramach swego funkcjonowania kontroluje kwestie związane z siedzibą partii, jak również z elementami organizacyjnymi o charakterze administracyjno-wojskowym ze względu na powiązania z Biurem Politycznym Ministerstwa Koreańskiej Armii Ludowej oraz Wyższą Szkołą Kadr PPK. Sprawuje on także pieczę nad innymi departamentami, z tego względu ryzykować można stwierdzeniem, iż cechuje go charakter przewodni i kontrolny względem podobnych mu struktur. Do prerogatyw Departamentu Organizacji i Przywództwa należy także

¹⁵⁵ V. D. Cha, B. Y. Hwang, op. cit., s. 191; N. Levy, op. cit., s. 67.

¹⁵⁶ N. Levy, op. cit., s. 72–73.

sprawowanie kontroli nad członkami KC – a dokładniej kwestie dotyczące ich awansu, degradacji lub usunięcia z łona partyjnego¹⁵⁷.

Aktywność owego departamentu ogniskuje się więc na działaniach skierowanych wewnątrz. Kwestie kontrolne za które odpowiada dotyczą raczej struktur partyjnych, w szczególności dotycząc członków partii oraz prawidłowego funkcjonowania PPK.

Odmienny charakter działań cechuje Departament Propagandy i Agitacji PPK, którego głównym zadaniem pozostaje indoktrynacja oraz dogłębna edukacja ideologiczna obywateli KRLD. Departament Propagandy i Agitacji charakteryzuje się działaniem „na zewnątrz”. Celuje on więc w krzewienie i umacnianie wśród obywateli zasad doktryny reżimu – to znaczy socjalizacji w duchu kimirsensowskiej idei *juche*, podtrzymywania wiary w kult jednostki, którym otoczeni zostali przywódcy jak również szerzej rozumiana rodzina Kim, a także lansowanie nowych kampanii ideologicznych¹⁵⁸. W ramach pełniejszego i skuteczniejszego przeniknięcia do świadomości Koreańczyków celem dokonania przez nich wtórnej internalizacji norm i zasad reżimu służy współpraca pomiędzy Departamentem Propagandy i Agitacji PPK, a Ministerstwem Kultury tak, by każda sfera życia w Korei Północnej, zarówno publiczna jak i prywatna, pozostawała pod ścisłym nadzorem partii. Związanie elementów propagandowych z kulturą stanowi sposób na zdobycie bardziej subtelnego wpływu na obywateli. Dla jednostki oznacza ono również brak możliwości ucieczki od linii politycznej oraz doktryny przenikającej życie publiczne ze względu na fakt kontrolowania przezeń także sfery prywatnej. Tym samym, poprzez wszechobecność partii oraz siłę jej wpływów w obu sferach życia granica między nimi zostaje za-

¹⁵⁷ Ibidem, s. 74–75.

¹⁵⁸ Ibidem, s. 76.

tarta, tak, iż realia Północnokoreańskie nie pozwalają na dokonanie czytelnej dystynkcji pomiędzy tym, co publiczne, a tym co prywatne.

Brak możliwości dokonania czytelnej dystynkcji pomiędzy sferami państwowymi (a więc w swej naturze publicznymi), a sferami prywatnymi (związanymi z kwestią indywidualnych wyborów jednostek co do wyborów ideowych składających się na kształtowaną przezeń wizję „dobrego życia”) stanowi dobitny argument potwierdzający naturę ustroju KRLD. Mimo iż oficjalnie, zgodnie z literą konstytucji stanowić ma ona republikę socjalistyczną, w swym funkcjonowaniu opierającą się o przejrzyste struktury normatywne (takie jak właśnie konstytucja) oraz posiadająca formalnie niezależne, lecz wzajemnie kontrolujące się organy administracyjno-instytucjonalne bazujące na zasadzie demokratycznego podziału władzy to rzeczywiste funkcjonowanie państwa sprawia, iż Koreę Północną zakwalifikować należy jako państwo dyktatury totalitarnej.

Jednakże pozorny demokratyzm, czy też socjalistyczny duch równości i sprawiedliwości, na którym bazować miały państwa za swą ideę obierające marksizm-leninizm, najlepiej dostrzegalny jest w kontekście praw obywatelskich ustanowionych zarówno przez konstytucję jak również przez szereg dokumentów odrębnych względem konstytucji, lecz stanowiących przełomowe dla tradycyjnego, post-feudalnego społeczeństwa akty prawne.

Na rozdział V konstytucji zatytułowany „Fundamentalne prawa i obowiązki obywatela” składają się szczegółowo określone swobody oraz zobowiązania nałożone na jednostki funkcjonujące w realiach reżimu Północnokoreańskiego. Swobody obywatelskie przyznawane na mocy ustawy zasadniczej przypominają standardowy zakres praw, którymi cieszyć mogą się jednostki funkcjonujące w reżimach o charakterze nieopresyjnym. Wymienić więc

można artykuł 64, zgodnie z którym państwo gwarantuje prawdziwie demokratyczne prawa i wolności, przy równoczesnym zapewnieniu dobrobytu materialnego i kulturalnego jego obywatelom zaznaczając przy tym, iż wszelkie prawa obywatelskie zostają wzmocnione przez rozwój i konsolidację systemu socjalistycznego¹⁵⁹. Dodatkowo, wszystkim obywatelom przyznaje się prawo wyborcze zarówno o charakterze czynnym jak i biernym, istnieje możliwość podejmowania przez nich aktywności o charakterze związkowym i demonstracyjnym. Za część wolności obywatelskich uznaje się ponadto wolność wyznania i słowa, prawo do pracy oraz samodzielnego wyboru zawodu przy jednoczesnym zapewnieniu o godziwej wypłacie stanowiącej odbicie jakości i ilości wykonanych zadań. Oprócz prawa do pracy zapewniona zostaje możliwość odpoczynku oraz prawo do relaksu poprzez ustalenie wymiaru godzin pracy, możliwość skorzystania z płatnych urlopów oraz funkcjonowanie wczasów pracowniczych opłacanych przez państwo. Państwo poprzez tekst konstytucji zobowiązuje się również do świadczenia usług edukacyjnych oraz zdrowotnych w charakterze nieodpłatnym, przez co również dostępnych wszystkim obywatelom na zasadzie równorzędnego traktowania i równego dostępu do dóbr publicznych.

Kwestii równości stanowiącej jeden z filarów i przewodnich wyznaczników nowoczesnych państw budowanych w oparciu o doktrynę socjalizmu poświęcono wiele uwagi, zwłaszcza w kontekście równości płci. Owo konstytucyjne zrównanie praw mężczyzn i kobiet wskazywało na głębokie przemiany społeczne mające zająć zarówno w sferze prywatnej jak i publicznej na skutek zmian ustrojowych, to znaczy przejścia od feudalizmu konfucjań-

¹⁵⁹ Artykuł 63 rozdziału V konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

skiego państwa Joseon do socjalizmu Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Kobiety, zgodnie z artykułem 77 rozdziału V, uznane zostały za pełnoprawnych obywateli o statusie polityczno-prawnym tożsamym z pozycją przyznaną mężczyznom. Obdarzone zostały one również specjalną opieką państwa w sytuacji, gdy oprócz pełnienia funkcji publicznych (jako pracownice lub członkinie organizacji rewolucyjno-obywatelskich) stają się matkami i opiekunkami ogniska domowego. Z tego względu matkom kilkorga dzieci przyznane zostały ulgi w postaci urlopów macierzyńskich, zaś w momencie powrotu do zawodu ilość godzin koniecznych do przepracowania w ramach etatu zostaje zmniejszona. Państwo oprócz powyższych ulg zobowiązuje się także do zapewnienia świadczeń w postaci dostępu do szpitali, przedszkoli i żłobków, tak by kobiety były w stanie w pełni odgrywać należną im rolę w społeczeństwie. Przed kobietami postawiono więc role rewolucyjno-publiczne poprzez poszerzenie (a wręcz pełną konstrukcję) ich statusu społecznego w sferze politycznej i obywatelskiej, przy jednoczesnym umożliwieniu połączenia ich ze sferą tradycyjnie im zarezerwowaną, to znaczy z macierzyństwem i tworzeniem domu rodzinnego.

Ze względu na ów dualistyczny charakter ról kobiet w społeczeństwie wysuwać można tezę, iż postać kobiety traktować można jako model „nowego obywatela” tworzonoego przez reżim północnokoreański. Tworząc ową kompleksową postać poprzez połączenie nowych wzorców pożądaných przez system obywateli wykazujących się działalnością rewolucyjną i czynnie uczestniczących w życiu nowej ojczyzny, dzięki przyznanym im prawom równocześnie wykorzystane zostały także utarte w ramach zbiorowości feudalne wartości i archetypy postaci składające na barki kobiet obowiązki wychowawcze i domowe. Z tego względu kobieta stanowiła postać „nową” – uosabiającą socjalistyczne wartości

równości i patriotycznego zaangażowania, jak również te o charakterze tradycyjnym, nadal silnie ogniskując je w ramach sztywnej struktury rodzinnej i społecznej, dzielącej sfery życia na ambiwalentne względem siebie kręgi publiczne i prywatne, bazujące na przywilejach bądź ich braku. Tym samym, dualizm postaci idealnej obywatelki, kształtowany przez reżim wskazywać może na całość dynamiki ideologicznej zauważalnej w KRLD.

Sfera doktrynalna bazuje bowiem na płynnych przejściach między sprawdzonymi i utartymi zwyczajami swymi korzeniami sięgającymi feudalnego państwa Joseon, z drugiej strony silnie promując nową, kulturowo obcą doktrynę marksizmu-leninizmu narzuconą społeczeństwu Korei Północnej podczas okupacji radzieckiej. Owa mieszanka ideologiczna stanowiła doktrynę silnie wyróżniającą KRLD na arenie państw satelickich Związku Radzieckiego, czy też ogółem organów zaliczanych do kręgu socjalizmu. Połączenie głęboko zinternalizowanych przez społeczeństwo w ciągu wieków norm tradycji konfucjańskiej z radziecką ideologią marksizmu-leninizmu o specyfice stalinowskiej stanowi podstawę funkcjonowania reżimu dynastii Kim. Jest ono również elementem dystynktywnym dla komunizmu koreańskiego, nadając mu charakterystyczny rys i tym samym tworząc jego autorskie rozwinięcie –ideologię *juche* stworzoną przez Kim Il Sunga.

Jej celem było powolne przejście od pełnej polityczno-gospodarczej zależności Korei Północnej względem Związku Radzieckiego, jak również Chińskiej Republiki Ludowej do gospodarczej autarkii i polityczno-ideologicznej autonomii reżimu północnokoreańskiego. Zgodnie z Waldemarem Dziakiem pierwsze użycie terminu *juche* przypada na 1955 rok, zaś pada ono podczas przemowy Kim Il Sunga ogniskującej się na problemach dogmatyzmu i formalizmu, względem których należało podjąć działania za cel

biorące ich minimalizację przy jednoczesnej implementacji *juche* jako części doktryny ideologicznej¹⁶⁰.

Sama idea *juche*, od połowy lat 50. stanowiąca filar doktrynalny oraz bazę ideologiczną, na której przez kolejne 70 lat budowany miał być zespół instytucjonalno-administracyjny Korei Północnej, składała się z 4 dystynktywnych zasad, które odnosiły się do danego aspektu życia polityczno-ekonomicznego, tak by stworzyć całościową wizję kraju niezależnego i samodzielnego, którego mieszkańcy doświadczeni przez historyczne perturbacje okupacji finalnie cieszyć mogą się dobrobytem i wolnością.

Na owe elementy tworzące spójną ramę doktrynalną ideologii *juche* składają się:

- 1) „samodzielność w ideologii – odrzucanie obcych wzorców ideologicznych nieuwzględniających specyfiki, możliwości, tradycji, przeszłości historycznej, aspiracji i dążeń mieszkańców Korei Północnej;
- 2) niezależność w polityce – nieuleganie naciskom politycznym i ingerencjom z zewnątrz, które prowadzą do stopniowej utraty suwerenności, ale prowadzenie własnej niezależnej polityki w kontaktach międzynarodowych;
- 3) samodzielność ekonomiczna – niezależnianie się gospodarcze od innych państw i organizacji, bo prowadzi to do utraty suwerenności politycznej, ale twórcze rozwijanie gospodarczych zdolności własnego narodu przy równoprawnej wymianie handlowej ze światem;
- 4) samoobrona własnego kraju – obrony nie można powierzać innym, gdyż prowadzi to do utraty własnej suwerenności, trzeba posiadać własny samodzielny przemysł obronny opar-

¹⁶⁰ W. J. Dziak, op. cit., s. 13.

ty na własnej myśli technicznej, surowcach i mocach wytwórczych, oraz ogólnonarodowy system obrony”¹⁶¹.

Warto zwrócić uwagę, iż suwerenność podkreślana w kimirsenowskiej ideologii przybiera charakter dążeń dotyczących realnego funkcjonowania KRLD jako państwa osadzonego w sprecyzowanych okolicznościach czasu i przestrzeni, to znaczy państwa o silnych związkach z ZSRR, lecz również o głębokim historycznym związku z Chinami – a więc państwami, między którymi rozpoczyna się rywalizacja o wpływy w świecie komunistycznym. Dodatkowo, oprócz próby unormowania kwestii autonomii państwowej w sferach bardziej przyziemnych (takich jak kwestie obronności czy ekonomii) punkt pierwszy jak i drugi ogniskują się na kwestiach związanych ze sferą ideową Korei Północnej poruszając kwestie wysoce istotne dla reżimu, jak i jego przywódcy czyli samodzielność w ideologii oraz niezależność w polityce. W owym kontekście wysoce istotnym przy próbie ich rozważenia staje się fakt przemian ideologicznych zauważalnych w Związku Radzieckim po roku 1953, a więc w okresie destalinizacji rozpoczętej przez Tajny Referat wygłoszony przez Nikitę Chruszczowa. Ów referat stanowił punkt zwrotny dla dynamiki współpracy ZSRR z Koreą Północną, ale również z wieloma innymi krajami bloku radzieckiego doprowadzając do jego rozprzężenia. Kraje socjalizmu podzieliły się bowiem między ośrodki wspierające kierunek obrany przez kierownictwo radzieckie oraz grupę, która ową linię uważała za rewizjonizm.

Referat Chruszczowa i konsekwentny atak na stalinowski kult jednostki stanowił wielkie niebezpieczeństwo dla stabilności politycznej reżimu północnokoreańskiego. Pozycja Kim Il Sunga jako

¹⁶¹ M. Wojnarowski, *Idea dżucze: oficjalna ideologia Korei Północnej*, artykuł internetowy znajdujący się w zbiorach Autorki pracy (data ostatniego dostępu internetowego: 3.01.2019).

lidera legitymizowana była bowiem przez jego namaszczenie przywódcze dokonane przez Józefa Stalina. Krytyka kierowana pod adresem zmarłego godziła więc zarówno pośrednio, jak i bezpośrednio, w postaci związane z nim poprzez podważenie ich istotności na arenie międzynarodowej oraz stawiając znak zapytania nad ich dalszą polityczną egzystencją w samym środowisku komunistów. Z tego względu próba usamodzielnienia się, zarówno ideologicznie jak i realnie, względem świata socjalistycznego (ze szczególnym uwzględnieniem ZSRR) stanowi racjonalne i przemyślane pod względem strategicznym posunięcie. Stworzenie własnej ideologii, mającej stanowić udoskonalenie teorii marksistowsko-leninowskiej stanowi zarówno sposób na podniesienie rangi własnego kraju na arenie doktrynalno-ideologicznej, na którą składały się kraje socjalizmu realnego, ale również może wskazywać na lekceważący stosunek Kim Il Sunga względem myśli radzieckiej. Udoskonalenie, czy twórcze rozwinięcie wskazuje bowiem na niedostateczność lub ubogość intelektualną doktryny praktykowanej w ZSRR.

3.2. Kult jednostki a funkcjonowanie organizmu państwa

3.2.1. Styl przywództwa Kim Il Sunga

Model sprawowania władzy obierany przez danego przywódcę stanowi element zależny od wielu czynników – nie jest więc kwestią podlegającą jedynie wyborom przywódcy, który władzę ma sprawować. Innymi słowy, władza przywódcy, nawet w systemach o charakterze autorytarnym czy totalitarnym determinowana jest przez czynniki zewnętrzne względem niego. Owe czynniki posiadają charakter instytucjonalny oraz kulturowy, wpływają przy tym na

sposób sprawowania władzy w odrębnych względem siebie kontekstach. Instytucjonalne uwarunkowania przywództwa politycznego są ściśle związane z modelem ustrojowym rozpatrywanego państwa, są one więc w pewien sposób wtórne względem samego przywódcy oraz całego aparatu władzy i kontroli implementowanych w państwie. Zależnie bowiem od modelu, który został obrany jako zręb państwowotwórczy sposób działania przywódcy oraz systemu władzy będą zależne i ukształtowane w duchu owego pierwotnego modelu. Oznacza to więc, iż władza sprawowana przez Kim Il Sunga zarówno potwierdziła i legitymizowała system polityczny istniejący na Północy Półwyspu, lecz również działała w jego ramach. Pomimo naturalnie obserwowanych udoskonień oraz przemian wprowadzanych przez Kim'a w trakcie jego rządów bazą dla nich pozostawał radziecki szkielet ideologiczny implementowany jako część systemu stabilizującego nowy organizm państwowy oraz służący za element umożliwiający przejęcie wpływów przez Rosjan na nowopozyskanym obszarze wpływów.

Innym równie istotnym czynnikiem głęboko kształtującym styl przywództwa Kim Il Sunga poprzez nadanie mu rysu charakterystycznego dla komunizmu północnokoreańskiego jest warstwa kulturowa – składająca się na szeroko rozumiane kulturowe aspekty przywództwa oraz związana z kulturową teorią przywództwa politycznego. Jest ona istotna ze względu na fakt determinowania postaw zauważalnych wśród społeczeństwa pozostającego pod kontrolą przywódcy oraz reprezentowanego przezeń aparatu władzy. Dodatkowo stanowi ona element pierwotny względem ewoluującego systemu politycznego, na którym zbudowany został może dany model polityczny jako baza nadająca kształt i kierującą dynamikę wszelkiej nadbudowy politycznej i doktrynalnej. W tym kontekście bazę dla specyficznego charakteru komunizmu północnokoreańskiego oraz podstawę umożliwiającą twórczą

przebudowę doktryny komunistycznej dokonaną przez Kim Il Sunga stanowi dziedzictwo historyczne w postaci konfucjanizmu, przez setki lat kształtującego model administracyjno-polityczny ziem Półwyspu oraz determinującego pożądane wzorce zachowań międzyludzkich w sferze społecznej, jak również wpływające na koncept praw i obowiązków jednostki.

Zgodnie z koncepcją Aarona Wildavsky'ego za ukształtowanie się danego rodzaju przywództwa odpowiadają dwa czynniki o charakterze kulturowym, które dotyczą istoty właściwej rozpatrywanemu społeczeństwu. Owe czynniki określone zostały jako siła identyfikacji z grupą wykazywana przez jednostki funkcjonujące w ramach szerszej wspólnoty oraz liczba norm, które owej jednostce narzuca dana wspólnota. Po rozpatrzeniu natężenia owych cech następnie społeczeństwa uszeregować można względem typologii zakładającej istnienie czterech podstawowych modeli kultur politycznych:

- 1) kultury kolektywizmu,
- 2) kultury egalitaryzmu,
- 3) kultury indywidualizmu,
- 4) kultury autorytaryzmu¹⁶².

Wildavsky rozszerza je jednak także o warianty, stanowiące modele zawierające w sobie przenikające się elementy modeli podstawowych. Wśród nich wymieniony zostaje między innymi totalitaryzm – stanowiący połączenie modelu autorytarnego z modelem kolektywnym¹⁶³.

Zgodnie z powyższą typologią państwo północnokoreańskie należy do totalitaryzmu. Ze względu na fakt głębokiego i długotrwałego zinternalizowania zasad doktryny konfucjańskiej dla spo-

¹⁶² P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne Teoria i praktyka*, Warszawa: Difin 2011, s. 243.

¹⁶³ Ibidem.

łeczeństwa północnokoreańskiego naturalny sposób prowadzenia życia społecznego stanowił kolektywizm oraz wywyższenie wspólnoty ponad jednostkę. Dodatkowo ze względu na autorytarny charakter rządów sprawowanych przez konfucjańskich władców również rozwój doktryny państwa w oparciu o zasady silnych rządów sprawowanych przez jednostki nie stanowił elementu obcego, czy koniecznego do silnego narzucenia podczas okresu transformacji politycznej obserwowanej po 1945 roku na ziemiach Północy. Z tego względu kulturowe dziedzictwo konfucjanizmu stanowić mogło warunek wstępny oraz silną przesłankę względem dynamiki dalszego rozwoju politycznego Korei Północnej, stając przy tym swego rodzaju nieświadomym mechanizmem ułatwiający akceptację dramatycznych i kompleksowych zmian dotyczących społeczeństwa koreańskiego po jego wyzwoleniu spod okupacji japońskiej. Styl rządów Kim Il Sunga, mimo iż osadzony w nowych ramach doktrynalnych ideologii komunistycznej (nie cieszącej się wielką popularnością wśród mas społecznych i znaną raczej działaczom podziemia politycznego) nawiązywał do elementów znanych i naturalnych dla społeczeństwa. Stanowił on bowiem odwołanie ku normom polityczno-społecznym kształtującym realia Półwyspu przez setki lat. Pomimo więc swej pozornej nowości i obcości rządy komunistyczne Kim Il Sunga oraz sam komunizm mogły zostać szybko rozpoznane i przyjęte jako element własny, zwłaszcza w kontekście dążeń ku koreanizacji ideologii radzieckiej, których podejmował się Kim.

Osadzenie rządów Kim Il Sunga w duchu tradycji konfucjańskiej zarówno pod względem uwarunkowań instytucjonalnych oraz kształtującej je specyfiki kulturowej sprawia, iż zauważalne stają się silne związki sfery publicznej rozumianej jako zestaw instytucji administracyjnych a więc pragmatycznych instrumentów sprawowania władzy z warstwą ideologiczną, czyli sferą doktry-

nalną. Ścisły związek pomiędzy realnym sposobem sprawowania władzy odnoszącym się *sensu stricto* do rzeczywistego kształtowania realiów polityczno-społecznych KRLD, a sferą ideową przybierającą charakter dogmatyczny i ideologiczny sprawia, iż całość władzy dzierżonej przez przywódcę posiada ów dualny charakter cechujący także postać samego przywódcy.

Owa dualna natura przywódcy oraz rządów przez niego sprawowanych przekłada się więc zarówno na kwestie przyziemne, związane z organizacyjną sferą życia społeczno-politycznego jak i kwestie wyższe, związane z elementami niemalże transcendentnymi, operującymi na wyższym poziomie abstrakcji. Czynniki kulturowe zaanektowane przez reżim wpływać mogą więc w tym samym stopniu zarówno na odejście od kolektywnie rozumianych rządów partyjnego gremium decyzyjnego (elementu silnie podkreślanego w klasycznej doktrynie socjalistycznej) i przejście ku rządami jednostki, a więc silnemu zwrotowi względem konfucjańskich wartości autorytarnych. Warto bowiem pamiętać, iż jak pisze Przemysław Żukowski „w kulturze autorytarnej przywództwo ma charakter despotyczny – jest nieustanne i totalitarne. Władcy zmieniają się jedynie pod wpływem gwałtownych wydarzeń (...), ale podlegają tylko takim ograniczeniom, które sami na siebie nałożą”¹⁶⁴. Przytoczony cytat wiernie oddaje charakter przywództwa Kim Il Sunga i obrazować może realia północnokoreańskie w kontekście prerogatyw przywódcy, czerpiącego z tradycji autorytarnych rządów władców konfucjańskich.

¹⁶⁴ Ibidem, s. 245.

3.2.2. Kwestie ideologiczne

3.2.2.1. Ideologia Suryong

Element konfucjańskiego autokratyzmu oraz zmieszania warstw pragmatycznych i dogmatycznych sprawia, iż możliwym staje się wyniesienie postaci przywódcy nie tylko ponad system instytucjonalny ale również społeczny. Szczególny status Kim Il Sunga oraz jego następców staje się potwierdzony i wzmocniony wtórną legitymizacją ze względu na oparcie go w ramach linii doktrynalnej, systematyzującej funkcjonowanie państwa w sposób całościowy. Można więc ryzykować twierdzeniem, iż gdyby nie pierwotne uwarunkowanie społeczeństwa oraz całości instytucji państwa do rządów o charakterze samodzielnym i despotycznym władza sprawowana przez przywódców północnokoreańskich mogłaby posiadać zupełnie inny charakter. Ów charakter mógłby bowiem ogniskować się raczej na kwestiach pragmatycznych, nie zaś na sferze ideologicznej i doktrynalnej.

Tymczasem system polityczno-instytucjonalny Korei Północnej łącząc w sobie powyższe elementy nadaje rządowi sprawowanemu przez dynastię Kim specyficzny charakter. Zasady określone celem umożliwienia sprawowanej władzy wzmocnione zostały bowiem przez elementy doktrynalne – sprawia to, iż rządy Kim Il Sunga oraz jego następców przybierają formę kontinuum, w którym zatarte zostają granice pomiędzy elementami sacrum i profanum, między pragmatycznymi rządami, a źródłem ich doktrynalnej legitymizacji.

Specyficzny charakter zrośnięcia się obu sfer zauważalny jest szczególnie w kontekście ideologii *Suryong*, która podkreśla przewodnią rolę lidera względem partii i społeczeństwa, a także

kładzie szczególnie nacisk na jego centralną pozycję w dziele rewolucji.

Zgodnie z zasadami marksizmu-leninizmu celem przeprowadzenia udanej rewolucji, zakończonej wyzwoleniem mas i obaleniem opresyjnego systemu feudalnego wykorzystania i burżuazyjnego ucisku kluczową rolę odgrywać ma partia, a więc szczególnie kolektyw przejawiający zdolności przywódczo-kierownicze umożliwiające spełnienie założonych przezeń wizji socjalistycznych poprzez stworzenie nowych ram instytucjonalnych, politycznych i społecznych.

Jednakże, zgodnie z ideologią *Suryong*, miejsce kolektywu partyjnego zajmuje pojedynczy lider – a więc właśnie *Suryong* (kor. Wódz), któremu przypada przewodnia rola w dziele rewolucji. Oczywiście, wskazać należy na fakt istnienia systemów wodzowskich w innych państwach o reżimie niedemokratycznym – za przykład instytucjonalnego wykorzystania systemu przywództwa służyć może Związek Radziecki, którego model państwa oraz kwestie związane z postacią przywódcy szerzej opisane zostały w rozdziale II niniejszej pracy. Jednakże, jak wskazuje Takashi Sakai „Istotną cechą północnokoreańskiego systemu *Suryong* pozostaje fakt, że chociaż wywodzi się z socjalistycznej dyktatury leninizmu, opiera się w głównej mierze na własnej ideologii *juche* Korei Północnej(...)”¹⁶⁵. Początki funkcjonowania ideologii *Suryong* odnaleźć można w latach 80. XX wieku¹⁶⁶, a więc w okresie stabilnych i niezakłócanych przez wewnętrzne niebezpieczeństwa rządów Kim Il Sunga. Był to jednak okres, w którym coraz więk-

¹⁶⁵ Takashi Sakai, *North Korea's Political System*, The International Circumstances in the Asia-Pacific Series (Korean Peninsula), Japan Digital Library (marzec 2016), http://www2.jiia.or.jp/en/digital_library/korean_peninsula.php, dostęp: 17.03.2021.

¹⁶⁶ *Ibidem*, s. 1.

szą wagę zaczęto zwracać na kwestie następcy, który godzien byłby przejęcia władzy po pierwszym z Kimów.

Owa konieczność rozpoczęcia poszukiwań kontynuatora rewolucyjnego dzieła Kima silnie podkreśla specyficzny charakter systemu wodzowskiego, który rozwinął się w Korei Północnej. Celem stworzenia sytuacji, w której przekazanie władzy spotkałoby się ze zrozumieniem oraz posłuszną zgodą na ową tranzycję (skutkiem których stałaby się też legitymizacja społeczno-administracyjna następcy) systemowi *Suryong* nadano tradycyjnie koreański sznyt. Zgodnie z linią ideologiczną bowiem Wódz-*Suryong* oprócz przewodnikiem rewolucji stał się także postacią centralną dla życia tak publicznego, nacechowanego pragmatycznie, jak również dla sfery prywatnej oraz doktrynalnej. Rozpoczęto więc działania podkreślające rolę lidera poprzez przydanie mu ról ojca i przewodnika społeczeństwa oraz myśliciela, twórczo kształtującego narodową myśl socjalistyczną¹⁶⁷. Owa kampania doktrynalna jeszcze silniej odwoływała się więc do korzeni północnokoreańskiej ideologii *juche*, którą stanowił konfucjanizm choć oczywiście utrzymując swe inspiracje w sferze niejawnej. Ideologia KRLD, jak każda doktryna proveniencji komunistycznej, lansowała bowiem odcięcie się od spuścizny przeszłości – uznanej za element feudalny a więc w swej naturze wsteczny. Mimo to, całościowa koncepcja postaci *Suryonga*, sposób jego legitymizacji w systemie polityczno-instytucjonalnym oraz w szerszym kontekście administracyjnym, a także sposób, w jaki sprawuje on władzę wypływa z tradycyjnego modelu władcy wypracowanego w tradycji myśli konfucjańskiej i obowiązującego w sferze administracji publicznej oraz doktrynalnej przez setki lat.

¹⁶⁷ N. Levi, *Korea Północna Zarys ewolucji systemu politycznego*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk 2016, s. 38.

Z tego względu wśród literatury partyjnej, tworzonej zarówno przez doktrynerów czy urzędników, a nawet samych przywódców z dynastii Kim względem Kim Il Sunga stosowane są określenia takie jak: ojciec, słońce, gwiazda.

Owe określenia tworzone zgodnie z doktrynalną linią ideologizacji życia publiczno-prywatnego społeczeństwa stanowią istotną rolę w kształtowaniu kultu jednostki i podtrzymywaniu go wśród mas społecznych. Teksty, których oficjalnym autorem jest Kim Jong Il obfitują w powyższe określenia. Za przykład obrazujący owo symboliczne wywyższenie służyć może jedno ze zdań w dziele Kim Jong Ila pod tytułem *Konsekwentnie wcielać w życie testament Wielkiego wodza towarzysza Kim Ir Sena w sprawie zjednoczenia Ojczyzny*. Treść tego cytatu brzmi następująco: „Wielki wódz towarzysz Kim Ir Sen – to słońce naszego narodu, to gwiazda przewodnia w dziedzinie przywrócenia jedności ojczyzny”¹⁶⁸. Określenie pierwszego przywódcy jako „słońca” z jednej strony wskazywać może na jego centralność względem aparatu instytucjonalno-administracyjnego oraz społecznego. To wokół Słońca bowiem ogniskuje się ruch wszystkich innych planet, pozostają one również w ścisłej zależności od niego jako źródła energii umożliwiającej życie. Adekwatnie do modelu układu Słonecznego funkcjonować ma życie społeczno-polityczne KRLD, w którym Słońcem narodu oraz jego gwiazdą przewodnią, wskazującą jedyny właściwy kierunek pozostaje Kim Il Sung, zaś resztą planet niemogących przetrwać bez niego jest społeczeństwo oraz całość organizmu państwowego. Warto wskazać, iż owe określenia zgodnie z założeniami propagandy miały mieć charakter organiczny, to znaczy wywodzić miały się od samego ludu

¹⁶⁸ Kim Jong Il, *Konsekwentnie wcielać w życie testament Wielkiego wodza towarzysza Kim Ir Sena w sprawie zjednoczenia Ojczyzny*, s. 2.

chcącego uhonorować przywódcę i nie miały w żaden sposób być postrzegane jako element odgórnie narzucony przez partię. Ów wniosek wyciągnąć można w trakcie lektury biuletynów partyjnych, zgodnie z którymi: „Masy ludowe rewolucyjne całą duszą, świadomością, rozumieli wielkość idei Towarzysza Kim Ir Sena, jego mądrość przewodzenia, jego wysoką moralność. Dlatego też nadali Mu imię Kim Ir Sen, po koreańsku brzmiące Kim Il Sung (gwiazda i słońce), wyrażając tym samym gorące życzenie, aby był on słońcem narodu”¹⁶⁹.

Kolejnym określeniem istotnym dla kształtu kultu, którym otoczona została postać Kim Il Sunga mającym charakter zapożyczenia z dorobku tradycji kulturowej konfucjańskiej Korei jest słowo „ojciec”. Jak już zostało wskazane w I rozdziale, ojciec stanowił postać kluczową w systemie hierarchii rodzinnej, ale także społecznej w okresie koreańskiego państwa feudalnego ze względu na jego istotną funkcję, to znaczy pełnienie przez mężczyznę roli głowy rodziny oraz osobę położoną najwyżej na szczeblu formalnego systemu rodowego w doktrynie konfucjańskiej. Ojciec stanowił osobę, która miała zarówno prawo, jak i obowiązki sprawowania absolutnej kontroli nad życiem rodzinnym na jego wszelkich polach – zarówno jeśli chodziło o obowiązki wykonywane na zewnątrz rodu takie jak pełnienie funkcji jej przedstawiciela w sferze publicznej, ale również posiadał on prerogatywy skierowane do wewnątrz – to on kształtował bowiem realia osobistego życia rodzinnego każdego z członków podlegającego mu rodu. W tym sensie przywódca Korei Północnej przejmuje prerogatywy ojcowskie, stawiając się w pozycji przedstawiciela państwa i narodu na przykład na arenie międzynarodowej poprzez

¹⁶⁹ Biuletyn Ambasady KRLD w Polsce, *Ojciec narodu koreańskiego*, <http://www.krld.pl/krld/czytelniateksty/biuletyny//133%20-%20Ojciec%20narodu%20koreanskiego.pdf>, dostęp: 20.03.2021.

kontakty z przedstawicielami innych państw, ale również sprawuje on kontrolę nad sytuacją wewnętrzną kraju poprzez jego dokładną kontrolę i całościowe zanurzenie jego postaci w sferach publicznych i prywatnych przy użyciu aparatu propagandy ale również terroru, oraz poprzez szczegółowe normatywne określenie sposobu zachowania, zgodnie z którym obywatele mają podejmować swe codzienne czynności i na których powinny bazować ich decyzje. Jak wskazuje tekst Kim Jong Ila: „Poważany Towarzysz Kim Ir Sen był Wielkim Wodzem narodu. Ojcem narodu. U podstawy idei, przywództwa i moralności Towarzysza Kim Ir Sena leżały uczucia miłości oraz wiary w naród i cała jego działalność przeniknięta była tymi uczuciami”¹⁷⁰. W odpowiedzi na miłość przywódcy wskazać można biuletyn ambasady Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, zgodnie z którym: „Koreańczycy mówią: «Wielki Wódz Towarzysz Kim Ir Sen pozostanie na zawsze w naszych sercach»”¹⁷¹. Ta zależność i zwrotność wskazuje na kolejną istotną cechę konfucjańskiej dynamiki rodowej, która przełożona została na relację przywódca – społeczeństwo. Wiąż pomiędzy liderem a masami kolektywu nabiera charakteru spersonalizowanego, władza przestaje jawić się jako element opresyjno-kontrolny. Zyskuje ona twarz oraz umocowanie poprzez jej tradycyjną legitymizację wewnątrz struktur dobrze znanych obywatelom – tym samym zarówno przywódca, jak i samo państwo jako organ instytucjonalno-administracyjny staje się tożsamy z zespołem norm społecznych, na których masy obywatelskie budowały swą tożsamość jako naród od setek lat. Poprzez przydanie przywódcy elementów ojcowskich staje się on z jednej strony postacią, którą należy szanować ze względu na tradycyjne wartości zinter-

¹⁷⁰ Kim Jong Il, *Partia Pracy Korei – Partia Wielkiego Wodza, Towarzysza Kim Ir Sena*, s. 16–17.

¹⁷¹ Biuletyn Ambasady KRLD w Polsce, op. cit.

nalizowane przez Koreańczyków w ramach konfucjańskiej historii socjalizacji polityczno-społecznej, co pociąga za sobą fakt konieczności dokładnego wypełniania jego nakazów w sposób bezdyskusyjny. Z drugiej strony przełożenie modelu ojciec – potomkowie, na szersze ramy państwowe na zasadzie przywódca – obywatele sprawia, iż owa dynamika nabiera swego rodzaju intymności. Relacja pomiędzy organem władzy, który uosobiony zostaje w postaci przywódcy, a podległymi mu obywatelami zyskuje nową jakość poprzez odwołanie do struktury rodziny – władza ma więc charakter osobowy, cechuje ją pozorna bliskość pomiędzy oboma aktorami relacji i zyskuje ona również specyficzny rys braku możliwości odrzucenia czy kontestacji owej władzy przez obywateli. Tak jak w tradycyjnych strukturach potomkowie spętani zasadami etykiety oraz zwyczaju, składającymi się na ogół cnót konfucjańskich w zasadzie nie mogli odrzucić kontroli ojcowskiej, tak obywatele zmuszeni są wyznawać nieomylność przywódcy poprzez własne wewnętrzne przekonanie co do jego mądrości, wizjonerstwa i co najważniejsze – miłości względem nich.

3.2.2.2. 10 Zasad Systemu Jednej Ideologii

W państwie konfucjańskim sztywne struktury hierarchii społecznej oparte zostały o element normatywny w postaci cnót konfucjańskich, szczegółowo określających system zwrotnych praw i obowiązków scedowanych na jednostce celem wtłoczenia jej w ramy pożądaných zachowań i moralnego ukształtowania jako części większego kolektywu rodzinnego. Również w Korei Północnej celem stworzenia stabilnej struktury obywatelskiej składającej się na całościowy i jednolity obraz społeczeństwa koniecznym stało się opracowanie nowych norm społeczno-doktrynalnych służących celowi, którym stało się skonstruowanie społeczeństwa o wymienionych cechach.

Z tego względu w 1974 roku oficjalnie funkcjonującymi zasadami normującymi życie społeczno-polityczne obywateli KRLD zostało 10 Zasad Systemu Jednej Ideologii. Mają one naturę dogmatów, nadających kształt zależności obywateli i przywódcy przy uwzględnieniu wcześniej scharakteryzowanej dynamiki obowiązków, wdzięczności i miłości – swymi korzeniami sięgającej zależności konfucjańskich.

Normy i wskazania zawarte w 10 Zasadach Systemu Jednej Ideologii, jak już sama nazwa wskazuje, mają silnie ideologiczny charakter. Stanowią one kościół doktrynalny, wokół którego w dalszym ciągu budowany jest kult jednostki otaczający przywódców Korei Północnej, z silnym naciskiem na jej pierwszego lidera – Kim Il Sunga. Stanowią one kodeks działań, które podejmować mają obywatele Korei Północnej w życiu codziennym tak, by przyczynić się do umocnienia ciągłości trwania reżimu oraz stalemu powiększaniu chwały należnej Kim Il Sungowi, a szerzej – również całej dynastii Kim.

Owe filary ideologiczne zawarte w 10 Zasadach brzmią następująco:

1. „Musimy dać z siebie wszystko w walce o zjednoczenie całego społeczeństwa z rewolucyjną ideologią Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga.
2. Musimy uhonorować towarzysza Wielkiego Przywódcę Kim Il Sunga z całą naszą lojalnością.
3. Musimy uczynić władzę towarzysza Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga absolutną.
4. Musimy uczynić z rewolucyjnej ideologii Wielkiego Przywódcę Kim Il Sunga naszą wiarę i uczynić Jego instrukcje naszym wyznaniem.

5. Musimy ściśle przestrzegać zasady bezwarunkowego posłuszeństwa przy wykonywaniu instrukcji towarzysza Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga.
6. Musimy wzmocnić ideologię, siłę woli i rewolucyjną jedność partyjną, koncentrując się na towarzyszu Wielkim Przywódcy Kim Il Sungu.
7. Musimy uczyć się od towarzysza Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga i przyjmując komunistyczny styl, rewolucyjne metody pracy i styl pracy zorientowany na ludzi.
8. Musimy docenić życie polityczne, które otrzymaliśmy od towarzysza Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga i lojalnie spłacić jego wielkie zaufanie polityczne i troskliwość poprzez zwiększoną polityczną świadomość i umiejętności.
9. Musimy ustanowić mocne regulacje organizacyjne, aby cała partia, naród i wojsko poruszały się jako jedność pod jednym i jedynym przywództwem towarzysza Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga.
10. Musimy przekazać wielkie osiągnięcie rewolucji Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga z pokolenia na pokolenie, dziedzicząc i doprowadzając je do końca¹⁷².

Zgodnie z założeniami społeczeństwo Korei Północnej powinno podjąć się próby podtrzymania linii ideologicznej stworzonej przez Kim Il Sunga, używając do tego wszelkich sposobów oraz całych swoich sił. Obywatele mają cechować się wiernością, oddaniem i bezinteresownością celem ochrony i przedłużenia żywotności nauk Kim Il Sunga. Z 10 Zasad wypływa także inna wizja osoby założyciela reżimu. Staje się on nie tylko ojcem dla społeczeństwa ale także nauczycielem i przewodnikiem – przybiera

¹⁷² *Ten Principles for the Establishment of the One-Ideology System*
http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/10%20principles%20of%20juche.html, dostęp: 20.03.2021.

więc postać archetypicznego mędrca, uznawanego za jedno z idealnych wcieleń władcy konfucjańskiego. Kim bowiem staje się jedynym twórcą ideologii *juche*, której spadkobiercami zostają nie tylko jego prawdziwi potomkowie, ale również jego potomkowie doktrynalno-ideologiczni, czyli obywatele. Kim Il Sungowi przydane zostają określenia takie jak genialny strateg, wielki myśliciel, czy twórca narodowej ideologii co wskazać ma na jego nadludzkie zdolności intelektualne sprawiające, iż staje się on nieomylny. Zgodnie z tekstami Kim Jong Ila: „Szanowny Towarzysz Kim Ir Sen – wielki myśliciel i teoretyk, wielki działacz polityczny, który po raz pierwszy w historii wysunął ideę o zachowaniu charakteru opartego na ideach Dżucze i narodowej specyfiki oraz prowadził rewolucję i budownictwo ku zwycięstwu, wspaniale wcielając ją w życie”¹⁷³. Tym samym decyzje pierwszego przywódcy KRLD zyskują charakter niepodważalny, zaś jego władza legitymizowana jest po wtóre – jako konfucjański ojciec, kochający swą wielką rodzinę obywateli, ale również jako mędrzec i nauczyciel, który wie, co dla kolektywu społecznego najlepsze. A więc jakiegokolwiek nieposłuszeństwo względem niego, jest nie tylko złamaniem zasad o charakterze moralnym jako sprzeciw wobec „ojca”, staje się ono także czymś nielogicznym i wbrew własnym interesom ze względu na fakt, iż decyzje przywódcy mają mieć charakter najlepszego i najbardziej korzystnego dla kolektywu rozwiązania.

3.2.3. Kwestie quasi-religijne w państwowości północno-koreańskiej

Kolejną kwestią dystansującą Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną względem państw o ustroju socjalistycznym jest

¹⁷³ Kim Jong Il, *Zachować charakter oparty na ideach Dżucze i narodową specyfikę w rewolucji i budownictwie nowego społeczeństwa*, s. 8.

podejście reżimu wobec szerokokorozumianej religijności poddanych oraz roli religii w funkcjonowaniu całości organizmu państwowego. Zgodnie z założeniami doktryny marksizmu-leninizmu państwo stanowić ma ośrodek bazujący na zasadzie ateizmu, rugując przy tym wszelkie przejawy religijności tak w systemie instytucjonalno-politycznym jak również w codziennym życiu obywateli. Owe działania związane są z przekonaniem, iż kult religijny stanowi jeden z wielu elementów opresyjnych służących sprawowaniu bezprawnej kontroli oraz stanowić ma element ciemnienia mas kolektywu. Istnienie religii, a więc również szeregu praktyk i ceremonii wymaga istnienia kasty duchownych, posiadających pozycję uprzywilejowaną względem wiernych, która przekłada się na nierówność społeczeństwa jako pewnej całości oraz występowania grup mniej lub bardziej istotnych w sferach publicznych, politycznych i instytucjonalnych. Państwa socjalizmu realnego dążąc do idei równości społecznej oraz jednolitych wolności obywatelskich przyznawanych każdej jednostce bez względu na jej stan posiadania, pochodzenie czy płeć w logiczny sposób postrzegały religię jako instytucję feudalną, bazującą na niesprawiedliwych zasadach rozdziału dóbr i praw, z tego względu uznając ją za wsteczną i zbędną w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej dyktowanej przez Marksa i Lenina.

Ateizm stanowi więc jedno z najważniejszych założeń doktrynalnych kształtujących obraz rzeczywistości państwowej w krajach socjalizmu bloku Wschodniego, sprawiając, iż obrzędowość religijna oraz wiara obywateli znika z życia publicznego jako element niepożądany.

Początkowo również w Korei Północnej, jako państwie satelickim Związku Radzieckiego, zaobserwować dało się starania dążące ku wyparciu sfery religijnej z pola działań instytucji publicznych oraz z życia prywatnego obywateli. Jak wskazuje Nicolas

Levi: „Tak jak neokonfucjaniści, którzy chcieli zlikwidować buddyzm w Korei, tak Kim Ir Sen utworzył nowy system władzy, w którym nie istniała już religia, a jedynym właściwym systemem wartości był kimirszenizm. Ponieważ duży procent ludności praktykował religię (Pjongjang nazywano «Jerozolimą Wschodu»), została ona zakazana, gdyż uznano ją za potencjalnego wroga PPK”¹⁷⁴. Tym samym widoczny staje się trend oficjalnego odcięcia od religii napływowych – w tym wypadku chrześcijaństwa, lecz podobne tendencje wskazać można względem buddyzmu, czy szamanizmu. Co jednak istotne, przytoczony cytat zwraca uwagę na zamianę jednych wartości i zasad innymi, spójnymi z polityczną linią reżimu i propagowanej przezeń doktryny. Kim Il Sung, walcząc z religią, nie tworzył pustki moralno-normatywnej, która nie zostałaby w żaden sposób przejęta przez nowy reżim. Przeciwnie, owa walka z obrzędowością jako elementem feudalnym, uważanym za przeżytek „starych czasów” otworzyła pole dla propagandowego i doktrynalnego przejęcia sfery prywatnej w jeszcze większym stopniu. Poprzez zamianę „starych” wierzeń i „starych” praktyk ludności północnokoreańskiej możliwym stało się zaszczerpienie w nich nowych wizji duchowości spójnych z linią reżimu, tworząc przy tym postać modelowego obywatela pożądanego przez reżim.

W tym celu opracowany został model ideologiczny, zakładający podział życia ludzkiego na dwie dystynktywne sfery – życie społeczno-polityczne oraz życie biologiczne¹⁷⁵. W oczywisty sposób egzystencją, która wieść miała prym podczas funkcjonowania jednostki w systemie polityczno-instytucjonalnym, ale również w trakcie codziennych czynności stanowiło życie społeczno-poli-

¹⁷⁴ N. Levi, *Korea Północna Zarys ewolucji...*, s. 37.

¹⁷⁵ W. J. Dziak, op. cit., s. 142, 144.

tyczne, lecz posiadanie go, nie przypadało każdemu obywatelowi. Życiem polityczno-społecznym cieszyć mogli się jedynie ci, którzy wypełniając rolę postawioną przedeń przez partię oraz wodza, jednoczą się z nim, działając przy tym poprzez szerokorozumiane masy kolektywu oraz organizujące go struktury, na przykład Partię Pracy Korei¹⁷⁶.

Tym samym, w ramy państwa mającego posiadać charakter ateistyczny wprowadzone zostały koncepty ideowe noszące znamiona duchowych, odwołujących się do tradycyjnego konfucjańskiego rozróżnienia dusz ludzkich, które mogły mieć charakter „uczłowieczony”, a więc ukształtowany zgodnie z zasadami cnót i norm konfucjańskich bądź też charakter animalny, zwierzęcy, a więc czysto biologiczny.

Jednakże podział egzystencji jednostki względem przywileju posiadania życia polityczno-społecznego lub jego braku owocującego pozostaniem jedynie na poziomie biologicznym nie był jedynym elementem o specyfice religijnej, który przeniknął zasady nowej ideologii nadając jej charakterystyczny, koreański rys. Doktor Oskar Pietrewicz, w odpowiedzi na pytania postawione w wywiadzie eksperckim wykorzystywanym w niniejszej pracy, wskazuje: „Jednym z najbardziej namacalnych przejawów [naznaczenia elementami kultu religijnego roztaczanego wobec dynastii Kim w trakcie ceremonii państwowych KRLD] jest oddawanie czci przywódcom przez obywateli podczas uroczystości rocznicowych – składanie kwiatów i oddawanie szacunku pod pomnikami. Również towarzysząca pogrzebom przywódców narracja, zahaczająca o wymiar metafizyczny, świadczyła o nadaniu wydarzeniu państwowemu charakteru częściowo religijnego. Innym przykładem jest festiwal Arirang, który pełni rolę wydarzenia kulturowo-

¹⁷⁶ Ibidem, s. 142.

-religijnego. Masowe przedsięwzięcie ma oddawać kolektywistyczny charakter społeczeństwa, a akcentowane w trakcie kolejnych pokazów gimnastyczno-artystycznych przywiązanie do wodza ma podkreślać lojalność wobec przywódcy”¹⁷⁷.

W kontekście połączenia elementów metafizyczności i transcendentności z nową doktryną komunistyczną niezwykle istotnym elementem rzeczywistości polityczno-społecznej staje się przywołany przez eksperta festiwal Arirang. Jest on bowiem wydarzeniem o charakterze wysoce naznaczonym ideologicznie przez doktrynę komunistyczną, ze względu na podkreślaną podczas występów jednolitość mas społecznych jako jednego zdyscyplinowanego kolektywu działającego celem osiągnięcia wspólnego celu – w tym wypadku przeprowadzenia płynnego pokazu artystycznego, w którym udział brać może nawet sto tysięcy osób¹⁷⁸. Wskazuje to na fakt konieczności istnienia ścisłej współpracy pomiędzy artystami, którzy wykazując samodyscyplinę zdolni są poświęcić własną tożsamość i odmienność artystyczną na rzecz działania w kolektywie. Jest to więc postawa idealnego obywatela państwa komunistycznego. Z drugiej strony wydarzenie takie, jak festiwal Arirang stanowi jedno z największych monumentów kultu jedności w KRLD. Zazwyczaj tematem, wokół którego ogniskuje się owo przedsięwzięcie jest gloryfikacja postaci przywódcy, przedstawienie jego chwalebnej historii – są to więc działania wzmacniające dumę narodową i w sposób wielopoziomowy internalizujące miłość i lojalność względem przywódcy jako ojca, nauczyciela i przewodnika ludu. Tak dalekie wyniesienie postaci przywódcy

¹⁷⁷ Wypowiedź doktora Oskara Pietrewicza pochodząca z wywiadu eksperckiego przeprowadzonego przez Autorkę w 2020 roku.

¹⁷⁸ Hyang Jin Jung, *Jucheism as an Apotheosis of the Family: The Case of the Arirang Festival*, „Journal of Korean Religions”, listopad 2013, t. 4, nr. 2, North Korea and Religion, s. 96.

ponad masy kolektywu sprawia, iż przydany zostaje mu charakter wybrańca – staje się on nadczłowiekiem, jednakże półboski charakter wodza nie wybrzmiewa oficjalnie.

Przeciwnie, charakter boski otrzymuje lud. Zgodnie z materiałami źródłowymi w postaci biuletynów wydawanych przez ambasadę KRLD w Polsce jednym ze sztandarowych haseł Kim Il Sun-ga stać miała się dewiza *Lud jest moim Bogiem*. Oznacza to, iż w warstwie oficjalnej doktryny państwowej to w dalszym ciągu kolektyw społeczny sprawować miał funkcję przewodnią w państwie, to od woli i działań ludu zależny miał być kształt państwa północnokoreańskiego a także los jego liderów oraz partii, której przewodzą. Jest to koncepcja wysoce interesująca, ponieważ jest ona zarówno spójna z doktryną bazową dla komunizmu koreańskiego, to znaczy z marksizmem podkreślającym istotną rolę ludu w procesie rewolucji, ale również silnie dystansującą reżim północnokoreański od jego radzieckich źródeł. Komunizm bloku wschodniego, jak już zostało wspomniane, dystansował się od sfer obrzędowości religijnej. Choć podkreślał on rolę ludu, określenia takie jak transcendentna „boskość”, nie mogły zostać mu przydane, powodowałyby one bowiem sytuację wewnętrznej niespójności doktryny.

Paradoksalnie jednak, w kontekście doktryny KRLD odwołanie do religijności oraz włączenie elementów obrzędowości w życie organizmu polityczno-społecznego w założeniu ateistycznego stanowi element stabilizujący reżim oraz usztywniający ramy instytucjonalne organów pod jego kontrolą. Ma to związek z osadzeniem nowego reżimu w starych, znanych społeczeństwu kontekstach – ułatwiających dostosowanie się obywateli do nowej sytuacji polityczno-społecznej. Nosi ona bowiem znamiona systemu znanego i sprawdzonego, bliskiego kolektywnym wyobrażeniom społeczeństwa co do kształtu, jakie powinno posiadać ich

państwo oraz sposobu sprawowania władzy w jego ramach. Z tego względu propaganda północnokoreańska w znacznym stopniu wykorzystuje semantykę religijną celem przeniknięcia w głąb świadomości mas społecznych, tworząc przy tym spójny paradygmat ideologicznych wyobrażeń kolektywu kształtujący posiadany przez obywateli archetyp władcy, władzy oraz państwa. Często więc względem szerokorozumianego reżimu, a więc właśnie przywódców, ludu, czy też samego państwa padają określenia o konotacji transcendentnej, zaś oficjalne wydarzenia państwowe pokrywają się z datami istotnych obrzędów religijnych. Hyang Jin Jung śladem Bruce'a Cummingsa wskazuje, iż „pierwsza statua Kim Il Sunga postawiona w Korei Północnej odsłonięta została w Boże Narodzenie 1949 roku, co sprawia, że podejrzewać można iż była to celowa próba zaprezentowania go jako zsekularyzowanego Chrystusa lub jego namiastkę”¹⁷⁹. Schrystianizowanie postaci przywódcy Korei Północnej poprzez wykorzystanie biblijnych kontekstów do trwalszego umocnienia reżimu jest posunięciem dramatycznie odsuwającym go od radzieckiego modelu doktrynalnego. Owo działanie wykracza bowiem poza odwołanie do wewnętrznej, przynależnej Korei, spuścizny kulturowej ku generalnemu transcendentowi jako takiemu. Jest to więc złamanie jednego z podstawowych założeń doktryny marksizmu-leninizmu, którego nie da się usprawiedliwić chęcią instrumentalnego wykorzystania elementów feudalnych znanych ludowi i osadzających reżim w tradycyjnie koreańskiej strukturze konstruktów wyobrażeń wyłącznie celem szybszej implementacji założeń doktrynalnych nowego reżimu oraz jego legitymizacji. Sięgnięcie ku sferze religijnej rozumianej już jako zestaw religii znanych Koreańczykom, lecz niekoniecznie pochodzących z ich okręgu kulturowego

¹⁷⁹ Ibidem, s. 94.

stanowi element właściwy dla komunizmu koreańskiego, wyraźnie służący wysiłkowi kultotwórczemu, który sięgając po dostępne mu sposoby, rozwinął się na skalę nieporównywalną z kultami przywódców w innych państwach bloku komunistycznego.

3.2.3.1. Elementy transcendentne w kulcie rodziny Kim

Jak już wielokrotnie wskazano, kontekst kultury oraz cywilizacji konfucjańskiej, w ramach której tereny Półwyspu Koreańskiego rozwijały się przez szereg stuleci, miał niebagatelny wpływ na schematy myślowe utrwalone w kolektywnej jaźni społeczeństwa, przekładając się na dzierzzone przezeń archetypy modelu państwa, modelu jednostki jako obywatela ale również archetypu przywódcy. We wcześniejszych częściach rozdziału III poruszone zostały kwestie związane z przydaniem postaci przywódcy archetypów rodziciela, czyli odpowiednika konfucjańskiej figury ojca oraz nauczyciela, a więc tradycyjnego mędrca. Ostatnim z archetypów, który ściśle wiąże się z poruszonymi kwestiami nadbudowy religijnej w państwie Kimów, na pozór sprzecznej z bazą doktrynalną komunizmu, jest postać konfucjańskiego półboga. Jak już zostało wskazane, reżim północnokoreański w swych dążeniach do osiągnięcia pełni władzy oraz możliwie największej legitymizacji sięgnął po szereg tradycji oraz obrzędowości o charakterze religijnym celem ustanowienia kultu lidera. Mimo to, charakter kultu przywódcy rozciągniętego na dalsze gałęzie jego rodziny posiada znamiona rytuałów *stricte* konfucjańskich w swej naturze, zaś sam kult przywódcy również w największym stopniu bazuje na tradycjach własnego, mocno skoreanizowanego konfucjanizmu.

Należy bowiem wskazać, iż celem wykazania ciągłości historycznej organizmu państwowego, którym jest Korea Północna oraz wskazaniu, iż jest to jedyne państwo mające podstawy do

określenia się jako „prawdziwie” Koreańskie, czyli będące spadkobiercą dziedzictwa kulturowo-politycznego państw rozwijających się na terenie Półwyspu od starożytności reżim dynastii Kim ożywił starożytny koreański mit założycielski.

Zgodnie ze zmitologizowanymi podaniami historycznymi, pierwsze Królestwo Koreańskie założone zostało w 2333 roku przed naszą erą, zaś jej założycielem określony został Tangun – postać o półboskim pochodzeniu. Miejsce jego narodzin stanowić miała Góra Paektu, miejsce o wysoce symbolicznym znaczeniu w propagandzie i ideologii Północnokoreańskiej¹⁸⁰. Nieprzypadkowo więc za ognisko działalności partyzanckiej przeciw siłom japońskim podejmowanej przez Kima obrane zostały tereny Paektu, zaś samą dynastię określa się jako „linię krwi Paektu”. Odwołania do półmitycznej historii założycielskiej mają w jeszcze większym stopniu wynieść rodzinę panującą ponad podległych im obywateli, a więc przeciętnych „śmiertelników”, którzy nie mogą równać się półboskim wybrańcom, którzy kierują losami ojczyzny.

Celem wzmocnienia przekonania o wyjątkowości rodu rządzącego kult, którym otoczeni zostali przywódcy rozciągnięty został na rodzinę Kim, tak by uprawomocnić przysługujący im szereg prerogatyw państwowych, administracyjnych oraz polityczno-społecznych. Skonstruowana została więc skomplikowana drabina kultu, w której miejsce centralne zajmuje naturalnie założyciel KRLD – Kim Il Sung, cześć oddaje się jednak także jego potomkom – Kim Jong Iłowi oraz Kim Jong Unowi. Miejsce w panteonie bohaterów narodowych zajmuje także pierwsza żona Kim Il Sunga – Kim Jong Suk określana jako matka Korei, oraz rodzice Kima określani jako zapaleni komuniści i patrioci – ojciec Kim

¹⁸⁰ T. Lutz, *Cult of Personality: North Korea under Kim Il-Sung*, Senior Capstone Theses 2015, dokument nr 10, s. 5.

Hyong Jik oraz matka Kang Ban Sok. Również dziadek Kim Il Sunga zgodnie z założeniami zideologizowanych annałów rodu przysłużyć miał się ojczyźnie jak przywódca ataku na okręt amerykański General Sherman, żeglującego na terenie Półwyspu Koreańskiego w 1860 roku¹⁸¹.

Oczywiście przydanie atrybutów charyzmatyczności, bojowości i patriotycznego oddania całej rodzinie Kim służyć ma nie tylko podniesieniu jej prestiżu i nadaniu charakteru dynastii wybranej, ale ma też za zadanie ukazanie jej potomków za pomazańców, stworzonych, by objąć rządy i pełnić władzy na terenie Półwyspu. Jak wskazuje Waldemar Dziak: „Kult przodków Kima najbardziej legitymizuje i uwiarygodnia kult jego własnej osoby, uzasadniając przy tym rodzinną sukcesję władzy. Skoro bowiem rodzina Kimów jest najwybitniejszą i najbardziej zasłużoną w kilkutyсяcletniej historii Korei, przeto geniusz i wielkość «Wodza», są mu niejako przyrodzone, przejęte w sposób naturalny, gdyż zostały odziedziczone po wielkich i nieprzeciętnych przodkach”¹⁸².

Tym samym, szeroki kult rodzinny stanowi bazę dla dynastycznego modelu rządów praktykowanego obecnie w Korei Północnej już w trzecim pokoleniu. Owo dynastyczne przechodzenie władzy z ojca na syna stanowiło i nadal stanowi ewenement w obrębie krajów o ustroju komunistycznym, jeszcze silniej oddzielając model ustrojowo-ideologiczny KRLD od państw o doktrynie marksistowsko-leninowskiej. Charakter dynastyczności, zwłaszcza w kontekście legitymizacji władzy syna-władcy przez kult roztaczany względem ojca-poprzednika ma charakter działań o silnie konfucjańskim nacechowaniu. Władza transferowana jest bowiem w obrębie osób związanych krwią – stanowi to więc gwa-

¹⁸¹ W. J. Dziak, *Kim Ir Sen...*, s. 397; N. Levi, *System polityczny Korei Północnej...*, s. 61.

¹⁸² W. J. Dziak, *Kim Ir Sen...*, s. 397.

rant kontynuacji ideologiczno-politycznej władzy sprawowanej przez przyszłych przywódców, chroni również przed pośmiertnymi atakami na polityczną schedę protoplasty reżimu, tak jak miało to miejsce po śmierci Stalina czy Mao. Atak na Kim Il Sunga oznacza bowiem zamach na posady władzy sprawowanej przez całą dynastię Kim. Następcy pierwszego przywódcy chcąc zachować własną pozycję na szczycie hierarchii politycznej, instytucjonalnej oraz ideologicznej muszą rozwijać i podtrzymywać kult założyciela dynastii, stanowi on bowiem czynnik podstawowy dla rozwoju ich własnego kultu poprzez osadzenie go zarówno w warstwie tradycyjnej wiary w „wybrańczość” dynastii panującej oraz ze względu na fakt przynależności do rodu, który od początku państwowości północnokoreańskiej utrzymuje się u sterów jej władzy.

Zakończenie

Kult jednostki zauważalny w strukturze polityczno-instytucjonalnej oraz społecznej Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej stanowiący obiekt badań zawartych w niniejszej pracy magisterskiej stanowi skomplikowany element funkcjonowania organizmu państwowego Korei Północnej. Na jego centralną pozycję względem uwarunkowań wewnętrznych oraz fakt stabilizowania przezeń reżimu dynastii Kim wskazuje poczyniona przeze mnie analiza uwarunkowań i wpływów, które kształtowały i kształtują po dzień dzisiejszy jego formę. Przyjęta przez autorkę hipoteza zakładająca, iż kult jednostki obecny w systemie polityczno-społeczno-ideologicznym Korei Północnej jest wielowymiarowy, a jego korzenie sięgają poza idee komunistyczne, tworząc nową specyfikę komunizmu północnokoreańskiego o charakterze tradycyjno-historycznym zdaje się zostać potwierdzoną i zasadną w kontekście przeanalizowanych doktryn – to znaczy konfucjanizmu oraz komunizmu radzieckiego o szczególnej specyfice komunizmu stalinowskiego. Zarówno rozdział pierwszy jak i drugi niniejszej pracy, które stanowiły bazę dla rozdziału trzeciego zawierającego pogłębioną analizę postaci przywódcy w kontekście jego umiejscowienia w sferach ideologicznych oraz instytucjonalnych potwierdzają obraną na wstępie hipotezę odpowiadającą przy tym na główne pytania zadane w toku analizy reżimu podjętej na kartach niniejszego dzieła i zakładające próbę zidentyfikowania elementów wpływających na ukształtowanie kultu jednostki w Korei Północnej oraz jego przejawów.

Zgodnie z zaznaczonym przeze mnie stanowiskiem, kolejne pytania uszczegóławiające zakresłą problematykę wspierają pozytywną weryfikację założonej przez autorkę hipotezy, przy

jednoczesnym pogłębieniu i wzbogaceniu o szerszy kontekst merytoryczny pytania dla niej centralnego.

Celem możliwie pełnego ukazania problemów badawczych oraz próby przeanalizowania kwestii wyjątkowości kultu jednostki roztaczanego wokół dynastii Kim posłużono się metodą analizy i syntezy treści dostępnych w literaturze przedmiotu ze szczególnym uwzględnieniem twórczości profesora Waldemara J. Dziaka oraz doktora Franciszka Ancewicza. Jednocześnie, celem wzbogacenia o nowe treści zastanych przez autorkę źródeł, w trakcie tworzenia pracy wykorzystane zostały materiały pochodzące z przeprowadzonego wywiadu eksperckiego, w którym ekspercką wiedzą na temat funkcjonowania systemu instytucjonalno-doktrynalnego Korei Północnej podzielił się doktor Oskar Pietrewicz.

Bibliografia

Dokumenty

Cairo *Communiqué*, https://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryō/01/002_46shoshi.html, dostęp: 05.03.2021.

Konstytucja Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej z 1998 roku i 2016 roku.

Democratic people's Republic of Korea, Choe Go In Min Hoe Ui (Supreme People's Assembly), http://archive.ipu.org/par-line/reports/2085_A.htm, dostęp: 06.03. 2021.

Ten Principles for the Establishment of the One-Ideology System http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/10%20principles%20of%20juche.html, dostęp: 20.03.2021.

Monografie

Ancewicz Franciszek, *Stalinowska koncepcja państwa na tle ewolucji ustrojowej Związku Socjalistycznych Republik Sowietkich*, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2001.

Dziak Waldemar J., *Kim Ir Sen. Dzieło i polityczne wizje*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2000.

Dziak Waldemar J., *Korea Północna U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk Collegium Civitas, 2009.

Fairbank John K., *Historia Chin. Nowe spojrzenie*, Gdańsk: Wydawnictwo Marabut, 1996.

Gawlikowski Krzysztof, *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2009.

- Holmes Leslie, *Communism A very short introduction*, Nowy Jork: Oxford University Press, 2009.
- Keum Jang-Tae, *Historia koreańskiej myśli konfucjańskiej*, tłum. Lee Haesung, D. Barańska, Skarżysko-Kamienna: Wydawnictwo Kwiaty Orientu, 2014.
- Levi Nicolas, *System polityczny Korei Północnej Aspekty kulturowe*, Warszawa: Polska Akademia Nauk Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Centrum Badań nad Konfucjanizmem Współczesnym, 2013.
- Levi Nicolas, *Korea Północna Zarys ewolucji systemu politycznego*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk, 2016.
- Pampler Jan, *Kult Stalina Studium alchemii władzy*, tłum. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Warszawa: Świat Książki, 2014.
- Pipes Richard, *Komunizm*, tłum. J. J. Górski Warszawa: Świat Książki, 2008.
- Rurarz Joanna P., *Historia Korei*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2009.
- Service Robert, *Towarzysze Komunizm od początku do upadku Historia zbrodniczej ideologii*, tłum. H. Szczerkowska, Kraków: Wydawnictwo Znak, 2008.
- Wasiliew Leonid, *Kulty Religie i Tradycje Chin*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1974.
- Żukiewicz Przemysław, *Przywódstwo polityczne Teoria i praktyka*, Warszawa: Difin 2011.
- Yao Xinzong, *Konfucjanizm Wprowadzenie*, tłum. J. Hunia, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009.

Artykuły naukowe

Cyrzan Mateusz, *Proces przekształcania Korei w japońską kolonię na przełomie XIX i XX wieku*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, t. 3, 2013 r.

Gill Graeme, Marwick Roger D., *Introduction: Stalinism as a State Building*, „Europe-Asia Studies”, 22.07.2011, 71:6.

Hyang Jin Jung, *Jucheism as an Apotheosis of the Family: The Case of the Arirang Festival*, „Journal of Korean Religions”, listopad 2013, t. 4, nr. 2, North Korea and Religion.

Scalapino Robert A., Lee Chong-Sik, *The Origins of the Korean Communist Movement (I)*, „The Journal of Asian Studies”, t. 20, nr 1 (listopad, 1960).

Ventsel Andreas, *„Lenin is the Stalin of Today”: A deictic approach to the cult of the leader*, „Russian Journal of Communication” 2011, t. 4, zima–lato.

Artykuły w pracy zbiorowej pod redakcją

Brandenberger David, *Stalin as symbol: a case study of the personality cult and its construction*, w: *Stalin: A new history*, red. Davies Sarah, Harris James, Cambridge University Press, 2000.

Cha Victor D., Hwang Balbina Y., *Government and Politics*, w: *North Korea: a country study*, Worden Robert L. (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu 2008.

South Korea: a country study, Savada Andrea M., Shaw William (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu, 1992.

Źródła internetowe

Biuletyn Ambasady KRLD w Polsce, *Ojciec narodu koreańskiego*, <http://www.krld.krld/czytelniateksty/biuletyny//133%20-%20Ojciec%20narodu%20koreańskiego.pdf>, dostęp: 20.03.2021.

History & Reform, <https://eng.scourt.go.kr/eng/judiciary/history/history.jsp#t103>, dostęp: 20.05.2020.

Korean Provisional Government, autorzy Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Korean-Provisional-Government>, dostęp: 17.09.2020.

Marks Karol, Engels Fryderyk, *Manifest Komunistyczny*, Marxists Internet Archive, dostęp: 14.09.2020.

Słownik języka polskiego PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kult-jednostki;3928882.html>, dostęp: 11.11.2020.

Takashi Sakai, *North Korea's Political System*, The International Circumstances in the Asia-Pacific Series (Korean Peninsula), Japan Digital Library (marzec 2016), http://www2.jiia.or.jp/en/digital_library/korean_peninsula.php, dostęp: 17.03.2021.

Wojnarowski Mateusz, *Idea Dżucze: oficjalna ideologia Korei Północnej*, artykuł internetowy znajdujący się w zbiorach Autorki pracy, dostęp: 3.01.2019.

Inne

Chruszczow Nikita S., *O kulcie jednostki i jego następstwach*, Moskwa, 1956.

Ćwiczenia dr Magdaleny Kozub-Karkut pt. *Teoria polityki*, 2019.

Document Excerpts with Questions, z: *Sources of Korean Tradition*, red. Ch'oe Yōng-ho, P. H. Lee, and Wm. T. de Bary, t. 2, Nowy Jork: Columbia University Press, 2000.

Film dokumentalny *Geniuses of the Modern World: Karl Marx*.

- Kim Jong Il, *Konsekwentnie wcielać w życie testament Wielkiego wodza towarzysza Kim Ir Sena w sprawie zjednoczenia Ojczyzny*.
- Kim Jong Il, *Partia Pracy Korei – Partia Wielkiego Wodza, Towarzysza Kim Ir Sena*.
- Kim Jong Il, *Zachować charakter oparty na ideach Dżucze i narodową specyfikę w rewolucji i budownictwie nowego społeczeństwa*.
- Lutz Taylor, *Cult of Personality: North Korea under Kim Il-Sung*, Senior Capstone Theses 2015, dokument nr 10.
- Wykład dr. Bogdana Zemanka, *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.
- Wykład dr. hab. Łukasza Gacka pt. *Historia Chin*, 2016.
- Wykład dr. Joanny Guzik pt. *Historia Japonii XX wieku*, 2017.
- Wywiad ekspercki przeprowadzony z dr. Oskarem Pietrewiczem.

